STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02203

FOLKSTIMLIKHE GESHIKHTN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

PRINTED IN POLAND

I. L. Perec — „Folkstimliche geszichten"

Drukarnia „Wydawn. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

י. ל. פרץ

פאָלקסטימליכע געשיכטען

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

אינהאַלט:

זייט

ביים גוסס צו-קאָפּענס	5
דריי מתנות	13
איין אָבקומעניש	25
זיבן גוטע יאָהר	37
די תאוה צו קליידער	42
אראָבגעלאָזטע אויגען	50
לא תחמוד	64
נסים אויפן ים	71
דער קונצען מאַכער	80
ס'איז גוט	86
דער הינדטעשער סדר	92
צוויי וועגען; צוויי משלים	97
א קאַפּיטעל תהלים	104
שמע ישראל	118
דער אוצר	133
בחת פון קינדער	138
א גאַנץ יאָהר שכור—פּורים ניכטער	149
מסירת נפש	155
דריי חופות	200

ביים גוסס צו קאָפּענס

דער שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיגער מלאך — איין אָבגלאַנץ פון זיין ליעבען נאָמענס שטראַהלענדיגער גענאד, קומט איין מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרוים און עפענט, צוּרודערט און פערזאָרגט, אַ פענסטעריל פון הימעל, בויגט אַרוים דעם שטראַהלענדיגען קאָפּ און הענדעט זיך מיט אַ טרויעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און בּייגט:

— ווייסטו נישט, זון, וואָס בּיי לייבּ'ל קאָנסקיוואָלער טהוט זיך?

די זון שווייגט; זי ווייסט נישט.

נאָך אונרוהיגער ציהט דער מלאך זיין שטראַהלענדיגען קאָפּ צוריק. און נישט אומזיסט איז אונרוהיג דער מלאָך.

שוין מכמה וכמה שנים רוישען צוויי מאָל אין טאָג אַלע זיעבען הימלען מיט לייבּ'ל קאָנסקיוואָלער'ס „שמע ישראל"...

ווי אַ זילבערנער שרויט צושיט זיך זיין „אֶחָ— — —ד" צו־פוסענס בּיים כסא הכבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אֶחד" און זומט, און ברוממט, און זיעדט, ווי אַ מחנה זומער־פויגלעך, וואָס גלוסט און בענקט צו דער פלאַם, ווערט צוגעצויגען צו איהר און בריהט זיך און ברענט אין איהר, מיטן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שוין געפעהלט;

אין בעט אין לויב־געזאַנג פון אַלע וועלטען איז דעריבער אַ פגימה געווען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען אַ כלי; אַ סטרונע בּיי איין ערשטער פיעדעל האָט געפּלאַצט און איז פערשטומט געוואָרען.

צי האָט לייבל קאָנסקיוואָלער פערגעסען צו דאַוונען מנחה?
ווען ער זאָגען צוויי שמונה־עשרה'ס ביי מעריב?

ניעדריגער לאָזט זיך דערווייל אַראָב די זון. די שטיל בעהאלטענע שאָטענס קריגען רשות, אַרויסצוקומען פון זייערע בעהעלטענישען,— און זיי קריכען אַרויס פון די שפּאַלטען אין די פעלזען ביי ימים, פון גריבער און הייליגען אין וויסטע מדבריות, פון אונטער בוימער און צווישען צווייגען און בלעטער אין די טיעפסטע וועלדער... און זיי פערשפּרייטען זיך איבער'ן ישוב און פלעכטען זיך אַרום און אַרום...

און אָט איז אַראָב די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל־שווייגענדיג אויף און נעהמען איבער די ממשלה איבער דער וועלט אויף איבער נאַכט... און זיי שפּינען און וועבען זייער פער'כשופט שפּינוועבס— אַ זילבער־דינע געץ איבער דער פערמאַטערטער ערד...

און גלייך מיט דער זון איז איבער'ן הימעל פערזונקען געוואָרען די היה מיט דער אויפשריפט „אמת" אויף'ן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרויסגעשוואומען פון דער צווייטער זייט די היה מיט דער זילבערנער טרעסט אויף'ן שטערן און מיט דער אויפשריפט „אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל־שווייגענדיג די טהויערען פון הימעל, און לאָזען אריין גאַנצע מחנות נשמות פון איינגעשלאָפענע מענשען, וואָס קומען נאַכט אויף נאַכט אַרויף און פערשרייבען אין די הייליגע ביכער, ווי אַזוי עס האָט זיך אָבגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערן, און עס רוישען מיליאָנען— מילאָסען פליגעל, מהייל ווייסע ווי שניי, ס'רוב גראָהע און פערפלעקטע, מאַנכע אויך רוים פערבלוטיגטע...

און אַלע זיעבען הימלען ווערען פול מיט אַ געמישט גערויש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פּלוצלינג בלייבט אַלץ ווי פערשטאַרט.

אַרום כסא הכבוד וויקעלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעבעל, וויקעלט זיך און וויקעלט זיך און ווערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעבעל הערט זיך אַ ברומען ווי פון אַ טויב:
„וועה איז מיר, וואָס איך האָב חרוב געמאַכט מיין הויז...
„וואָס איך האָב פערברענט מיין פּאַלאַץ...
„וואָס איך האָב פערטריבען מיין זוהן, מיין איינציגען זוהן"...
און אַ שוידער פון רחמנות געהט דורך אַלע זיעבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטהעם פערהאַלטען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָר נישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פון אונטען אַ קול: עס קרייהט דער האָהן

פון כסא הכבוד גערט אָב דער נעבעל, דער פער׳כשופטער שווידער פּלאַצט און צורינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענסטער פון הימעל, די נשמות פליהען צוריק אַרוים... מלאָכים מיט בריליאַנטענע פלעדער־ווישען יאָגען אַרוים די פערשפעטיגטע, די פערציטערטע, פערוויינטע און טיעף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה״ אויף דער זילבערנער טרעסט. אַ דינער, רויטליכער שטראַהל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך חי פון אַ טיעפען חלום, גערט צו און עפענט נאָך אַמאָל אַ פענסטעריל אין הימעל, בויגט אַרוים דעם קאָפּ און רופט, פרעגענדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איהר פערשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייביל קאָנסקיוואָלער פּאַסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדען־צופלאַקערט אַ קליין שטערענדעל פון ווייטען, איז צוגעשוואומען צום פענסטעריל און האָט געענטפערט:

— איך ווייס, ליכטיגער מלאך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואומען און האָב אין זיין פענסטעריל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... איין אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּען און געל... איך האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט; איך האָב אָבער נישט געזעהען, זי זאָל זיך רידרען.

און דער מלאך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות נים גענומען, על דעת עצמו איז ער אַראָבגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער׳ס נשמה.—

עס וועט איין אומגעריכטע פּרייה זיין אין גן־עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

———————

פלינק פליהען מלאכים, נאר — די שווארצע ווי די ווייסע...

און אז דער ליכטיגער מלאך איז אראבגעקומען, האט ער שוין געטראפען א פינסטערן מלאך ביים גוסס צו־קאפענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער ארויס, צי האט ער צו אונז א קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואס טהוסטו דא? וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאך, דערשראקען. עס איז דאך לייב'ל קאנסקיוואלער!

— איז וואס? לאכט דער שווארצער. און צוויי שורות ווייסע ציינער בליצען איהם ארויס פון אויסגעקרומטען מויל...

— דאס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אנגענעהם! מאכט דער שווארצער א העויה; איך בין נאר צו לאפיטוט פון גיהנם, נאר לא'מיר זעהען!

און ער גיט א שאר מיט א פוס אונטערן קראנקענס בעט, און עס רוקט זיך ארויס א פערבוגדענער זאק.

— וואס ליעגט דא אין זאק?

— טילת ותפלין, וויל דער גוטער מלאך טרעפען.

— אונטערן בעט בעהאלטען? עברות בעהאלט מען!

און ער בויגט זיך אראב צום זאק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאנגט איהם א שטויס מיט'ן פוס — א גאלדענער גלאנץ ווארפט זיך איבער דער שטוב, א גאלדענער קלאנג לויפט איהם נאך — גאלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלד, גזלה־געלד! רופט אויס דער שווארצער מלאך: אויסגענארט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אלמנות, געגזלט ביי יתומים, פון צדקה פושקעס ארויסגענומען... מיט בלוטיגע טרעהרען זענען זיי געוואשען און הארציגע בלוט־פלעקען קלעבען אן זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אז מען רידרט זיין געלד!

מיט פערשלאסענע אויגען ווארפט זיך דער גוסס...

פערציטערט בלייבט דער ווייסער מלאך און פערשטעלט זיך דאס פנים מיט דער ערשטער פאר פליגעל... דורך א שפאלט פון לאדען רייסט זיך אריין א שטראהל פון דער מארגענדיגער זון, ער פאלט איבער'ן גוסס'עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטען מאל עפענט ער האלב די אויגען אויף:

— ווער איז דא? פרעגען די פערש, מטע, פערגעלטע ליפען מיט

אַ שאַרך פון אַ פערפוילטען בלאַט...

— איך! ענטפערט דער שלעכטער מלאך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואו אַהין?

— אין גיהינם אריין!

פאַר שרעק פאַלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! רופט דער גוטער מלאך: טהו תשובה... עס איז נאָך צייט... זיי מפקיר דיין געלד...

— שמע... הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! זאָגט דער שלעכטער מלאך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער'ן גוסס'עס פנים, און אונטער'ן פליגעל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאך רוקט זיך צוריק אָב פערשעמט.

אין אַ פינסטערער, פערגאַסענער האַלבער נאַכט, צווישען געוויש, געשריי און געפילדער איז גיהינם, שניידט זיך דורך אַ שאַרף־שניידענדיגער בעסעהל:

— נהמן'קע פון זבאראש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניידען די בעגעל נישט איבערגעהיפערט, אַהעקוואַרפען... נישט איין מאָל פערגעסען מנחה צו דאַוונען, — וועך געהט נאָך דיין נשמה?

— איך! — רופט זיך אָן אַ מלאך־הבלה!

— גרייט דערווייל צו אַ קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפרינגט אונטער און פליהט אַרויס פון גיהינם...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאָכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאך־הבלה איז צום קראַנקענס בעט געקומען, האָט ער שוין צו־קאָפּענס אַ ווייסען גוטען מלאך געטראָפען. ער איז געזעסען און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך נישט, אָרימער מענש, פאַר'ן טויט... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישען פינסטערקייט און ליכט... פון זאָרג

און אומרוה איין איבערגאַנג צו רוה און גליק...

נאָר דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פערטראָגען, און די פלאַמעדיגע אויגען בלאָנדזען אַרום אויף די ווענד...

און דער שוואַרצער מלאך בלייבט שטעהן ביי דער טהיר און קוקט פערוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, הרר? פרעגט ער דעם ליכטיגען מלאך.

— ניין! ענטפערט דער גוטער: איך בין געשיקט געוואָרען נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער בארמהערציגער נשמה; דו קענסט איבער איהר קיין שליטה נישט האָבען!

— ער האָט נישט על פי דין די נעגעל געשניטען!....

— איך ווייס, האָט איהם איבער דער גוטער מלאך; נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פערפינסטערטע, פערוואָגעלטע, פערמאַטערטע.....

— ביי אונז אין בוך איז פערשריבען, וויפיעל מאָל ער האָט מנחה פערפעהלט....

— נאָר קיינמאָל נישט פערפעהלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצען העלפען. קיינמאָל נישט פערגעסען צו טרייסטען, צו האַרציגען און צו קרעפטיגען דאָרט, וואו די פליגעל זענען אָראָבגעפאַלען מיעד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פערגיסען, וואו די לעצטע האָפנונג האָט זיך געדאַכט, איז פערשוואונדען... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאָס דאַך איבער'ן קאָפּ נישט פעררוכט, זיין בעט זיך נישט ווייך געבעט, קיין ליעבשאַפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַלץ פאַר אַנדערע... ווייל אַלע אַנדערע האָט ער געהאַלטען בעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבער'ן הימעל... אויף א רגע שניידט זיי דורך א בליץ, נאָר ער ווערט פערלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאַמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? פרעגען די פערברענטע ליפען.

— איך, איך, א ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבען נאָמען'ס ליכטיגער

פמליא... און פון דיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אַהין? פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימעל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימעל... גן־עדן... שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד בעשטראַהלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... שטאַמעלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טהון?

— וועסט נישט דאַרפען טהון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אָהן אויפהער שטראַהלענדיג גליק.... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טהון? דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אויס צום מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהייבען, קראַנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דאָרשטיגע די ליפּען צו נעצען, פערלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פערהאַן, דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות'דיגע טרעהר אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, אין נישט מיין האַנד, אויפצוהייבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און בעלעקט זיך... אַ הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאָס מויל און צווי שורות ווייסע ציינער בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערדט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס....

— וואָס פאַרט, מלאך! וואָס פאַרט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אויס צום פענסטער און קוקט אַרויס צום הימעל און וואַרט פון דאָרט אַיין עצה און אַ ראָטה... נור פערשלאָסען איז דער הימעל; אָהן אַ וואָרט, אָהן אַ שטראַהל, אָהן אַ פונק... און עס יאָגען אָן צלין נייע און צלין שווערערע און שווערערע וואָל-

קענם — אַ שאָטען פאַלט איבערן ליכטיגען מלאך'ס פנים, דער הימעל זעהט אוים האַרט און בייז, אָהן רחמנות זעהט ער אוים, ער האָט אידם גאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פערציטערט.

מיט דער ווײלע בענוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענעהענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ געלוסט... צו די אונגליקליכע, הונגעריגע, לעפצענדיג־דורשטיגע... צו די פערהל'ש'טע און פערמאַטערטע, צו די פערלוירענע, פערשאָלטענע, צו די פון גאָט פערגעסענע... העלפען וועסט די נישט קענען, אָבער צוזאַמען ליידען, מיטפיהלען...

— איך געה! איך געה! רופט דער קראַנקער אוים מיט קראַפט — — —

און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט ליידיגע הענד.

דריי מתנות.

אויבען ביי דער וואג.

אמאל, מיט יאָרען און דורות צוריק, איז ערגיץ נפטר געוואָרען א יוד.

מילא, א יוד איז נפטר געוואָרען — אייביג לעבען קען מען ניט — טהוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליהט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פאַר'ן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עבירות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האַנד, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיג זעקיל אין דער האַנד, ביי דער וואָג־שאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלאָרען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיג שוואַרצען זעקיל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקיל אויף דער וואָג־שאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פאַרפומעס און לויכטען ווי די שטערנדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקיל אַרויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער האַנד, עבירות — זענען זיי, נישט פאַר אייך געדאַכט, שוואַרץ ווי קויל און אַ ריח האָבען זיי — סאַמע־ראָדנע פעך און סמאָלע.

שטעהט אַזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָט זיך גאָר ניט געריכט, עס זאָל זיין אַזאַ הלוק צווישען „גוט" און „שלעכט";

דאָרט האָט זי גאַנץ אָפּט בײדע נישט דערקענט, אײנעם פֿאַר׳ן אַנדער׳ן גענומען.

און די װאָג־שאָלען הױבען זיך פּאַמעליך, אַרױף און אַראָב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל בײ דער װאָג־שאָל אין דער ה״ך ציטערט, נעהמט זיך אױף אַ האָר לינקס, אױף אַ האָר רעכטס...

נור אױף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל; אַ פּראָסטער יוד גע-װען, אָהן גרױסען „להכעיס״, װי אױך אָהן „קדוש השם״... אַזױ — קלײנע מצוה׳ליך, קלײנע עבירה׳ליך, שרעטעליך, שטױבעליך... טײלמאָל — קוים מיט׳ן אױג צו דערזעהן.

און פֿונדעסטװעגען, אַז דאָס צינגעל רוקט זיך אױף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פֿון שמחה, פֿון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך אַרױס אַ זיפֿץ פֿון עצבות, ביז ער דערגרײכט צום כּסא הכּבוד.

און די מלאכים שיטען פּאַמעליך, מיט כּונה. אַ שרױט נאָך אַ שרױט, אַ שטױב נאָך אַ שטױב, װי פּשוט׳ע בעלי־בתּים ליציטירען „אתּה הראית״, אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה...

נור אַ ברונעם שעפּט זיך אױך אױס, די זעקליך װערען לײדיג.

— שױן? פֿרעגט דער בית־דין־שמש — אױך אַ מלאך צװישען אַלע כּלאַרים.

דער יצר טוב, װי דער יצר הרע, דרעהען אױס די זעקליך קאַפּױר: נישטאָ מעהר! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, װי עס האָט זיך אָבגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזױ, און זעהט אַזױנס, װאָס עס איז נאָך ניט געשעהען, זינד הימעל און ערד זענען בעשאַפֿען געװאָרען...

— װאָס דױערט אַזױ לאַנג? פֿרעגט דער אב־בית־דין.

שטאַמעלט דער שמש:

— גלײך! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע־ראָדנע מיט!...

די עבירות האָבען גלײך געװאױגען מיט די מצוות.

— אַקוראַט? פֿרעגט מען נאָך אַ מאָל פֿון בית־דין של מעלה׳ס טיש.

קוקט ער נאָך אַ מאָל דער שמש און ענטפֿערט:

— אױף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה אַ ישוב און ניט, נאָכ׳ן ישוב הדעת אַרױס אַ פּסק כּהאי לישנא:

„היות די הטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פאַר די עברות,“ — קען מען איהר נישט עפענען די טויערן פון גן־עדן.

„על כן נע־ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי אַרומפליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איהר דערמאַנען און דערבאַרמען זיך, און צו־רופען צו זיך מיט זיין גנאָד“.

און דער שמש נעהמט די נשמה און פיהרט די אַרויס.

יאָמערט נעביך די נשמה און קלאָגט אויף איהר מזל.

— וואָס ווינסטו אַזוי? פרעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסט דו דאָך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פון גיהנם, — קוויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, אײדער גאָר נישט! גאָר נישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר איין עצה:

„פליה, זאָגט ער איהר, נשמה׳לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימעל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו דו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערנדליך! און דאָס זענען ליכ־טיגע נור קאַלטע ברואים, זיי ווייסען פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וועלען גאָט אָן דיר נישט דערמאַנען...

„מיהען זיך פאַר איין אָרימער פערוואָגעלטער נשמה קענען נור די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער נשמה׳לע, — זיי האָבען ליעב מתנות.... שענע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערליך — די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פליה זשע, נשמה׳לע — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טהוט זיך. און דערזעהסט דו עפּים אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שען און גוט, האַפּ עס און פליה דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָלסטו אָנקלאַפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פורטקע. זאָג: איך

האָב געהייסען!...

„און אַז דו וועסט האָבען געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער — וועלען זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי וועלען פועל'ן... בײ'ם כּסא הכּבוד האָט מען ליעב נישט די פיין געבוירענע, נור די אויפגעקומענע...

און אַזוי ריידענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל אַרויס.

ב) די ערשטע מתנה.

פליהט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידריג איבער דער לעבעדיגער וועלט, און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, איבער דערפער און שטעדט, וואו נור אַ שטיקעל ישוב, — צווישען ברענענדיגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען; אין רעגען־צייט — צווישען טראָפּפען און וואַסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישען זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעליך, וואָס פאַלען פון דער הייך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אויס...

וואו זי דערזעהט אַ יוד, פליהט זי האַסטיג צו און קוקט איהם אין די אויגען אַריין — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך בּיי נאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, — זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין דער שטילער שטוב גאָט'ס שמעקענדיגע בּלימעליך — בּעהאַלטענע מעשים טובים?

ליידער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אויגען און פענסטער, דערשראָקען און פערציטערט...

און אַז עס געהען ווייטער פאַרביי זמנים און יאָהרען, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעדט זענען שוין בית־עלמינ'ם געוואָרען. בית־עלמינ'ם האָט מען שוין אויף פעלדער צוזאַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער בּיי וואַסערן ז'ד זאַמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען דאָס געלעגער געביטען, טויזענדער שטערען זענען אַראָבגעפאַלען, מיליאָנען נשמה'לעך זענען אַרויפגעפלויגען, — און זיין ליעבער נאָמען האָט זיך

אָן אידר נישט דערמאַנט, און קיין אויסטערלישׁ גוטס און שענס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענשען — אַזוי מיטעלמעסיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערליש"? אויף אייביג בין איך געוונר און פערשטויסען!"...

נור ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט אידר אַ רויטע פלאַם אין די אויגען אַריין, אין מיטען דער פינסטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענסטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר בעפאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פנים׳ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביים גביר׳ס ברוסט מיט אַ בלישצענדיג מעסער און הזר׳ט אידם אַלץ איינאיינעם איבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, איז דיין סוף! געהט דיר די שפיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען אַרויס"!... און די רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביים מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט גע־געבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין", שעפציען זיינע בלאַסע ליפען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופלאַד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מפקיר!

נור פלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און ציהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פערגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופלאַמען זיך אידם די אויגען, ציהט ער אויס צום וועדרען די רעכטע האַנד, וויל ער אַ געשריי טהון: „ריהרט נישט"!

נור אויפ׳ן אָרט פון אַ געשריי שפריצט אַרויס אַ רויטער שטראַהל פון רויכערדיגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטהון... עס איז

דאָס בלוט פון האַרץ און שפּריצט אויפ'ן זעקעל אַרויף!

ער פאַלט און געשווינד רייסען די גזלנים אויף דאָס זעקעל — דאָ װעט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פערגאָסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין צידרונג איז אין זעקעל געװען; גאָר נישט פון דעם װאָס איז טייער און האָט אַ װערטה אויף דער דאָזיגער װעלט! עס איז געװען אַ ביסעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געװאָלט ראַטעװען פאַר פרעמדע הענד און אויגען און מיט זיין בלוט בעשפּריצט....

האָפּט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעלדעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געװאָרען.

ג) די צװייטע מתנה.

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופען, פערמאַכענדיג הינטער איהר די פורטקע פון הימעל: נאָך צװיי מתנות!

— גאָט װעט העלפען! האָפּט די נשמה און פליהט פרעהליך צוריק אַראָב.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס געהען װייטער אַװעק יאָהרען און יאָהרען, און זי זעהט נישט קיין אויסטערלישע שענס... און עס בעפאַלען זי צוריק די טרויעריגע געדאַנקען:

„װי אַ לעבעדיגער קװאַל האָט די װעלט אַרױסגעשלאָגען פון גאָט'ס װילען און רינט און רינט װייטער אין דער צייט. און װאָס װייטער זי רינט, מעהר ערדה און שטויב נעהמט זי אין זיך אַריין; טריעבער, אומרייניגער װערט זי; װעניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאַר'ן הימעל.... קלענער װערען די מענשען, דראָבנער — די מצוות, שטויביגער — די עברות; מעשים — נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן!...

„װען גאָט — טראַכט די װייטער — זאָל הייסען איבערװעגען מיט אַמאָל די מצוות מיט די עברות פון דער גאַנצער װעלט, װאָלט זיך אויך דאָס

ציגעל קוים געריהרט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען איך נישט אראָב און נישט אַרויף... ד איז אויך נע ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט׳ן סניגור וואָלטען זיך דעריבער אייביג געראַנגעלט, ווי עס ראַנגעלט זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, ווארימקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָב, און עס וועלען דעריבער אייביג זיין התונות און גט׳ן, ברית׳ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליעבשאַפט און האַס... אייביג, אייביג"...

פלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראָמפייטען און הערנער...

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך, אַ פּאַר־צייטישע), אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פאַר׳ן מאַגיסטראַט, און פול מיט פערשיעדענ־פאַרביג־געקליידעטע מענשען איז דער פּלאַץ; פול קעפּ אין די פענסטער; מענשען ליעגען אויף די דעכער אַרום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באַלקען, וואָס שטאַרען אַרויס ביי די ווענד אונטער די דעכער, פול געפּראַפט זענען די באַלקאָנען...

פאַר׳ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזען און טראַלבען. ביי׳ם טיש זיצען די הערען פון מאַ־גיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ; אויבען־אָן זיצט דער פּרעזידענט אַליין. אַ פּרעסינגער אָדלער וועהט איהם איבער׳ן קאָפּ...

אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל. נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ ווילד פערד. און דער פּרעזידענט הויבט זיך אויף און ליינט פאַר׳ן יודישען מיידעל אַ פּסק פון אַ פּאַפּיער. און ער ווענדט זיך מיט׳ן פּנים צום מאַרק:

„אַט די יודין דאָ, די יודישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד בעגאַנ־גען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמהערציגקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איהר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגעגנב׳עט פון געהעטא און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט איהרע אונפערשעמטע אויגען אונזער הייליגע פּראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבען מיט לויב־

געזאַנג און קעסעל־פּויקען איבער די גאַסען געטראָגען...

„מיט איהרע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע ווייס געקליידטע, אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַנגען פון די הייליגע פּויקען... און ווער חייכט, צי האָט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער יודישער טאָכטער, פון פערשאָלטענעם רבּ'ס טאָכטער, זיך נישט צוגערידהרט און נישט בעפלעקט אונזער אַ ריינינקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוועל אין דער שענער געשטאַלט? וואָרום לייקענען קען איך נישט — שען איז זי, שען, ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַכען, — זעהט די חוצפּה־שטראַהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנועה'דיג אַראָבגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאָס אַלבּאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תּפיסה נור בּלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרען!... זעהט איהרע פינגער, איהרע שמאָלע, לאַנגע פינגער בּיי די הענד; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל, אָבּרייסען אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען:

— זעהט דאָס שענע מיידעל! האָט אויסגערופען אונזערע אַ ריטטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפּחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבּאַרדניקעס האָבען זי בעמערקט און געכאַפּט — ער האָט זיך אפילו ניט געוועהרט, דער טייוועל — וואָרום, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָבגעריינינט פון אַלע זינד, האָט ער אויף זיי קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוועל'ס, אין געשטאַלט פון דעם יודיש מיידעל, פּסק:

„צובינדען זאָל מען זי בּיי די האָר, בּיי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ, צום ווידעל פון אַט דעם ווילדען פערד...

„זאָל עס לויפען און שלעפּען זי ווי „אַ הורג" איבער די גאַסען, וואָס איהרע פיס האָבען געטראָטען געגען אונזער הייליגען געזעץ...

„זאָל איהר בלוט בעשפּריצען און אָבוואַשען די שטיינער, וואָס זי האָט פעראומריינינט מיט איהרע פיס"! —

אַ ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסען פון אַלע מיילער אַרום, און אַז די פּאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פערמשפּט'ע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט [illegible] וואָס צום לעצטען

מאָל צו ווינשען.

— איך האָב, ענטפערט די געלאַסען: עטליכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די העררען פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט די רוהיג און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילען און פערלאַנג.

מען האָט עס איהר צוליעב געטהון...

— און אצונד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס געהען צו האַלעבאַרדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום וויידעל פון ווילדען פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטען...

— מאַכט אַ וואַרע! קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפ'ן פּלאַץ, און עס ווערט אַ געדרודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענד פון די הייזער, און אַלע הויבען אויף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַלע זענען גרייט צו יאָגען דאָס ווילדע פערד, יעדערענס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פּנימ'ער פלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אין געדרודער בעמערקט נישט קיינער, ווי די פער'משפט'ע בייגט זיך שטיל אראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר לייב נישט ענטפּלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די געוועזענע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָבגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אַלע בייטשען, שפּיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסען און הינטער־גאַסען אַרויס, אַרויס פון שטאָדט...

און די נשמה, די געוועזענע, האָט שוין אַרויסגעצויגען אַ פערבלוטיגטע שפּילקע פון דער פער'משפט'ערס פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצען! טרייסט זי דער מלאך ביי דער פורטקע.

י. ל. פרץ.

ד) די דריטע מתנה.

און צוריק פליהט אַראָב די נשמה, אײנגאַנצען נאָך אײן מתנה דאַרף זי.

און עס געהען װײטער אַװעק זמנים און יאָהרען, און עס בעפאַלט זי װײטער אַ מרה שחורה. די װעלט, דאַכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געװאָרען... נאָך קלענערע מענשען, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע װי די שלעכטע...

אײנמאָל טראַכט זי:

„װען גאָט, געלױבט זאָל זײן זײן נאָמען, זאָל װעלען אַ מאָל אָב־שטעלען און סוף כל סוף משפט'ען די װעלט, אַזױ װי עס איז, מיט אַמאָל... און פון אײן זײט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פון װײסען זאַק אַרױס שרעטעלעך און שטױבעלעך; און פון דער צװײטער זײט— דער קטיגור זאָל שיטען זײנע פיצלעך און ברעקלעך, האָלט געדױערט און געדױערט אײדער די זעק װאָלטען לעדיג געװאָרען... אַזױ פיעל קלײ־ניגקײטען, אַזױ פיעל!

„אָבער אַז די זעקלעך װאָלטען שױן לעדיג געװאָרען, װאָס װאָלט געחען?

„דאָס צינגעל װאָלט געװיס געבליבען שטעהן אין דער מיט!

„בײ אַזױנע קלײניגקײטען, בײ אַזױ פיעל קלײניגקײטען קען גאָר נישט איבערװעגען... װאָרום װאָס? נאָך אַ פעדערל, נאָך אַ שטרױעלע, נאָך אַ פלעװע, נאָך אַ שטױבז...

„און װאָס װאָלט גאָט געטהון? װאָס װאָלט ער גע'פסק'עט?

„צוריק צו תהו ובהו? נישט: די עבירות װעגען נישט איבער די מצות..

„אױסלײזען? אױך נישט: די מצות װעגען נישט איבער די עבירות...

„װאָס דען?

— געה װײטער! װאָלט ער געזאָגט... פליה װײטער צװישען גיהנם און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרעהרען און רױכערדיג בלוט... צװישען װיעגען און קברים... װײטער, װײטער!״

דער נשמה איז אָבער בעשערט געװען אױסגעלײזט צו װערען. פון די שװערע מחשבות— װעקט זי אַ קול פון פױקען...

װאו איז זי, װען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צײט...

נאָר אַ פלאַץ פאַר אַ תפיסה זעהט זי... און די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּיעלענדיג די שטראַהלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויך אָן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלטען געווער ביי דער וואַנד. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין— ריטער בעקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלען דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען די אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען... וועמען?

עפּעס אַ יודיל מיט אַ צעריסען העמד אויפ'ן מאָגערן ליב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב־געגאָלטען קאָפּ. אָט, פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, אַ פּאַרציייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פּאַרצייטען....

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אַזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרים־צאָרן האַפּט אָן דעמאָלט די סאָלדאַטען! ער געהט נאָך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און האַפּען אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצען!

הו—האַ! הו—האַ!

אין מיטען טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פערמשפט'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, דער פער'משפט'ער... ער גיט זיך אַ רידער, גלייך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אום און געהט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. צוזוי געהט ער, ביז ער פאַלט...

און אַז ער איז געפֿאַלן, איז צוגעפֿלויגן די נשמה און געכאַפּט די יאַרמאַלקע, וואָס האָט אַזוי פֿיל אומזיסטיגע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איהר צו דער פֿורטקע פֿון הימעל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרען!

און די צדיקים האָבען זיך פֿאַר איהר געמיהט: די טויערן פֿון גן־עדן האָבען זיך איהר נאָך די דריי מתנות געעפֿענט!

און דער „ז״ים ותומים" האָט געזאָגט:

— אמת שענע מתנות, אויסטערליש שענע... צו־ניץ קומען זיי נישט, נאָר נישט לתשמיש, אָבער לנוי — אויסטערליש.

אייז אבקומעניש.

פאַרצייטיגע חסידים האָבען געוואוסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געווען. עס איז געווען צו זאָגען: דעם אַלטענס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט ביים אַלטען צום עמוד. בפרט ראש־השנה ויום־כפור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקי געדאַוונט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ יוד אַ למדן, בנגלה און בנסתר, אָבער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — איין אמת אָבגעהיטענער יוד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטען גענוג געהען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער געזאָגט! פערשטעהט זיך, נישט אויפ׳ן חסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ התוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבען מיר, אַז ביים „אַלטען" אין בית־המדרש האָבען געדאַווענט אַ ד׳ מאות... קיין בענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער הלל פון בית־המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אין מיטען דרינען, ביי שמונה עשרה צי ביי תקיעות, צי ביי כהנים דוכנ׳ען, אַראָבגעפאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויסגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנד — מאַן דכר שמיה! און כפלים איפ׳ן הויף. און אַ הויף איז געווען ביים אַלטען, — מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און פונדעסטוועגען, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמעגט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בלחש, און ביי דיר אין אויער קלינגט נאָך —

אַ מעשענע קויל קאָלערט זיך אין אויער! און היינט זיין „בלהש״, דאָס איז גאָר געווען פּלאי פּלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָבגעלאָזט ביז צו דער נידריגסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־ווייַנענדיג... טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עמעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויעג, וואָס פּאַכט שוין מיט׳ן לעבען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות׳דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלהש״ האָבען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך היים־יונה־וויטעלס אין אַ „יעלה״ — רבונו של עולם! עס האָט זיך געדאַכט, די ווענד ווילען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ בעשמעקטער מענש, אַ הדרת פּנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנגעטהון ווי אַ טאָק. נישט, חלילה, פאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפּסקער זיידענער גאַרטעל, און אַ שטריימיל, — האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָהר... און אַ באָרד אַ שוואַרצע, אַ לאַנגע; ביזן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פּאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָבען געגאַפט! נישט איינמאָל פּלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר אַיין עין הרע.

מיינט איהר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט איין עין הרע... אָבער דער אַלטער פּלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פּשטות אַריין... איין אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פּאַרצייטענס פּלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פּריצה, איין אלמנה, צי אַ גרושה, פּלעגט פּלוצלונג אַרייַנפאָהרען אין אַ שטעדטיל אַריין, און מיט געוואַלד אויס־האַפּען אַ יוד פון גאַס, פערשטעהט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בעזען. עס פּלעגט זיך טרעפען, אַז אַ יוד איז נישט עומד בנסיון געווען און האָטש די פּריצה פּלעגט איהם, ס׳רוב, דערנאָך אַרויס־האַרפען, און ער פּלעגט, נעביך, אַהיים געהן און תשובה טהון, תעניתים פאַסטען, טהון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער״ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז היים־יונה־וויטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין חג׳ע קומט ער ממש נישט

נ'רוים מפתח ביתו. און פון דעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער" רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען האָטש אַכט טאָג פאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענש אויפ'ן וועג, ווי געוואָרענט ער וועט נישט זיין, איז עלול זיך צו פערקיהלען די גרגרת, בפרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פון איבער צעהן מייל; און געהן פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגען, צו פוס... דאַרף ער טאַקי קומען פריהער מיט אַ וואָך אָפּרו־הען זיך, און אַזוי פלעגט ער שטענדיג טהון. ער פלעגט קומען, אַרומ־געהן שטיל שוויגענדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקעלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, אַ האַלב שאָק איבער'ן טאָג אַוודאי... און די אייער האָט ער בעקומען פריש פון די היהנער פון הויף. וואָרום אַ מפונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאַליע מאַכען דעם מאָגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פאַר ראש־השנה; עס געהט אַוועק אַ טאָג בלייבט זיעבען; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּיס זיין אַ סבה... הערט מען, אַז עמיץ פון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּיס אַ בעל־הבית'ישער מענש, אַ האַלבער חסיד, געקומען געוואָהר ווערען, צי עס איז עפּיס אַ דרך. ווערט מען געוואָהר, וואו ער איז פערפאָהרען, לויפט חברה אין אכסניא אַריין; שלאָפט ער. ליעגט ער און הראַפּעט. האַפּט חברה אַ פרישע קאַן וואַסער פון ברונעם און גיסט איהם אָב. שפּרינגט ער, דער יוד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים?

פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער יוד, נעביך, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פון דערהיים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגענט. עטליכע פון אנשי שלומנו האָבען איהם בעלייט פון שטאָדט אַרויס ביז צו'ם וואַלד. ביי'ם וואַלד האָט מען זיך אָבגעשטעלט און גענומען אַ ביסעל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען. מען האָט איהם קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט'ן טלית ותפילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישט דאָ! זאָגט חברה.

— ווער? — פרעגט דער יוד.

— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף איהם חברה. ווילסט נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? חיים־יונה־וויטעלס איז נאָך נישט דאָ!

— אויב אַזוי, — ענטפערט דער יוד און ציטערט — האָט ער אָדער פערבלאָנדזעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרען אויפ׳ן וועג, אָדער אַ היה רעה...

— האַלט ס׳מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטען". מודיע זיין... דעם „אַלטען" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נור אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַלץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקען וועגען אַ בעל־תפלה...

זוכט מען אוים אַ גרויסען מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צום „אַלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָבגעהמען „שלום־עליכם" און אַרוים, אָבער קיין שום מהזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אוים אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אַלטען" אין חדר אַריין, צומאַכען אין גאַנצען די טהיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפאַרע, און חברה שטעהט הינטער דער טהיר און הערט אונטער.

הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּים שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סי׳ פסוק: טרהכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פאָר ווערטער וועגען השבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענ־סטער דאַרפען פאַר ראש השנה מאַכען השבון הנפש... און עפּים אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדען גאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסעל אויף די טהיר, זעהט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיט׳ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט אויף דער האַנד, זעהר מיעד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילען אויפ׳ן שטערן, די אַנדער האַנד אויפ׳ן זוהר...

— נו, הלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?

דערצעהלט איהם דער מקורב, אַז, באשר בכן, חיים־יונה וויטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ יוד פון דאָרט...

און ער דערצעהלט איהם כהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער יוד האָט געזאָגט... הערט ער אויס, דער „אַלטער", און שווייגט. מען זעהט בחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייעס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָבגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כלומר'שט פאַר זיך, נור אַזוי, דער „אַלטער" זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פראָסט דער מקורב — וועט צוגעהן צו'ם עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַ שמחה. חברה האָט איהם הינטער דער טהיר אַ וואַרע געמאַכט. נאָר ער האָט ביי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אַריינגעלאָפען גלייך צו'ם אַלטען, און דאָס פנים האָט איהם געשטראַהלט פאַר שמחה און די אויגען האָבען איהם געלויכטען.

— רבי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפען, כ'בין דאָ! אַ נס!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהען אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקי קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער" הויבט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־וויטעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך ווייס? אויף אַ קל שבקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בוים וואָלט פלוצלונג אַרויסגעשפּרונגען פון דער ערד...פון שלום געבען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער" האַלט די האַנד אונטער זיך, און פלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— גואף!

האָדר און געגעל האָבען זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אַזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבען אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אהם פלוצלונג אַ דונער געטראָפען.

דער עולם שטעהט אָבהענדיג, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק

און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— נעהמט איהם, טראָגט איהם אין בית־המדרש אַריין, מונטערט איהם אויף, און זאָל ער זיך פאַר אייך מתודה זיין...

און אַזוי איז געשעהן...

אַז חיים יונה־וויטעלס איז אַביסעל צו זיך געקומען און מען האָט איהם אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־וויטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגען איינגעפאַלען און ברענענדיג, ווי אין אַ פיעבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דבוק. און דעם קאָפּ מוז מען איהם אונטערשפּאַרען, אַניט שלאָגט ער זיך אָן דער וואַנד: אַזוי ציטערט ער אין גאַנצען.... און פון די הייסע ליפּען רינט עפּיס אַמין שוים, רחמנא יצילנו; און אַז דער מענש עפענט די הייסע ליפּען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמעלט ער מיט אַגרויס געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין נואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אַז מ'צן גלויבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום אָרון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאָן מען איהם צולאָזען צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט הברה: „ווילסט דערצעהלען, דערצעהל, נאָר אָהן שבועות"....

הויבט ער אָן דערצעהלען. דאָס קול ברעכט זיך איהם וואָס אַמאָל איבער, נאָר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ'ן עולם, בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מ'זיל און אויערן אויפצושטעלען!

אַרויסגעגאַנגען איז מאַקע חיים־יונה־וויטעלס פון זיין שטאָדט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפילין, אַביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַריין. דער יוד אויף דער אכסניא האָט, נעבּיך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם בעלייט, געטרונקען לחיים, און געגען האַלבען טאָג, איז חיים־יונה־וויטעלס אַוועק רעכטס מיט'ן וואַלד, און הברה איז צוריק אין שטאָדט אַריין...

געהט ער אַזוי אַ שעה אָנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָב און וויל מנחה דאַוונען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, נאָר פערלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מורה" וויל ער ניט. געהט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרויס אויפ'ן פעלד, בכדי צו זעהן,

וואו די זון לאָזט זיך אַראָב צו'ם אונטערגעהן. קומט ער אַרויס אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טהוט ער אַ קוק אַרויף צום הימעל און בלייבט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ ברענענ־דיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום.. און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער איהם אין שווערען זאַנד פאָהרט אַ קאַרעטע.... עס איז אַיין אָפענע קאַרעטע, אויבען אָן איז געזעסען אַ יונגע פריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקיל, ווי פאַרציטענס דער שטייגער איז געווען; פון פאָרנט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקיל, אַ הויך אַ שמייסער מיט דריי פּאָר לייצען אין דער האַנד — דריי פּאָר פערד נאַשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געווען צו שפעט, איז ער שוין געפאַלען דער פריצה אין די אויגען אַריין.

— שטעה, יוד: האָט זי אַ געשריי געטהון, שטעה בעשמעקטער מענש! און זי פערהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז היים־יונה־ווימעלס נישט שטעהן געבליבען, כהרף עין איז ער צוריק אַריין, אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כּחות...הערט ער אָבער דער פריצה'ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאָזאַקליך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און בעהאַלט זיך.

וואו בעהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַרהאַן משונה'נע בוימער... הויכע, גע־זונדטע בוימער, און די צווייגען וואַקסען ביי זיי אַרויס פון שטאַם, ווי ביי אַלע בוימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף ביז אַ געוויסער הויך, בויגען זיי זיך אויס ווי די פיילענבויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָב, ביז צו דער ערד, און וואַקסען אפילו טיילמאָל טיעף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט אַיין אימפעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ ווייכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געוועלן עפּיס טהון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו עטהעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט ביי איהם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקליך לויפען אויף און אָב, קומען געהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צו'ם צווייטען: האָפּ־

האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייד, אין צוגאָסענעם האַרץ, איז ער מתפלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם ניט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געווען גאָר אַ יפה־פיה, אין אַיין אָפען סויבעלענעם פוטער, און פון פערענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך געביך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי חיים איך וואָס, זיי מיך מציל פון איהרע הענד...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַר וואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וואָלט פון אייך, כלבים, די הויט אָבציהען, און דאָס פליש פאַר די הינד וואַרפען... אויף אַ פאַל וועל איך אייך זעצען"... און ער פּרובט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך האַפען און פּייניגען, אין תפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבי ניט קיין זיוג! רבונו של עולם, אַבי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער בעשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקליך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטען אַ הונד אויף דער שנור, נעהמט זי און לאָזט אַראָב דעם הונד, און דער הונד לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דערשנאַפט.... און די קאָזאַקליך זענען צוגעקומען, און האָבען תיכף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פריצה.

— פאַר וואָס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און וואַרפען איהם דער פריצה צו פוסענס אין קאַרעטע אַריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אַז מען האָט איהם געהאַפט און געבונדען, האָט חיים־יונה־וויטעלס אַ נדר געטהון, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פרצוף אַריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך געגוג, ער פידלט, ווי דאָס קול צוגעהט איהם אין אַלע איברים, ווי עס ווערט איהם הייס אין אַלע גליעדער. צו די קאָזאַקליך האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אַליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגערידערט, וועט זי אויסקושען... זי וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... אַ גן־עדן

רעט ער האָבען...

און די קאַרעטע פאָהרט פאָהרט צוריק, און זי בינט און בינט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי רידרט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע וואַרימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט היים־יונה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פריצה, ליכטיגע פריצה... גרויסע, ליכטיגע פריצה, וואָס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פריצה, ליכטיגע פריצה... וואָס טויג דיר אַ מאוס'ער, קרעצי־גער יוד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפרינגקעלע אויפ'ן לייב נישט געדאַט, נאָר ער וויל זיך פער'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע הזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און זי לאַכט:

— ניין! שענער און בעשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטהעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין אַ יוד...און אונזער הייליגע תורה אסר'ט אַזויגע זאכען... לאָז מיך נישט פערלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ יוד און האָב אַ ווייב אַ יודענע, און זעקס קינדער בהורים האָב איך...צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צונעהמען ביי איין אָרימער יודינע אַ מאַן, און ביי זעקס יודישע בהורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פאַלאַצען און משרתים....

און זי האַלט זיך ביים איהריגען:

— קוק אויף מיר! זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאָהרען פאָהרט מען אַלץ צוריק, און די פריצה נעמט איין מיטען אַ בעפעהל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעדטיל!

פעריטעדט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטיל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָבשפּרינגען... וועט ער טאַקי — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָבשפּרינגען — עפענט די אויגען, צו זעהען, ווען אַראָבצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פערברעכט ער די הענד — האָב איך די נאָך אַמאָל געזעהן... איהרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פּלוצליכער גבורה — פון דעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט איהם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אין מיטען מאַרק בין איך אַראָבגעשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהן, די פערד האָבען זיך פאַר עפּיס דערשראָקען און אַ האַפּ געטהון אָן אַ זייט... אַ ניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען איהם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנד, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּיס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטענס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהן?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום איהם, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבען זיי געפיהלט, ווי עפּיס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקען. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר איהם געשפּאָלטען, און ער איז נעהנ־טער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־וויטעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וואונדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־ווי־טעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַ רוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענשען זענען געבליבען

זוי פערשטייגערט. אַנדערע האָבען אָנגעהויבען צו מיר צו צולויפען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפען, און די טהיר פערשלאָסען, און פון אינעווייניג די לאָדען פערמאַכט. איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהען... קיינעם נישט... די קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען... נאָר טריינע־ביילע... אַז זי האָט מיך דערזעהען, האָט זי אַ ווילדען געשריי געטהון.... איך הייס איהר שווייגען...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? פרעגט זי מיך...

גערה זאָג איהר:

קומט זי צו מיר צו, און עס האַפּט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, האַפּ איך אַרום מיין טריינע־ביילע, און הויב אָן מיט איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך... מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי ווייטער שרייען, האַלט איהר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זעה דאָך, איהר ווייסט אַלץ... איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבען דעם גאַנצען יצר הרע, גאָר אין גאַנצען... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדען...

און דער „אַלטער" האַקט איהם איבער און רופט זיך אָן:

— יאָ, היים־יונה־וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אויגען פערמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזעהן, יענע... און אַ רגע כמימרא האָסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען . אַ רגע כמימרא... ניין?

היים־יונה־וויטעלס איז פאַר שרעק און צער שיער נישט נאָך אַמאָל אומגעפאַלען.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת.... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע....

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען....

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל־תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און היים־יונה־וויטעלס פאַלט אַ ניעדער, און פאַלט צו מיט די ל

פּען צו׳ם „אַלטענס" פּאַנטאָפּעל:

— רבי! שרייט ער צו איהם אַרויף: האָט איהר שוין פאַר מיר קיין תשובה גישט?

און דער „אַלטער בויגט זיך צו איהם אַראָב, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאָגט איהם:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָבגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצונד — שלום עליכם! און ער דערלאַנגט איהם „שלום".

— און שכר הליכה — זאָגט ער — ווערסט דו אויך האָבען, האָטש דו ביזט געקומען צופאָהרען...דאָס איז שוין מיין זאַך!

חי אַזוי חיים־יונה האָט דאָס מאָל געדאַווענט, קאָנט איהר אייך משער זיין, און די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיעבען גוטע יאהר.

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געוועןן אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געוועןן אַ גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פֿערשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פֿון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פּערדיענען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען סחורה קויפען, עס זאָל זיין וואָס אָבצוטראָגען. הויבט ער, נעביך, אויף די אויגען צום הימעל מיט אַ געבעט, ער זאָל, הלילה, קיין פערשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין ווייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלען, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפיהלט ער, אַז עמיץ גיט איהם אַ ציה פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פאַר זיך אַ דייטשעל, אָנגעטהון ווי אַ שיעסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפ'ן קאַפּעלושעל און אַ גרינעם אויפלאָג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי-טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז בעשערט געוואָרען זיעבען גוטע יאָהר, זיעבען יאָהר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלד. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָבקויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיעבען יאָהר וועסטו

צוריק חערען איין אָרימאַן, ווי דו ביזט געוועז. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אַוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פערשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָבגעלאָזט און איבער־געחזר'ט איהם די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה'ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך איין עצה צו האַלטען מיט מיין ווייב סערעל און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך איין עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פערדיענסט זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנוועהרען, ער וועט אַהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָב די פּאָלעס און געהט אַרויס אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואָהנט, כמעט שוין אויפ'ן פעלד, אין אַ קליינעם שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סערעל זיין ווייב.

ווי סערעל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טהיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרויס שמחה, זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר איין התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סערעל, דיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פערדיענסט

נישט בעשערט, דערפֿאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשעל...

און ער דערצעהלט איהר אַזוי און אַזוי. כּאשר בכן, דאָס דייטשעל זאָגט, אַז עס איז איהם בעשערט זיעבען גוטע יאָהר, און עס ווענדט זיך אָן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצונד אָדער פֿאַר דער פּטירה. פֿרעגט ער בּיי איהר אַיין עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפֿערט איהם:

— געה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיעבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פֿאַר וואָס, סעריל? — פֿרעגט טוביה פֿערוואונדערט, — נאָך זיעבען יאָהר, וועלען מיר דאָך ווערען צוריק אָרימע לייט, און דער יורד איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטען אָרימאַן?

— פֿערזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פֿריינד, די וועלט. דערווייל נעהם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה' יום יום! בּפרט, אַז מען דאַרף הדר־געלד פֿאַר די קינדער. מען האָט די מיר אַהיים געשיקט, אָט זעה, ווי זיי שפּיעלען זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפֿען צום דייטשעל מיט אַ קלאָרער תּשובה, אַז ער וויל די זיעבען גוטע יאָהר תּוך כּדי דבור.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען נאָר איבער, טוביה, היינט ביזט דו אַ מענש מיט כּח און קאָנסט פֿערדיענען, אַמאָל מעהר, אַמאָל וועניגער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערען און וועסט זיין אַ יורד, און אַזוי פֿיעל כּח צו דער אַרבּייט וועסט דו אויך נישט האָבען —

ענטפֿערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין ווייב סעריל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה' יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס האָט מען אונז די קינדער פֿון הדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — געה אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסט דו זיין אַיין עושר!

ווי ער איהם פֿאָרט איבערפֿרעגען וועגען נאָך די זיעבען יאָהר, איז איהם אָבער דערווייל דאָס דייטשעל פֿערשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אַהיים. געוואָהנט, האָבען מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה אונטער דער שטאָדט. כּמעט אויפֿ'ן פֿרייען פֿעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער, ווי די קינדער שפּיעלען זיך אונטער דער

שטוב אין זאַמד, געהט ער צו, דערזעהט ער, אַז זיי שאַרען אַרויס פון אַ גריבעל גישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פערשטעהט זיך, אַז מעהר האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די זיעבען יאָהר, די זיעבען מזל'דיגע יאָהר...

די צייט לויפט אָבער פיל פון בויגען און זיעבען יאָהר געהען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיעבען יאָהר דאָס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אָנצוזאָגען, אַז די זיעבען יאָהר זענען אַריבער און אַז היינט פאַר נאַכט וועט נעלם ווערען דאָס גאָלד אין דער ערד. דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבען געקאָנט בעהאַלטען בּיי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אין מיטען מאַרק, ווי פאַר זיעבען יאָהר, מיט די זעלבע פערשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדען און קוקט אויס אויף אַ פערדיענסט. זאָגט ער איהם: הער, טוביה, די זיעבען יאָהר זענען אַריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה זאָג מיין חייב סעריל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיעבען יאהר איז געווען בּיי איהר אין דער האַנד.

געהען זיי בּיידע אַרויס אונטער דער שטאָדט און קומען צום זעלבען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאַר דער טהיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איהר פנים שמייכעלט.

זאָגט איהר דאָס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיעבען גוטע יאָהר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איהם, אַז זיי האָבען קיין גוטע יאָהר נאָך נישט אָנגעהויבען צו האָבען, אַז זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען דאָס גאָלד פאַר זייער אייגענס, ווייל, וואָס אַ מענש פערדיענט מיט זיינע צעהן פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָהן שוויס און אונגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליעבער נאָמען לאָזט איבער בּיי מענשען אין די הענד פאַר אָרימע-לייטס וועגען... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערען בעל-פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעהמען און איבערגעבען איין אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז נעלם געוואָרען. עס

האָט עס איבערגעגעבן דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט ג׳פסק׳קעט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פערהאַן, און די זיעבען יאָהר האָבען זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבען געלעבט.

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאמאָשטש, איז אַמאָל געווען איין אשה, האָט די געהייסען באַשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר אַ שענער משפחה, איין אמת'ע בת־טובים און אַ חסיד'ס אַ ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאָמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ער'שטענס איז ער אַ לייפסקער סוחר געווען, און, דעמאָלדיגע צייטען, איז אַ נסיעה קיין לייפסק געווען מעהר, ווי היינט אַ נסיעה מעבר לים, קיין אַמעריקא. און צווייטענס פלעגט ער. האָטש איין מאָל אין יאָהר, פאָהרען צום לובלינער צדיק. פאַלט איין דעם בעל דבר צו בעגוצען זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואָס דער מאַן איז נישט דאָ אין דערהיים, אָנצורעדען באַשע גיטלען צו איין עברה.

ווייסט ער אָבער, אַז צו קיין גראָבער עברה צורעדען וועט ער די נישט. ווייל באַשע גיטעל איז באמת געווען אַ כשר'ע נשמה און אַ גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, אַ חוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געוואָרענט געווען אין די מצוות אין וועלכע איין אשה דאַרף זיין געוואָהרענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר האָטש אַריינברענגען אַ תאוה צו מלבושים מיט ציהרונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען אַ גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען כיד רחבה ומלאה אויף הויז־פיהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר נישט פראָסט. ער ווייסט, די וועט איהם פשוט אויסלאַכען, חוכא וטלולא מאַכען; ווייסט זי דען נישט, אַז מלביש זיין און אויסציהרען דאַרף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואָס איז פאָרט נישט מעהר, ווי קיי און שפיי; היינט רויט, מאָרגען טויט... געהט ער, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך

פאַר'ן יצר־טוב, און נעהמט זי אַיין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמד'קייט אין דער יראה אַריין.

— אָט געהט, — זאָגט ער — אַ הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ליציאת מצרים, און דיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, בע־נייען אַ מלבוש! עס איז, אַי אַ יושר, אַי אַ מצוה: דער שניידער וועט פערדיענען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע גיטעל האָבען אַ ישוב. דערמאַנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך גע־באָרגט טייערע כלים, מלבישים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: מאַקי לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסעל ווייניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערען כבוד, גיעט אַ ביסעל ווייניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איהר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערל. עס געהט צו סכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערנטיכעל, איבערנייהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו אַ פאָר ברילאַנטליך צו די אויערינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איהר, אַז זי איז נישט יוצא קעגען שבת־קודש, וויל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעס־טען יום־טוב, — פאָלגט זי, און בעמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אויך עפּיס צו בענייען, האָטש אַ קלייניגקייט — אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס ניט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלאָהע בענדער? און פורים איז אויך אַ יום־טוב, חנוכה אַ ודאי; אַ שפאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... האָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף צהיים קומען, איז דאָך אַ ודאי אַ מצוה, זיך אויספוצען אין עסיג און אין האָניג, — אַיין אשה כשרה, אַ יודישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר הרע, בעזונדערע טענות: באַשע גיטעל פלעגט אַמאָל האָבען אַ שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען אַ שנירעל רובינדליך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגען. אויך — עטליכע אַסמיראַלדליך, דאָס, ווייסט דו דאָך, איז אַ פראָבּיער־שטיין

פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, זונה, פּלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פֿינצטערט ער זיך, כּידוע... ווערט זי גכשל ווערען אין אַ שלעכטע מחשבה, וועט זי וויסען תיכּף ומיד תשובה צו טהון! היינט איז דאָך איהר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען חשבונות מיט סוחרים, פאַר וואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע פּאַפּירליך, וואָס העלפען צו הכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע אַ חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אַוודאי געזונטער! און אַזוי אַנדערע שטיינער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטיין פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דערהיים, ווייל דער אבן טוב גיט הן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט איין וואָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף אַ וועג — זאָל גאָט שומר ומציל זיין! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מעהר געזונ־קען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז זי שוין בייגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט־געשליידערטען שטיין, וואָס לויפט שוין אַליין באַרג אָב מיט'ן כּח פון ערשטען שטוים, נעהמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זייט, און זי טהוט זיך שוין אַליין איהרס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערליך דעם ביסען אין מויל אַריין; די יונגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנ־צען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַריין!

איז איהר נאָך וועניג, נעהמט זי און שאַפט־אָב די דיענסט, וואָס די האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַריין אין חשבון אַלע שאָדענס, וואָס זענען געוועזען אין שטוב, יאָ שולדיג נישט שולדיג, און נעהמט צו, כּלומר'שט פאַר רחמנות, איין אָרימע יונגע יתומה, איין אויסגעהונגערט קינד, איהרס אַ נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט איהר, אַז קיין שכירות וועט זי איהר ניט צאָהלען; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צייט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתנות, און פון זיך אַראָב עטליכע קליידער, און וועט זי אַליין פיהרען צו דער חופּה און אַקעגען טאַנצען מיט אַ קוילטש... און נעהמט דערוויל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אויס אויף איהר תאוה...

דער מאַן איהרער. דער חסיד אלימלך, האָט, פערשטעהט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוואוסט, און אַזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך

אַ יאָהר, ביז באַשע גיטעל איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקאָנט רידהרען מיט אַ פוס.

זעהען זעהט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט די געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקי האָט קיין שום רופא אויף אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פערשטאַנען. וואָרום אַזוי אין כּלליות איז זי אויפ'ן גאַנצען לייב געזונד און פריש געווען; כאתה האדם, געשלאָפען, געגעסען, אַלץ, אַלץ! און אפילו אויף די פיס האָט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפּרענקעלע נישט געהאַט, נאָר בּירהרען זיך האָבען זיי זיך נישט געוואָלט, בּשום אופן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פון דער תּאוה? אַז אַ יודענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שוהל אַריין, ליעגט אין דערהיים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איהר קליידער און צירונג? פאַר די פיער וועגד?

איז אָבער די תּאוה אין איהר אַזוי שוין אײַנגעוואָרצעלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אין איינעם, היינט־מאָרגען אויפצושטעהן פון בעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אַלץ, וואָס מען בּרענגט איהר אין שטוב אַריין, און דערוויל הייסט זי זיך אַפאָר מאָל אין וואָך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירונג אויף שטוהלען און בענק פאַר'ן בעט, און זי ליעגט אַזוי און קוקט, און שעפּט נחת דערפון... וואָס קלערט איהר, די אָרימע יתומה האָט געאַרבייט דערביי עבודת פרך..

איינמאָל, מען לעגט איהר אוים די קליידער, דערזעהט זי פּלוצלונג, אַז איהרע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויס־געפּלעקט, אויסגעשמירט פון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טהייל ערטער — נאָך פערצעפּעט און צוריסען. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בּלייבּט בּמוסכם כּלם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל“, מיט'ן יראת שמים פּנימ'ל, וואָס מען הערט נישט איהר קול אַ גאַנצען טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי געהט אין שליחות, אין גאַס אַריין, — אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די בּרעגעס“. און טהוט זיך בּיינאַכט אָן דער בעל־הבית'טעס קליידער, און גנב'ט זיך אַרויס, און געהט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טהוט אַלדאָס בּייז... אַ קשיא אויף היינטיגע צייטען! — וואָרום דעמאָלט פלעגט מען אויך זאָגען „היינטיגע

צייטען״, אַ פּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעהמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אַזױנע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַר׳ן מויל נישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאָגט זי און מען הרג׳עט זי. דערנאָך פיהרט מען זי צו׳ם רב, און מען זאָגט עדות אַזױ און אַזױ, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והא ראיה — זי זעהט אַזױ דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבירה, ביי אַ קרובה... על כן, מוז זיין אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טהוט כל העברות שבעולם... נעהמט מען די יתומה און מען גאָלט איהר אָב דעם קאָפּ, מען זאָל זי מאוס מאַכען, עס זאָל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי אַרויס פון שטאָדט, מיט אַ געלופעריי און געפייפעריי, ווי דע־מאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער הסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביים צדיק און האָט נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן, באשר בכן — ער מוז איהם געבען אַ רפואה שלמה פאַר באַשע־גיטעל זיין ווייב.

זאָגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואָס? פאָהר אַהיים און קום צוריק מיט דער פלונית׳טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזױ: דער צדיק האָט שוין אַפּאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפען און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוועהנט געווען. ערגער נאָך טהיילמאָלס האָט ער געפיהלט, אַז מען נעהמט דאָרט די תפלה און מען וואַרפט זי איהם צוריק אַראָב אין קאָפּ אַריין. האָט ער פערשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַ גרויסע מניעה, אַ שטאַרקער קטרוג וועגען אַ גרויסען המא. אַפּאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען איהם פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַ טיעפער ענין, אַ מאוס׳ע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבער׳ן מויל... און דער הסיד אלימלך ווייסט פון גאָר נישט! און אַזױ ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַ גרויסער בקי אין הכמת הפרצוף, האָט ער זי געוואָלט זעהען עין בעין... וועט ער שוין זעהען וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריעבען אויפ׳ן שטערן.

פאָהרט אלימלך דער הסיד אַהיים, און דינגט אַ גרויסע בויד, און

בעט אויס די בויד, ווי אַ בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כרים וכסתות, און מען פֿאָהרט מיט צוויי פֿאָר פֿערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגיץ אין אַ שטעדטיל וואַרטען גרייט פֿרישע פֿערד צום איבערשפּאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכטיגען מיט דער הולגית אויפֿ'ן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פֿאָהרט מען. נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פֿאַלט פּלוצלונג אַראָב אַ שניי, פֿערליערט מען דעם וועג, פֿערבלאָנדזעט מען אין אַ וואַלד, נישט אויס און נישט אַיין, און עס פֿאַלט צו די נאַכט — האָטש נעהם די אויגען אין די הענד און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אָבוואַרטען ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פֿאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען סאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגענד, בוימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפֿלאָכטענע צווייגען, אַז ביי טאָג איז חשך געווען, האָבען זיך טאַקי געהאַלטען דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאַכט איז גאָר געווען סכנת נפשות.

ראַפּטום ווערען זיי דערפֿרעהט. פֿון דער ווייטענס האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ פֿייעריל און דאָס פֿייעריל וואַקסט, און עס בעוויזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פֿייעריל — אַ סימן, אַז נישט וויט מוז זיין אַ קרעטשמע. פֿאָהרט מען צו דעם פֿייעריל. מען פֿאָהרט אַזוי, דערהערט מען כלי־זמר שפּיעלען, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעהענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּיעלט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך בעוויזען — עס פֿלאַקערן די שויבען. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פּריצים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפֿ'ן פּריצישען אופֿן! עס איז אפילו אַ סכנה צוזאַמענצוטרעפֿען זיך מיט אַזויגע לייט בשעת הדותא, נאָר אַלץ בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פֿערפֿאָהרט מען פֿאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כלי־זמרים שפּיעלען יודישע זאַכען, אַלערליי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופֿט אויס צו כלה־טאַנץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פֿינסטער געוואָרען פֿאַר די אויגען, די מוטערס מילך איז אין זיי געוואָרען! זיי האָבען באַלד פֿערשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פֿלעגען יענע צייטען, עהדער מען האָט אויס-

געהאַקט די וועלדער, שפּיעלען חתונות אין פּערוויסטע קרעטשמעס...
זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע-גיטעל: הער, באַשע-גיטעל, מיר זענען אַריינגעפאַלען אין מיאוס'ע הענד...געדענק'זשע, למען השם, אז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעהמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט זם ושלום, פערזוכען, וויל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע-גיטעל ליעגט נישט טוי'ט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אַז זי ווייסט...
און געזאוגט האָט זי טאַקי, פון די ספרים הקדושים אין עברי-טייטש.

דערווייל שיטען זיך אַרוים פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת-טעס, מיט'ן בדחן, מיט די כלי-זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב", און פערבעטען אין קרעטשמע אַריין אויף דער חתונה...
מחותנים בעטען, מחותנת'טעס, און חתן-כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רייד, מען זאָל זיי נישט פערשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך-ווערטלעך, און די מוזיק שפּיעלט צו, אַז עס הילעכט אין גאַנצען וואַלד, און משרתים און סאַרווער'ס טראָגען אַרוים אויף זיל-בערנע טעצלעך אין קריסטאָלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה, און אַלערליי לעקיך און טאָרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: גאַט, געדמט, מאַכט ברכה, זייט אייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פּלוצלונג אָבער גיט באַשע-גיטעל אַ קוק, דערזעהט זי, אַז די נשים פון דער הבריא, די כלה, די מחותנת'טעס און אַזוי נשים-געסט, טראָגען אידרע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פערגיסען זיי מיט משקה, פערשמוצען מיט אַלערליי עסענוואַרג, און פערצעפּען אָן וואָגען...
בעפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ-וועהטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:

—רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!

מעהר האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ'ן גאַנצען וועג האָט זי גע'הלש'ט און גע'הלש'ט, און דאָס מויל רחמנא לצלן, האָט זיך אידר אויסגעקרומט...
נוטה למות איז זי געוואָרען...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדיגע אַריינגעפיהרט צום רבי'ן, און ער האָט באַלד פערשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָבנעהמען אַ מוכר, וואָרום אַ יודישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך

נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צוטהיילען אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. וואָרום, אַז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעהמען זיי אַרויס און טהוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצען אין זיי אויף זייערע שמחות און התונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר געבעטען, ער זאָל אויף איהר מכפר זיין! און דאָס האָט איהר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָהענט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם הסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנד תקיעת־כף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און נעהמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איהר מוחל זיין דעם הטא קעגען איהר———

און דער הסיד אלימלך האָט געטהון איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר התונה געהאַט, און זי איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אַלע יודען געזאָגט!

(4)

אראבגעלאזטע אויגען.

1.

גאָר גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פראָג, געוואָהנט אין אַ דאָרף, איינער אַ יוד, אַ געוויסער יהיאל-מיכל, וואָס האָט געהאַלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פריץ איז נישט געווען קיין פראָסטער פריץ, נאָר אַ שם-דבר — אַ גראַף, האָט טאַקי יהיאל-מיכל געהאַט פרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרען אַ גאַנצער „יש״ — אַ בעל-צדקה, אַ מכניס-אורח, און ימים-נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען קיין פראָג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם-הארץ איז יהיאל-מיכל אויך נישט געוועזען, ווערט ער אַ שטיקעל אַיינגעהער ביים רב און ראש-ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה-שמירה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אָבער דער ראש-ישיבה ברוח-הקודש, אַז דעם יודי איז נישט בעשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקי „טוב להם שלא נבראו״,— זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פשט-פשוט אָב. פאַלט יהיאל-מיכל אַריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יהיאל-מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלויבען גדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלויבען אַיין אידעמעל, אַז דו וועסט קיין הרטה נישט האָבען!״

נו, פאָהרט ער אַהיים אַ ביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יונגערער. מילא — אידעמס בני-תורה איז אויך נישט קיין שפאַס.

זאַמעלט ער, און גאָט העלפֿט. און אַז ער קומט צו די ערשטע חמש מאות טאַלער, זאָגט ער צו דבֿשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, התונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבֿשה, אַז עס איז זעהר גלייך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתנות פֿאַר התן-כּלה, התונה-הוצאות, רה"ש וכדומה... און אַ סעודה פֿאַר אָרימע לייט וועט מען מאַכען — פֿראַג זאָל געדענקען!

נישט אַזוי אָבער געשווינד טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פּריץ שיקט אַהין, שיקט אַהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פֿערשיטען די וועגען; זומער-צייט פֿאַלען רעגענס; קומט גאָר אָן הג'ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פֿערלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אַזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: אַ מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אַרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זעהר ווערטה צו בעקומען אַ התן פֿון פּראָגער ישיבה: אַ מיידעל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, אַ שטילע. די גוטקייט קוקט איהר פֿון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקי: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פֿרומע לייט, וואָס שטעלען זיך אָב אין קרעטשמע הייסען... זי נעהמט חלה מיט כּונה, בענשט שוין שבת-ליכט, זאָגט שוין עברי-טייטש ווי אַ וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערטה די תּופֿה-שטאַנגען...

זי איז ווערטה, וועהרענד ביי דער יונגערער טאָכטער שניידט זיך אַ ביסעל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אַזוי: עפּעס אַ משונה'דיגע בּריאה, אַ פֿערטראַכטע, אַ פֿער'חלומ'טע, אַלץ פֿאַלט איהר פֿון די הענד... טהיילמאָל לאָזט זי אַראָב די ברעמען און געהט אַרום מיט אַ בלאַס פּנים ווי אַ קרייד, ווי אויפֿ'ן עולם הדמיון; רופֿט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פֿון יענער וועלט אַראָבגערופֿען, ציטערט זי און פֿאַלט ממש פֿון די פֿיס... און אַמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אַזוינע אויגען, מיט אַזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פּשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אָבצוטרייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּיעלט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואָלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַ ראָד, אַ שווינ-דעלדיגען ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילעכט און ציטערט....

און נעדמט מען זי אַריין איבער געוואַלט אין אַלקער, און מען לעגט זי שלאָפען מיט נחמה'לען אין בעט, ליעגט זי מכלומר'שט מיט פערמאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט אַיין. קוים שלאָפט יענע אַיין, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייד, און קוקט אַריין דורכ'ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טהיר, צי אין פרייסישען וועגדטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָב, ברענט אידה דאָס לייב ווי אין אַ פּיבער און די אויגען שפּריצען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אַריין צו יהיאל-מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער התונה מאַכען די יונגערע! — זיפצט יהיאל-מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה...

דערהוויל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אזא מעשה:

3.

דער פריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן-יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פריצים. קומט ער צופאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פריץ, רייט ער אַרום טעג און נעכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האָזען און אנדערע חיות קריגט יהיאל-מיכל פון קיך אַרוים בחצי חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פייער איז געפלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער'ן וועג ביי דער קרעטשמע, פאַלט איהם אַיין, שפּרינגט ער אַראָב פון מילך-ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער

צוים, און שפרינגט אריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבען א גלאָז מעד.

דערלאַנגט איהם יהיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענד א גלאָז מעד. נעהמט דער יונגער פריץ צום מויל און גיט א זופּ, און פערקרימט זיך; ביי זיין פאָטער אין קעלער איז פערהאַן, אפנים, בעסערער מעד, גאָט ווייסט ווי אַלט ער איז. ער וואָלט אפשר דערלאַנגט מיט׳ן גלאָז יהיאל־מיכ׳ען אין קאָפּ אַריין, דערזעהט ער אָבער מלכהל׳ען, ווי זי זיצט אַזוי אין עק קרעטשמע מיט פערשטאַרטע אויגען און א ווייס פּנימ׳ל. שטעלט ער אַוועק געלאַסען דאָס גלאָז, וואַרפט אויפ׳ן שענק־טיש א האַרטען טאַ־לער, און גיט א פרעג:

— משה (ביי גרויסע פריצים הייסען אַלע יודען משה), דאָס איז דיין טאָכטער?

ווערט יהיאל־מיכל׳ען א לאָך אין האַרץ, שטאַמעלט ער, נעביך: „יאָ, יאָ, מיין טאָכטער“. און דער יונגער פּריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אָב. און צו מאָרגענס קומט ער ווייטער טרינקען מעד... און אַזוי אויפ׳ן דריטען, און פיערטען טאָג... נעהמט מען דאָס מיידעל און מען בעהאַלט פון איהם, בייזערט ער זיך, ער זאָגט גיט פאַר־וואָס, נאָר ער דרעהט די שוואַרצע וואָנסעלעך און בליצט מיט די אויגען. גיט ער אַמאָל א זאָג: אז יהיאל־מיכל צאָהלט וועניג פאַר די קרעטשמע... אַז פראַגער יודען ביעטען גרויסע הוספות... און דאָס איז אמת געווען, נאָר דער אַלטער פּריץ האָט זיי קיינמאָל נישט געלאָזט איבער דער שוועל; א גרויסע זאַך: א יוד זיצט, זאָל ער האָבען פרנסה... ווערט יהיאל־מיכל׳ען נישט היימליך. בפרט אַז מלכהלע געהט נאָך מעהר אַרום אויפ׳ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאַקי, צו פאָהרען זיך מתיעץ זיין קיין פּראָג. מאַ־כען זיך אָבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פּריץ קומט אַלע יע־דען טאָג און איינמאָל גיט ער פון דער העלער הויט א זאָג:

— משה, פערקויף מיר דיין טאָכטער!

טרייסעלט זיך יהיאל־מיכל׳ען די ווייסע באָרד, און עס ווערט איהם חושך אין די גרויע אויגען.

לאַכט ער, דער פּריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאָל זיך דיר דאַכטען, — זאָגט ער, — אַז זי הייסט אסתר, און

רז = מרדכי, און איך — אחשורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל אידר ארויפזעצען אַ קרוין אויפ׳ן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס-קינדער!

און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב..

4.

זעהט יחיאל-מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד-און-ביטקע, האַפּט זיך אַראָב קיין פראַג, פערפאָהרט גלייך צום רב און ראש-ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, נעהמט ער „שלום-עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען התונה מאַכען אַ יונגערע פאַר איין עלטערע?

לעגט דער ראש-ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענט-פערט איהם:

— ניין, יחיאל-מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יודישע זאַך. און דערמאָנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך וויים — זאָגט יחיאל-מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעהמט יחיאל-מיכל און גיסט אוים פאַר׳ן פראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערצעהלט איהם אַלץ כהויה. פערטראַכט זיך דער פראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערצעהלט יחיאל-מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", וועגען די ה׳ מאות טאַלער, און דערמאָנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלויבען אַ חתן פון דער ישיבה.

פערטראַכט זיך דער פראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייל דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:

— ניין, יחיאל-מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פאַר וואָס, רבי, — פרעגט יחיאל-מיכל פערציטערט: — האָט דען מיין מלכהילע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש-ישיבה — איך זאָג נישט,

אז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכּונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל-מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגעריהרט, פערשטעהסט דו, אַביסעל אָנגעריהרט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש-ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. וואָרום השגחה דאַרף דיין טאָכטער. השגחה פון אַ מאַן, און טאַקי פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... הוץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער..... פון שטוב-לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַסך אויערן און אויגען... מיט'ן יצר-הרע, אַז ער האַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין ביטערער הריין, מען זייהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל-מיכל מוז, נעביך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל-מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטען וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין אַיין עומד בדבורי און טהון דיין רצון; און נעהם, און גיב דיר פאַר אַיין אייִדעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: אַיין אָרים-בחור, אַ פערלאָזט יונגעל... נו, ועט גוט זיין?

חאָס איז דאָס יונגעל? אַ בן-תורה... ער וועט זיצען און לערנען.... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט וויסען, און ער טאָר נישט וויסען.....

און וואו וועט וואָהנען דאָס פּאָר-פאָלק?

צו דיר אין דאַרף אַריין אויף קעסט ועסט דו דאָך דאָס פּאָר-פאָלק נישט נעהמען?

— אַודאי נישט, כּל זמן דער יונגער פּריץ איז דאָ!

— און וועך חייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פּריץ! זיי, אַז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פּרנסה פעדלט איהם?... הכּלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פּרנסה. נו, וואָס טהוט דאָס פּאָר-פאָלק? ער, דער יונגער-מאַן, זיצט ימים ולילות אין בית-המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טהוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף וועלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יהיאל־מיכל מודה מיט א הייזעריג קול. — וואָס דען טהוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אליין וועל שיקען נאָך א שדכן און זאָגען איהם, וואו אהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין א הויז מיט מענשען, מיט א שטאַט, מיט אביסעל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמענס הילף!

— דערפאַר, יהיאל־מיכל, — טרייסט ער איהם, — אז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט העט דיר העלפען און וועסט האָבען א קניפעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, א הדר, מיט גאָלד אָכצוועגען...

דערווייל מאַך התונה...

5.

וכך היה.

אויפ'ן ראש־ישיבה'ס בעראָט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה'ן א בעל־בת־ישען שדוך געטהון. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אַוועק קיין פראָג...

און אז זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָבּ־געשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין האַרץ געטהון, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען־אויף, האָט זיך גערעכט — אויף אלע בנות ציון געזאָגט! טאַקי מיט אלע מעלות... אביסעל צו בלאַס, עפּעס שטענ־דיג די אויגען אַראָבגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה־הן, דערנאָך: אזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען בעשאַפען, און סיי ווי סיי — א יפהפיה! א פערנעמעניש! און אדרבא! זי געהט אָהן דער שוויגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אויס... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר א קלייד מען וויל, טהוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שען.

און שבת, אַז זי טהוט אָן דאָס שוואַרץ-אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָל-דענער שפּאָנגע, נעהמט אויפ'ן אַלבּאַסטער-ווייסען האַלז די פּערל, און עס באָמבּלען זיך איהר בּיי די אויערען די בּריליאַנטענע אוירינגלעך, בּלייבּען ווייבּער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפען, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין...
און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבּערשער שוהל אַריין, שטעלט זיך נעבּען דער שוויגער בּיי דער קראַטע און לאָזט אַראָבּ די זיידענע בּרעמען, און עפענט מיט'ן ווייסען הענדטעל די זילבּערנע קלאַמרעס פון סדור מיט'ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבּען אָן צו ציטערן, צו ציטערן...

און אַ גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?

— וואוהין ווילסטו הייגט געהן שפּאַציערען, מלכּה?

זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט. געהט זי... און אַז מען געהט פאָרבּיי פאַר פענסטער מיט צידרונג, שטעלען זיך אַלע אָב און קוקען, מלכּה נישט. זי שטעלט זיך אָב, ווייל זיי שטעלען זיך אָב, אָבּער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אַריין...

זאָגט מען: וואָס דאַרף זי צידרונג, זי אַליין איז צידרונג!

בּפרט, אַז דער יונגער-מאַן פּיהלט אָהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ-אַפּעל אין אויג...

און אַזוי אַלץ...

פון אויבּען אָבּגעטאָקט, אָבּגעשניצט און ריין, ווי שענער קריסטאָל...
אָבּער אינעווענינ?

אינעווענינ איז געלעגען די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין דאַרץ האָט צווישען איהר און דער וועלט אַרומגע-שוועבּט דער פאָרטרעט פון יונגען פּריץ... קוים פערמאַכט זי די אוי-גען, צי אין שוהל בּיי דער קראַטע, צי מוצאי שבת צו „גאָט פון אברהם", צי בּיי שבת-ליכט בּענשען, צושפּיעלט זיך אין איהר דער כּח-הדם, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט.... אָדער זי רייט מיט איהם צוזאַמען, און טרייבּט, אויפ'ן ווייסען פערד ווי אַ מילך, איבּער וואַלד און טהאָל... און בּפרט, אַז עס גענעהנט זיך צו איהר דער מאַן, אין דער רגע שליעסט זי די אויגען צו און האַלזט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פּריץ האַלזט זי און קושט...

בּעט זיך בּיי איהר דער יונגער מאַן — איהרע שענע אויגען האָט ער ליעבּ געהאַט — בּעט ער זיך: ליעבּען מיינס, עפען דיינע שענע

אויגען, דיינע שויערען פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אמאָל (אַ יונגער מאַן!) אויספיהרען, וויל ער זיך מכלומר'שט אָברוקען, האַלט זי איהם מיט די אָרימס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פלוצלונג און וויל זיך אויסרייסען, בעט זי זיך מיט אַ פערהלש'ט קול:

— פריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליעב האָט זי איהם, אַז ער איז איהר פריץ, איהר אָדלער... „דאָרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגען, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכּה אָבגעלעבט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט מיט'ן מאַן...

צו וואָס איז דאָס געגליכען?

צו איין עפּעל, וואָס הענגט, דאַכט זיך, געזונד און פריש אויף אַ גרינער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּעל־בוים, און די הויט פון אויבען איז געררויטעלט, ווי דער מזרח איידער די זון בעווייזט זיך, און אַ פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליעגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פערנעמיש, אָבער אין אמת'ן אַריין איז געזונד און פריש נאָר די הויט, די שאָל פון אויבען, אינעווייניג אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרם אויסגעגעסען...

אָבער פּונקט להיפך האָט זיך אויסגעשניטען דאָס מזל פון יהיאל־מיכל'ס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יהיאל־מיכל'ען אַליין האָט זיך אַלץ איבערגעקעהרט, און, ווי עס טרעפט זיך, דוקא מיט דער פוטער אַראָב...

אָבגעשפּיעלט און אָבגעטאַנצט אין פּראָג, איז יהיאל־מיכל אַהיים געפאָהרען פון פּראָג אין גאַנצען מיט עטליכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטען, מיט די טישען און בענק פון קרעטשמע ליעגען אויפ'ן פרייען פעלד און אַ פויער פון פריצ'ס הויף שטעהט דערביי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין...

עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יונגערער

טאָכטערס התונה, האָט איהם דערווייל עמיץ אויסגעדונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פריץ, ער זאָל נעהמען די הוספה... און דער יוד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו הלש'ען. בעט זיך יהיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם האָטש אַריינלאָזען אַ וואָרט ריידען מיט'ן אַלטען פריץ, נעהמט דער שומר אַראָב די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פויער געווען, טרעהרען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אַוודאי געשאָסען! זעהט יהיאל־מיכל, אַז עס איז פערפאַלען, און צוריק אַריינפאָהרען קיין פּראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער התונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך געבליבען: און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגען פערשוואַרצען, וויל ער אויך נישט — נעהמט ער דאָס ווייב און נחמה'ן, די טאָכטער, און פאָהרט מיט זיי אַריבער צו איין אַנדערן פריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פּראָג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפענט זיך אַ געוועלבעל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטערס בעראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירען מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבען דין־תורה'ס מיט'ן יודען, וואָס האָט איהם משיג־גבול געווען... נאָר עס געהט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט לידיגע הענד. געדויערט אַ פּאָר יאָהר; פערשפּילט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פריץ און זיצט אָב אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פסק נישט האַלטען; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כח געהאַט צו נויטען, איז דערווייל נסתלק געוואָרען, און פּראָג זוכט אַ רב, און קען דערווייל נישט צוקלויבען זיך, און לית דין ולית דין. קומט ער, יהיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָהר, אַיין אויסגעמאַטערטער, אַיין אויסגעהונגערטער און לעגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליעגט אָב אַ פּאָר וואָכען און שטאַרבט; לעבט איהם דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער,

און נחמה ווערט אַ יתומה, איינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייַ-
זען לייזט מען נישט... עס איז נישט דאָ פאַר וואָס צו לייזען... און
די יונגע פויערן, דייט זי איז אַליין געבליבען, לאָזען זי נישט רוהען,
טרייבען קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט אָנריה-
רען, די יודישע קבצנ'טע...

שרייבט זי איין בריעף און אַ צווייטען צו דער שוועסטער קיין פראָג,
לעבט אָבער די שוועסטער אין פראָג, ווי מיר ווייסען, אין אַ עולם התוהו
און לייענט נישט קיין בריעף... בעקומט די פערלאָזטע יתומה קיין תשובה
נישט; הויבט זי זיך אויף ביי נאַכט און פערמאַכט דאָס ליידיגע קרעמיל
און גנב'עט זיך פון דאָרף אַרויס צו פוס; זי לאָזט זיך געהן אויף גאָט'ס
בעראָט, אַז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פראָג, אַ שוועסטער
איז דאָך קיין שטיין נישט...

ד.

עהט זי אַזוי מיט אַ שטיקעל ברויט אין דער האַנד פון דאָרף אַרויס,
קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר חיות רעות. געהט זי נישט
טיעף אין וואַלד אַריין, גראַבעלט זי זיך אַרויף אויפ'ן ערשטען בעסטען בוים,
און וויל איבערוואַרטען, ביז עס וועט טאָג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ'ן
בוים. לייגט זי אַזוי אַ ווייל; דערהערט זי, אין מיטען קריאת-שמע ליי-
נען, ווי הינד בילען און לויפען. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט
אַלע מאָל נעהנטער; פערשטעהט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פריצים
אויף חיות אין וואַלד. פערשטופט זי זיך נאָך טיעפער צווישען די צוויי-
גען. און דאָס געיעג קומט אַלץ נעהנטער און נעהנטער; און אַ גאַנצע
מחנה הינד שפּרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטאַרק צו בילען; און
צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטען, כדי צו זעהען, וואָס די הינד
בילען אַזוי און לויפען אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי
יונגע פריצים געווען, און זיי האָבען אַרויפגעקלעטערט אויפ'ן בוים, און
האָבען זי אַראָבגענומען איבער-געוואַלט, און פייער געמאַכט, און בע-
טראַכט, ווער דאָס איז; האָבען זיי געזעהן, אַז עס איז אַ יודיש קינד,
און זעהר אַ שען מיידעל, נאָר איין אויסגעהונגערטס. זאָגען זיי איהר, אַז
זיי ווילען איהר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טהון, וואָרום זי לייכט
אין דער פינסטער ווי אַ מאָרגענשטערן... אַז מען דאַרף זי נאָר איבער-

טהון, וועט זי שיינען ווי אַ מלכּה, און שמעקען ווי אַ רויז... ווערט איהר, פערשטעהט זיך, אַ לאָך אין האַרץ. דערווייל, הערט זי, צוקריגען זיך די יונגע פּריצים: יעדער וויל זי נעהמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אַז זי איז זיין, אַז דאָס האָט זי זיין הונד צום צאַלעם ערשטען דערשפּירט... בלייבּט, זיי זאָלען זיך שיסען, און וועט עס ווער לעבּען בלייבּען, דער זאָל זי נעהמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אָנהייבּען צו שיסען. האָבּען זיי אין מיטען אַ ישוב, זיי הערען בּעסער ציהען קניפּלעך. ציהען זיי קניפּלעך, און איינער, וואָס האָט אַרויסגעצויגען דאָס קניפּעל, האָט זי אַרויפגעצויגען צו זיך אויפ'ן פערד און איז מיט איהר געלאָפּ אַוועקגעריטען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... חלש'ט זי...

און אַז זי האָט זיך צו מאָרגענס אויפגעכאַפּט בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ — — — — — — — — —

— — — — — — — —

8.

און אַז זי איז בּיים פּריץ אין פּאַלאַץ צו זיך געקומען, און דערזעהן, אַז ער האַלט זי אויף דעם שויס, און האָט דערפיהלט, אַז ער קושט זי און האַלזט זי... האָט זי פערשטאַנען, אַז עס איז פערפאַלען, אַז זי וועט זיך שוין נישט ראַטעווען, האָט זי זיך נאָר געבּעטען:

— פּריץ-לעבּ, איך בּין בּיי דיר אין די הענד... און דו בּיזט צו שטאַרק, איך זאָל מיך וועהרען קעגען דיר, און איך האָבּ שוין נישט מיט וואָס זיך צו וועהרען... בּעט איך בּיי דיר נאָר איינס: האָבּ אויף מיר רחמנות, און זאָג מיר נאָר די איינציגע זאַך צו: האָסט מיר פערזינדיגט דעם גוף, פערפאַלען! פערזינדיג מיר האָטש נישט די נשמה, לאָז מיך בּיי מיין אמונה... און בּיי מיינע מחשבות... לאָז מיך טראַכטען און קלערען, וואָס איך וויל...

דער פּריץ האָט אפילו נישט רעכט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, נאָר בּאמת ליעבּ געקריגען האָט ער זי, האָט ער איהר צוגעזאָגט... געמיינט האָט ער: און וואָס שאַדט עס איהם? תּתונה האָבּען מיט איהר וועט ער סיי-ווי-סיי נישט. איינמאָל האָט ער איהר אפילו געקויפט בּיי אַ יודען אין פּראָג אַ סדור, און האָט איהר געבּראַכט אַ מתּנה. זי האָט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאָר בּאַלד פון דער האַנד אַרויסגע-

לאָזט אויפ'ן טיש... „מיינע הענד — האָט זי געזאָגט — זענען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגען"...

וואונדערט זיך דער פריץ און שווייגט.

און ביים פריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט אַ לעבען, וואָס איז געווען גאָר דער היפך פון לעבען, וואָס די שוועסטער האָט געפיהרט אין פראָג... ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמד און פער'חלומ'ט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פערקעהרט: אָבגעלאָזט דעם גאַנצען גוף און ריין געהאַלטען די נשמה...

עס געהט צו איהר צו דער פריץ, — פערמאַכט זי די אויגען און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך"... עס האַלט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגען, און „גאָט פון אַברהם" זאָגען...

ער וויל, זי זאָל איהם ליעב האָבען...

זי האָט ליעב, שטאַרק ליעב — די מוטער! זי געהמט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמישי: תורה צוה לנו"... שעפּציעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּען רעדט זי אפילו די ווערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איהר, דאָרט לייכטען זיי טיעף, טיעף אינווייניג...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, און ביידע שוועסטער איז קיין לע-בען נישט בעשערט געווען...

און אַז די נשמות האָבען זיך אָבגעטהיילט פון גוף, איז דער יונ-גערער'ס, מלכה'ס, נשמה, וואָס איז געווען דורכגעפלעקט פון זינד, אַרויס, ווי אַ שוואַרצע קראָה. פון ווייסען גוף, און איז באַלד ערגעץ פערפאַ-לען געוואָרען אין כף הקלע... דער עלטערער'ס, נחמה'ס, ווייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך בעפרייט פון זינדיגען גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל ווי אַ טויב אויפגעהויבען אין דער הייך צום הויכען הי-מעל. פאַר'ן טויער איז זי אפילו געבליבען שטעהן פערציטערט, נאָר גאָט'ס רחמנות האָט זיך צו איהר בעוויזען, און האָט איהר געעפענט דעם טויער. און האָט זי געטרייסט, און אויסגעווישט די טרעהרען פון די אויגען.

פון דעם אַלעם אָבער האָבען מענשען אויף דער ערד נישט גע־וואוסט... די פּראָגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לויה. מען האָט אירה אויך אַ גרויסען הספד געמאַכט, עס האָט אַ מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבען־אָן אויפ'ן בית־החיים, צווישען אַלע צנועות, געלעגט, און צום יאָהר האָט מען איהר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערערס גוף קיין פּראָג גע־שיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צורירען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט די איינגעהילט אין איין אַלטען זאַק און אַריינגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער'ן פּלויט...

אַ מענש זעדט נאָר פון אויבען...

10.

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטען פּראָגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, בּרייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופירען די איבערגעבליבענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה'ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט'ן פוס אַוועקגע־שטופּט דעם שאַרבען, איז ער אַבגעשפּרונגען און איז ערגעץ פערוואַל־גערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפענט מלכה'ס קבר, האָט די גע־פונען איינגאַנצען גאַנץ און פריש, כמעט מיט אַ פרישען שמייכעל אויפ'ן ווייסען פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טהוט זיך, וואָס ביי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד.

ווי עס איז בעקאַנט, מוז יעדער יוד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס געראָט איהם נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטען; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטען פערריכטען. וואָרום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען אַ גאַנצע, אָהן אַ פעהלער, און אַ ריינע, אָהן אַ פלעק. און דעריבער ווערען די, וואָס זענען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָהן צער פון יציאת־נשמה, אָהן חבוט־הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח", ווען די פערפלעקטע נשמה וועט גע'משפט ווערען אין טהאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

גאָר נישט אין דעם בין איך אצונד אויסען. איך וויל אייך דערצעהלען, ווי מען קומט אַמאָל צו איין איבריגען גלגול דורך אַ קלייניגקייט, דורך אַ גאָר נישט און, ווי דער שטייגער איז, אַז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיעפער און טיעפער.

ויהי היום, און אַ גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געוואָלט אַרויפפליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרען, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבען אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — הערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען אַ „גם־זו“, אַ מסתפק במועט; אַ יוד, וואָס האָט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פּרוש! איז דעריבער, נישט פאַר אַייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, זעהר אַ שווערע פטירה געווען, ווארום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערן קבר אַריין. דער גוף האָט גע'טענה'ט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבט! איך האָב מיין חלק לעבען נישט געהאַט! און יעדעס אבר האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך־המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָר נישט געפיהלט! די אויגען: מיר האָבען נאָך גאָר נישט געזעהן! די הענד: וואָס האָבען מיר געהאַט? די פיס: וואו זענען מיר געגאַנגען? פון ד' אַמות נישט אַרויס! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרען נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדען אֵבר, מיד יעדער אָדער, מיט יעדען טראָפּען בלוט פון דעם פלייש; ווייל אַלץ האָט געהאַלטען די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציהען, ווי אַיין אֵיידעלע רויז פון צווישען שאַרפע דערנער... און דעריבער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרויס, און די יסורים ביים אָבשיידען די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטען און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטען אָטהעם אַ קרעכץ געטהון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבען אַ לייכטע פטירה, עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו האָבען אַ גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טהון אויף די פערגלוסטונג, איז שוין נישט געוועזען! און ווייל ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — ווארום אַ יוד טאָר זיך אפילו אַ גרינגען טויט נית פערגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאַנגען די וואַרעם און מען האָט צוריק פערשלאָסען די טויערן פון הימעל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערען, ער זאָל קענען פעררי֗כטען, וואָס ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף איהם אַ גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טהייל פון דער פמליא של מעלה האָבען אפילו פעראיבעל געהאַט אויף דעם מלאך־המות, וואָס ער האָט זיך נישט פערהאַלטען אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבען תשובה צו טהון. בלייבט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון, מען זאָל איהם געבען אַזאַ לעבען,

נזא מזל-ברכה, ער זאָל נישט דאַרפען און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאָל זיך איהם גאָר נישט האָבען וואָס צו פערגלוסטען. און א גריגען טויט האָט מען איהם אויך צוגעזאָגט

הערט עס דער בעל-דבר און שמייכעלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער איהם אַרויסלאָזען פון דער האַנד!

ווערט דער צדיק נאָך אַמאָל מגולגל, און פון גלגול, איז אַרויס ר' זיינוואַלע פורישאָוער! ווער איז ר' זיינוועלע פורישאָווער?

אַ יוד — אויף אַלע יודען געזאָגט! אַ פער! און וואָס פעהלט איהם? לערנען קען ער בעסער פאַר'ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַר'ן חזן, אַ בעל-קריאה איז ער אַ סך אַ בעסערער פאַר'ן ליטווישען מלמד. און איין אשת-חיל אַ יודענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פרנסה אַ היי-מישע — זקאָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָדט; און פון הויז געהט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פערדהאַן די שענסטע סוכּה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פירות פון ארץ-ישראל. און ווענעם איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר' זיינוואַלעס! און ווער איז דער עהר-ליכסטער בורר און דער קלוגסטער בעל-יועץ? ר' זיינוואַלע! זאָל זיך איהם פערגלוסטען זיין גבאי? אַלע גבאים טהוען אָהן זיין עצה קיין האַנד אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָהן זיין ווינק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר' זיינוואַלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטערן גרויסען שטערן, ווי ביי איין אמת'ן, פער-צייטישען חכם. און עפענט ער דאָס מויל, שיטען זיך פערל! און אַ שענער מענש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזעלטע באָרד, אַ מאַר-דערן שטריימעל מיט זילבערנע האָהר, אַ סאַמעטענער קאַפּטאַן מיט סטראַ-קעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! כאַ, עס וואָלט אַזוי געהן, ווען נישט דער בעל-דבר.

געהט ער אַמאָל, דער בעל-דבר, און פערשטעלט זיך פאַר איין אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגיץ, אַפילו אַ דזיקערהל, גאָר נישט אָנזעהעוודיג. קומט ער ווינטער ביי נאַכט צו מנחה ומעריב אין בית-המדרש אריין און זעצט זיך ביים אויוען. מן הסתם פערבעט איהם ר' זיינוואַלע אויף ווע-

טשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! געהט ער, דאָס הויקעריל, צו ר' זיינוואַלען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צווייטען רעדט מען, פערשטעהט זיך, תורה. אַ זוהן ר' זיינוואַלע'ס, צי אַיין איידים, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגיץ אָן אָן אַ שווערע סוגיא, הענדען זיך אַלע אויגען צו ר' זיינוואַלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען. ר' זיינוואַלע שמייכעלט, איז דערוויל מכבד דעם אורח מיט'ן בענשען; דער אורח בענשט אָב, און ר' זיינוואַלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בעט זיך אויס אַ וויטער, גלייכער און ברייטער שליטוועגס, אַ ווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַ שליטען און פאָהר! זיצען די זיהן מיט די איידימס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען אַיין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקעריל זיצט און קוקט מיט אַ ביין אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די דינע ליפּעליך. דערזעהט עס ר' זיינוואַלע און פרעגט איהם: איהר זענט נישט מסכים? ענטפערט מיט אַ חוצפה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר' זיינוואַלע: פאַר וואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַר וואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכוח!

נעהמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש"ס ופוסקים, וואַרפט מיט סברות, ווי מיט ברענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּיציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל, און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגען ביי איהם וואַקסען, און דאָס רשעות אין די אויגען וואַקסט! און די ווערטער ווערען דאָס אַמאָל ברענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעהמט אַרום ר' זיינוואַלען, ווי מיט אַ צוים פון ברענענדיגע דערנער, און ר' זיינוואַלע פיהלט, אַז עס ווערט איהם אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטהעם צו האַפּען... און די זיהן מיט די איידימס ווערען אויך אָבהענדיג; עס קומט ר' זיינוואַלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום איהם רוקט זיך אַריין, אַלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר' זיינוואַלע הויבט אָן פיהלען אַ מין חולשות-הדעת, אַ האַרץ-וועהטאָג, און עס ווערט איהם דער אָטהעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פאַר דער טהיר, אַ ביסעל דעם אָטהעם צו האַפּען, צו בעקומען אַ ביסעל ישוב-הדעת; וואָרום פיהלען פיהלט ער, אַז גערעכט איז ער, ר' זיינוואַלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצען-מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט

אַ האָגעל, אַז דער האָגעל דאַרף צוגעהן, עס זאָל ווערען פון איהם גאָר גישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געווען. און אַז ר׳ זיינוועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טהיר, איז געווען אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש-געפאַלענעם, פונקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפונקעלט מילי-מיליאַסען שטערענדליך. און ר׳ זיינוואַלע האָט אָבגעעטעמט פריי. און עס איז איהם פרייער און קלאָרער געוואָרען אין מח. און פלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקעריל האָט איהם אַרומגענומען, וואַקעלט זיך און שאָקעלט זיך אַרום איהם אין מאַרק אויפ׳ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין אַ סך ערטער, אַז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פורטקעס: דאָ אַ גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאָר פריינדליך, זיי רופען איהם צו: זיינוואַלע, ס׳איז אַ פאַלשע צוים, אַ פערבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רהבות...

און ר׳ זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעהט, אַז אומעטום איז אָפען, אַ רהבות, אַ וועלט, איין אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: דער גאון האָט אַזוי געזאָגט, יענער פוסק האָט דאָס און דאָס פערהיטען. היינט — אַ בפירוש אָרט אין פירש רש״י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַצירט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש״ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדליך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסען מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָר נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ׳ן פרייען פעלד, אָהן אַ צוים, אָהן אַ גרעניץ, אויף איין אמת קלאָר, חיים און פינקעלדיג רהבות, ווי ביי ר׳ זיינוואַלען אין מח.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָבגעשטעלט פערציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פלוצלונג פערצויגען אונטערן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקלדיגע שטערענדליך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פערפינסטערט דעם גלאַנ־צענדיגען שניי. און אויך פלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר׳ זיינוועלע׳ן אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דער־זעהט ער, אינ׳ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער הייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר׳ זיינוועלע, פון וויטען, ווי אַביסעל צוזונענער רויך שלענגעלט זיך אונטערן הימעל. פערשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבעדיגען ישוב. דערפרוירען, פערמאַטערט און טיעף ביז׳ן הוך פון דער נשמה אָבגעפאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט-צו צו איין אָרימער, אָבגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פערהויכערטע שטוב און שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר און קיינער בעמערקט איהם נישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענק־טיש, איבער געטראַנק און פערבייסעכטס, דרעמעלט איין אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שויבען יאָגט איין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער ווינד. נאָר אָן אַ זייט שטעהט איין אויווען און אין אויווען ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיעד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרימען, דער־זעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויווען זענען פערנומען. אַרום און אַרום זיצען האַלב-שכור׳ע פויערן, מיט בלעכלעך בראָנפען אין איין האַנד, און געוואַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינ־קען צו זיך, די פויערן, און די פנים׳ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי די לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו איינער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרוי׳ס ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פערבייסט ווייטער...

און דערמאָלט האָט ר׳ זיינוועלע, וואָס האָט גקאָנט בעסער לערנען פאַר׳ן רב, שענער זינגען פאַר׳ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל־קריאה פאַר׳ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ יודענע איין אשת־חיל, די געראָטענסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר׳סטען הדר; דער ר׳ זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהר־ליכסטער בורר, און געבען בעין־יפה די שענסטע נדבה, —

דעמאָלט האָט דער ר׳ זייגוועלע זיך נישט אײַנגעהאַלטען, און שטעהענדיג אין מיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי א בלעך, בשעת דער ווינד האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און אײַנגעפּריהרט איהם דעם שוויים אויפ׳ן לייב,— דעמאָלט האָט ר׳ זייגוועלע אין טיעפען האַרץ מקנא געווען יעדען פון די פויערן, וואָס איז געזעסען בײ׳ם תאַרימען אויווען, וואָס האָט געטרונקען יי״ש פון בלעכעל, פערביסען מיט א שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער א זיסער אוגערקע און גערעדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען א נייע שורה פון גלגולים.

נסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האלאנד, אין א האלב איינגעזונקען הייזעל ביי'ם ברעג פון ים, האט געוואוינט אויך א שטומע נשמה — א יודישער פי־שער מיט'ן נאמען „סאטיע". אפשר נאך איין עלטער־זיידען סעדיה; נאר פון דעם האט ער נישט געוואוסט, ער האט בכלל זעהר וועניג געוואוסט פון יודישקייט. פון אבות אבותיו א פישער, פערברענגט טעג און יאהרען אויפ'ן ים, געלעבט — איין איינציגע יודישע משפחה צווישען נישט־יודען, וואס זאל ער וויסען? סאטיע האפט פיש, דאס ווייב זיינס שטריקט נע־צען און פיהרט די שטוב, די קליינע קינדערלעך וואלגערן זיך אין זאנד און זוכען בורשטין... און אז סאטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאכט זיך א שטורם־ווינד, עס ווערט סכנת נפשות, האט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאס דרינגענדע אין שטוב, נישט געקאנט אפילו קיין שמע ישראל מתפלל זיין... האט סאטיע געקוקט שטום אין הימעל אריין; דאס ווייב זיינס שלאגט זיך אין קאפ אריין, אדער שליידערט נאך אפשר א בייזען בליק צום בייזען, פינסטערן הימעל ארויף, און די קינדער ווארפען זיך אויפ'ן זאנד און רופען גלייך מיט אנדערע קינדער: סאנטא מאריא, סאנטא מאריא!

און פון וואנען האבען זיי געזאלט וויסען מעהר? צופיס געהן אין קהלה אריין — איז ווייט, פאהרען האט די ארימע פאמיליע, וואס האט קיין פרנסה געהאט, נישט געקאנט, און, א חוץ דעם, לאזט דער ים נישט אוועק. סאטיע'ס פאטער, סאטיע'ס זיידע און עלטער־זיידע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאר אזא כח האט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפערליכסטער שונא, און גאנץ אפט א פאלשער שונא,

און — ליעב האָט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואַנגען... און מען קאָן זיך פון איהם נישט אָפּרייסען, וויל מען לעבען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

נאָר איין יודישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבען — יום־כפור!

ערב יום־כפור אין דערפריה האָט מען אויסגעקליבען דעם גרעסטען פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיט'ן פיש אין שטאָדט אַריין, און אָפּגעגעבען האָט מען דעם פיש דעם קהל'שען שוחט, ביי וועלכען מען פלעגט פערפאַסטען און עסען נאָכ'ן תענית.

איבער'ן מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האָלענדישען מקום־קודש, צוהערען זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּיעלט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטיינער... פערשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נישט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פּרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבען, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָפּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מידקייט איינדרימלען, האָט איהם אַ שכן מיט איין עלענבויגען צום אויפשטעהן געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כפור. אַז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימעל טהוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי איהם אַ מנהג געווען, יום־כפור צו הערען כאָר און אָרגעל אומגעגעסען, און אַז נאָך „נעילה" (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אַז עס הייסט „נעילה") געהט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מעהר האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָלענדער!

און באַלד נאָכ'ן שוואַרצען קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט'ן ווייב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבען, געזעגענען זיך מיט'ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אָנווינשעווען זיך, און אַוועקגעהן און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים" פלעגט מען זאָגען, נאָר — „צום ים".

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטיימש, — טענה'ט דער שוחט מיט דער שוחט'קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פערקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דבר איז פאַטיע נישט; דער ים לערנט שוויגען. נאר די שטאָדט האט ער פיינד. ענג, אָהן לופט און אָהן הימעל. א פאַסיקעל צווישען דאַך און דאַך... אוים'ן ים אָבער — א רחבות... עס עפֿענט זיך...

— עס איז דאָך אַייער שונא.... אַייער טויט! — פֿאַנה'ט מען צו אידם

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען דיין פאָטער'ס און זיין זיידענ'ס סוף — איינגעשלונגען ווערען געוואָנדערהייד פון ים, נישט קרענקען און גוססי'ן א צייט לאַנג אויף א בעט.... ווערען ווי מען וויינט... און דערנאָך בעגראָבען ווערען.. אין דער האַרטער ערד... ברר!

קאַלט ווערט אידם, אַז ער דערמאָנט זיך פון אַזאַ קבורה...———

און מען געדענקט צו־פוס אַהיים, צו'ם ים...

און אַז מען געדענקט צו־פוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָבגלאַנץ פון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיגעל פון ים, דערפֿרעהט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענד...

א חתן מיט אַ כלה פרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געדענקט עס פון יאָהר צו יאָהר....

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ סכום הכולל פון פאַסטען, כאָר און אָרגעל, אויסגעמישט מיט'ן גרויסען פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיט'ן געזעגנען און אָנווינשען זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פֿאָדים, וואָס בינדט־צו פֿאַס־יען צו'ם כלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פֿאַרטאָג, קוים געדרייטעלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער עטהעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און גאָך פֿער'חלומ'ט אוים, און ציהט זיך איין.... וואו־נישט־וואו פֿלאַטערט אין דער בלאָהער לופט אַ ווייסע פֿאָר פֿליגעל, שרייט־אויף אַיין עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען פליהען איבער'ן ים, גאָלדענע פלעקען גליטשען זיך איבער'ן געלען זאַמד,

פערמאַכט זענען די שיפער־שטיבלעך איבער׳ן ברעג, גאָר איין טהיר סקרי־פעט, — סאַטי׳ע געהט אַרויס...

ערב־יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פנים, שטיל לייכטען איהם די אויגען: ער געהט מהון אַ מצוה, האַפּען אַ פיש אויף יום־כפור!

און ער געהט צו׳ם שיפעל צו און נעהמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדען צו׳ם באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט׳ע, ניט׳ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, וואָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליעגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים, צו־זאַמענגעגאָסען מיט׳ן זוים פון פריש־מארגענדיג לאַכענדיגען, פרעהליכען הימעל.... קיים ער עטהעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך ביי׳ם ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באָבע׳ן, טאַנצען ליכטיג־גלאַנצענדיגע שמייכ־לען צווישען די רונצלען... און עפּיס מורמעלט ער, אַ באָבע־מעשה דער־צעהלט דער ים די צוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצען, ווי מיט האָהר בעוואַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָהר שמייכלענדיג, שפּיעלענדיג — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט׳ע...

דער ים וויעגט זיך און וועט זיך צעוויעגען, און פלאַצען וועט דער ליכטיגער שפּיגעל, און פון שפּיעל וועט ווערען אַיין ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפילדער, און פון רונצלען וועלען אויפשטעהן האַלען, וואָס וועלען שלינגען שיפלעך און שיפען, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט׳ע...

און אַ באָרויסער אַלטער־מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט אַיין אַיינגעשרומפטען פנים, ווי דער ים, נאָר אָהן זיין פאַלשען, זיסען שמייכעל, — קומט אַרויס פון אַ שטיבעל, געהט צו סאַ־טי׳ען צו און לעגט איהם אַרויף די האַנד אויפ׳ן אַקסעל:

— זעה!

און ער ווייזט איהם אַ קליין שוואַרץ פינטעלע, וואָס נאָר אַ פישער־

איג קאָן דערזעהן, אויפ'ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקען...

— כ'וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר האַפּען.

און ערנסטער ווערט דאָס פנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימעל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער געדענקט זיין מצוה טהון... און ער שטופּט אָב דאָס שיפעל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים, און דער ים וויעגט עס אַרום, זיס-ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זיימט עס אין וויקעלט עס אַרום מיט די שענסטע פערל, וואָס ער פערמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ'ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָב זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כחות ציהט ער די קוים-קוים אַרויס און געפינט אין איהר וואַסער-פלאַנצען, ים-שטערן, — נאָר נישט קיין איינציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פערלוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פיערטען מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז די אַרויסצוציהען, אַלערליי וואַסער-פלאַנצען האָבען זיך אין איהרע אויגען פערפלאָכטען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויעגט און צעוויעגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימעל איז שוין אַרויסגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איהר גלאַנץ — אַ פערוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הי־מעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערווייל'עכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוי־נע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און הקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרובט און פּרובט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זיין

די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן הארצען: ער האט געמוזט עפעס זינדיגען געגען גאט, וועלכער בעווילינט נישט די י-יאהר זיין קרבן. און ער געדענקט דעם רודער פעסט אין דער האנד אריין און וויל שוין אויסדרעהען דאס שיפעל צוריק. נאר אין דער זעלבער רגע בעקומט ער א שפריץ אין פנים אריין, און ער דרעהט זיך אוים און דערזעהט, ווי א גרויסער גאלדענער פיש ווארפט זיך, שפיעלענדיג, איבער'ן ים און שפריצט מיט'ן ווידעל איבער'ן וואסער.

עה! דעם פיש מוז ער האפען, דעם פיש האט איהם גאט בעשערט, גאט, וואס האט זיין עגמת-נפש געזעהן, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אוים, און יאגט נאך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויעגט, חוואליעס הייבען זיך העכער און העכער... א האלבע זון איז שוין מיט א וואלקען בעדעקט, בונטען ווייסע שטראהלען רייסען זיך קווער אהער פון אונטער'ן וואלקען, און דער פיש שווימט איבער די פלייצעס פון די חוואליעס, און סאטיע'ס שיפעל נאך, נאך... און פערשוואונדען ווערט פלוצלונג דער פיש, צווישען איהם און סאטיע'ס שיפעל הייבט זיך אויף א וואל, אויסגעבלאזען, אויסגעיאגט פון ווינד...

— עס נארט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראכט סאטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאס שיפעל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אבער די חוואליע, ווי זי וואלט מיטאמאל איינגעזונקען געווארען; כמעט צום שיפעל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען, גלייך ער בעט זיך: נעהם מיך, נעהם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצוה, זיי מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאטיע צוריק אוים, — פערלוירען ווערט דער פיש! א נייע חוואליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הייבט זיך ווידער אן דער „ירגזון" פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: א העזה, אצונד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע חוואליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואלט זיך פאר'ן ים דערשראקען, בעהאלט זיך אונטער'ן וואלקען די זון... אויף דעם, זעהט אוים, האט נאר געווארט דער ווינד — ער איז בעפרייט געווארען, און צעיאגט זיך מיט איין אויסגעלאסענעם צארן, און ער שמייסט, און פאטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאקט, גלייך טויזענדער באסען שפיעלען אין זיינע געדערם, קעסעל-

פּיקען — אין זיינע כוואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט בּיי סאַטיען דאָס האַרץ, און ער נעמט צוזאַמען די נעצען אין שיפעל אַריין, און האַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבּייט מיט אַלע קרעפטען. די אָדערן אין דער האַנד ווילען פּלאַצען. ווי אַ הילע גוס וואַרפט זיך דאָס שיפעל אויף און אָב איבּער די כוואַליעס, פערשוואַרצט איז דער הימעל, בּרוין-צאָרניג דער צו-בּראָכענער ים — און ער אַרבּייט אַלץ — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פון דער זייט — אַ מענשליכער קערפּער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פרוי איז עס — פּאַר איהר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר בּעווייזען זיך ווייסע הענד — זיין ווייב האָט אַזוינע הענד... און אַ קול רופט: ראַטעווע! — זיין ווייב'ס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויפ'ן צווייטען שיפעל. זי טרונקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפעל אויס רעכטס און וויל צו צום קער-פּער, — דער ים לאָזט נישט! כוואַליעס הייבען זיך אין דער מיט, דער שטורם רייסט און וואָיעט — נאָר אין דעם שטורם הערט ער איהר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסען פלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנ-גען... נאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָב אין איין זייט, דאָס שיפעל — אין דער צוויי-טער — — —

— אַ פערבּלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאַנענדיג, אַז דאָס זעלבּע האָט ער געזעהן מיט'ן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילענדיג וואַרפט ער איין אויג צום בּרעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער-הייזלעך די פענסטער!

— יום-כפּור! — דערמאַנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרויס דעם רודער פון דער האַנד.

— טהו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל אַרויף, — וואָס דו ווילסט, יום-כפּור יודער איך נישט!...

און דער ווינד רייסט, און כף-הקלע וואַרפען די כוואַליעס דאָס שי-

פעל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנד, אַזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אָפענע אויגען אַמאָל צום פערשלאָפענעם הימעל אַרויף, אַמאָל צום קאָכענדיג-שוימענדיגען ים אַראָב.

— טהו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשעהען...

פלוצים דערמאַנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימעל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער. די חוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינד... דאָס שיפעל וואַרפט זיך באַרג-אויף, באַרג-אָב, איין חוואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם אַרויס און שליידערט איהם אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטען און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפעל מיט איין אָפען מויל... דער ווינד רייסט ווי טויזענדער וועלף — און אין דעם געהודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע"... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל...

די חוואַליע שלאָגט אין שיפעל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבען זינגענדיג, נאָר דאָס שיפעל קערט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט בעשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האַלטענדיג זיך ביי די הענד, באָרוועס. מיט צופלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרעהט זיך איבער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הייבען איהם אויף, נעהמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די חוואַליעס, ווי איבער ביימען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינד און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפעס פרעגען וויל ער — נאָר זיי זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל זיינס געהט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פערוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפיהרט צום ברעג און געלאָזט איהם אהיים, האָט ער געטראָפען ביי זיך דעם שוהט מיט דער שוהט׳קע...
אין שטאָדט איז אַ שרפה געווען, זענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...
האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבען מנהג...

דער קונצען-מאכער.

אין א וואָהלינער שטעדטיל אַריין איז אַמאָל געקומען א קונצען-מאַכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פער׳דאגה׳טער פאַר-פסח-צייט, ווען א יוד האָט מעהר זאָרג, ווי האָר אויפ׳ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אַ גרויסען רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פון אַ מענש! קרוע-בלוא, מיט אַ צילינדער, אַפילו אַ צעקנייטשטען, אויפ׳ן קאָפּ, אַ יודיש פּנים — דער צלם-אלקים פלידט איהם איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פּאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסען האָט׳ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כשרים, נישט קיין טרפה׳ס. געה וויים, וואָס ער איז! מען פרעגט׳ן: פון וואַנען? זאָגט ער: „פון פּאַריז״; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!״ ווי קומט איהר אַהער? זאָגט ער: „פערבלאָנדזעט!״ אַ פּנים, צו-פוס געגאַנגען! און וויזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת-הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען אַרום איהם אַ רעדעל, ווערט ער פלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט׳ן איינגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערוויל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַליע און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פערפיל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליער מען האָט נאָך געוואָלט, און לאַנגע — ווי׳ס גלות. פון אַ האָליווע פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעבצעהן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ כוס

און קראַצט אָפּ פון דער פּאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פּאַטשט מען „בראַוואָ", גיט ער אַ פייף, לויפען זיך אין דער לופטען צוזאַמען חלות און קוילטשען, ווי די פייגעל, און הייבען אָן טאַנצען אַ ראָד צי אַ ברוגז־טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטען פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פערשוואונדען, כלא היה! אויס קוילטשען, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, ווייסט מען דאָך, אַז „יענער צד" קאָן אויך עפּעס בעווייזען: די חרטומים פון מצרים האָבען מן הסתם גרעסערע קונצען בעוויזען! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פּאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קוילטשען און חלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון האָליעווע, און אַ פנים האָט ער — איין אויסגעצויגענס, אַז שענערע לעגט מען אין דער ערד אַריין, און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען ווי אַ פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה"...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה", וועלען מיר איבערלאָזען דעם קונצען־מאַכער, און איבערגעהן צו חיים־יונה׳ן און זיין ווייב רבקה־ביילע. חיים־יונה איז אַמאָל אַ וואַלד־סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין „גליכען געלד", האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד". איז ער געוואָרען „וואַלד־שרייבער", האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פּאָר חדשים אָהן פרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי־ציון געזאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פסח! און פערזעצט איז שוין פון הענגעלייכטער ביזן לעצטען קישען. זאָגט רבקה־ביילע: געה אַריבער צו קהל און נעהם מעות־חטין. זאָגט חיים־יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט העט העלפען, און דאָס פנים פערשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה־ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט איין אַלטען אָבגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש אַ נס מן השמים, יאָהרען זייט דער לעפעל איז פערלוירען געוואָרען! געהט חיים־יונה, נעהמט דעם לעפעל, פערקויפט׳ן, און טראָגט אַריין די פּאָר גראָשען אויף מעות־חטין פאַר אָרימע לייט. אָרימע לייט, זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי אַ פּאָר וואָכען

צו פּסח, — ער האָט בטחון? גאָט, זאָגט ער, פערלאָזט נישט! מילא, רבקה-ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאָלגען א מאַן. עס געהט אָבער אַוועק נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, רבקה-ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אריין און חיינט שטילערהייד, חיים-יונה זאָל נישט הערען, און אויף פּסח איז קיין צייכען נישט דאָ. און מען האָט זי ערגערע ווי נעכט,— ביינאַכט ווינט זיך א מענש האָטש אָב דאָס האַרץ, בייטאָג אָבער מוז מען קנייפּען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן; שכנות קוקען איהר נאָך און גאַפען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רחמנות-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרע-גען: ווען באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די געדע-מערע זאָגען:

— סטייטש, וואָס טהוט זיך מיט אייך, רבקה-ביילע? פעהלט אייך, וועלען מיר אייך באָרגען, וכהמה...

חיים-יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם", און רבקה-ביילע וועט קענען איהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פּנים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, נעה-מען זיי און לויפען צום רב — סטייטש! דער רב, געביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים-יונה איז אַ בן-תורה און אַ ירא-שמים, און אויב ער האָט במזון, האָט ער!...

רבקה-ביילע איז אפילו אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און — שוין פּסח!

חיים-יונה געהט פון בית-המדרש אהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענ-סטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת-יום-טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי איין אָבל צווישען מחותנים, ווי אַ בלינדע צווישען זעהענ-דיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָב: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נאָך זיין פּסח!" — טראַכט ער. ער געהט אַריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום-טוב", און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום-טוב דיר, רבקה-ביילע!" און רבקה-ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אָנגעזאָפּט מיט טרעה-רען, פון אַ פינסטער ווינקעל אַרויס: „גוט יום-טוב, גוט יאָהר!" און אידרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענ-דיגע קוילען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: „רבקה-ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום-טוב, יציאת מצרים, פערשטעהסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פסח, מוז מען אָנגעהמען פאַר ליעב און זיין ביין אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ-אַנדערש צום סדר! מען וועט אונז אַריינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... יודען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול", דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען יוד'...

און רבקה-ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט-אַיין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, געהמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין געהן, — אין דער וועלבער רגע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום-טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים-יונה: מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַנגט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה-ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס-פּאָקוס! און עס בעווייזען זיך צוויי פאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין-ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים-יונה און רבקה-ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען-מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי האַפען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענד און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען-מאַכער ווענדט זיך דערוויל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פערשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו איהם: „גו, בחור'ל, בעדעק דיך און קום אַהער!" און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס ארויס, פאַלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אַראָב אַ שניי-ווייס טישטוך און

בעדעקט איהם, און דער בעדעקטער טיש הייבט זיך אָן רידרען, און
געדט און קומט אין מיטען שטוב אַריין, און פערהאַלט זיך פונקט אונ-
טער די ליכט, און די זילבערנע לייכטער לאָזען זיך נידריגער אַראָב און
שטעלען זיך אַנידער אויפ'ן טיש. „אַצוונה — זאָגט דער קונצען-מאַ-
כער — פעהלען נאָר הס'בעטען, — זאָלען זיין הס'בעטען!" געהען דריי
בענקלעך, פון דריי עקען פון שטוב, און גהען צו צום טיש און שטע-
לען זיך אויף זיינע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצען-מאַכער, זיי
זאָלען ברייטער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער ברייט, און עס ווערט
פון זיי פאטער-שטוהלען. רופט ער אויס: „ווייכער!" — בעדעקען זיי
זיך מיט רויטען סאַמעט, און תוך כדי דבור פאַלען אויף זיי פון סטעליע
אַראָב ווייסע, שניי-ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ'ן קונצען-מאַכער'ס
געבאָט, אויף די פאטער-שטוהלען און — עס ווערען הס'בעטען! אויף
זיין געבאָט בעווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ'ן
טיש, עס בעווייזען זיך אויך רויטע כוסות מיט פלעשער ווין, און מצות,
און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כשר'ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות"
מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַשען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען-
מאַכער — איך קאָן ברענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבען זיי זיך ערשט אויפגעהאַפט פון גאַפען. און רבקה-
ביילע פרעגט חיים-יונה'ן אויפ'ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים-יונה
ווייסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָטה זי איהם: גהע, מיין מאַן,
און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט'ן קונצען-מאַכער
אַליין נישט איבערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ גאַ-
רישער יודענע וועט דער רב נישט גלייבען, ער וועט מיינען, אַז זי איז
פון זינען אַראָב. געהען זיי ביידע צום רב און לאָזען איבער דעם קונצען-
מאַכער מיט'ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כשוף,
האָט קיין ממשות נישט, ווארום כשוף איז נאָר אַ פערבלענדעניש פאַר
די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויב די מצה וועט זיך
לאָזען אָבברעכען, דער ווין — גיסען אין די כוסות אַריין, און די קי-
שען פון הס'בעט — אָנטאַפען, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים,
מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב געפסק'ענט. געהען זיי מיט דאַרץ-קלאַפעניש

אַהיים. קומען זיי אַריין, איז דער קונצען־מאַכער שוין נישט דאָ, און דער „סדר" שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישען לאָזען זיך אָנ־ריהרען, דער ווין גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האָבען זיי ערשט פערשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום־טוב!

ס'אי' נוט.

— אידר פרעגט, אין וואס פאר א זכות איך בין א יוד גע־בליבען?

נאר אין מיין זכות, נישט אין זכות פון מיינע אבות. איך בין א זעקס־יעהריג לערן־יונגעל געווען; מיין טאטע — א ישוב'ניק אונטער ווילנא. אזוי — א בעל־הבית'ישער מענש.

אז איך בין א יוד געבליבען — האב איך עס דעם שפאלער ווי־דען צו פערדאנקען.

ווי איך קום צום שפאלער ווידען? — פרעגט אידר.

דער שפאלער ויידע איז נאך דעמאלט קיין שפאלער ויידע נישט געווען. א יונגער מאן איז ער געווען, געליטען האט ער דעמאלט גלות. ארומגעגאנגען איז ער א צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — א קבצן, ווי אלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אלע. האט אינעווייניג, אין הארץ, האט געשטעקט — געה וויים!

און נאכ'ן אבליידען גלות, איז נאך אויך די צייט נישט געקו־מען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאר'ן בית־דין־צדק אין וויל־נא, נעדמנו ארים א היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויס'ן דארף. ער געדט שיין נישט ארום אויף דער וועלט, און האלט זיך אין דער ווילנ־נער סביבה. מתנגדים האבען אבער א הוש־הריח, האבען זיי עפעס דער־פיהלט. הייבען זיי אידם אן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאכען. מסר'ט מען אידם פאר'ן בית־דין־צדק, ווייס איך? — אז ער איז עובר אויף כל התורה כולה; וואס מתנגדים קאנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר זעקס. ער פּלעגט צו אונז אַריינצוקומען שעכטען אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיגען, און איך האָב איהם זעהר ליעב געהאַט. ווען דען האָב איך געזאָלט, אַ הויך טאַטע-מאַמע, ליעב האָבען? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציגע נשמה, מיט'ן קוק האָט ער מחיה נפשות געווען! די בלבולים האָבען זייערס געטהון — מען האָט'ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דערינען אַ חלק האָבען, וואָרום ער האָט באַלד אַ ידיעה בעקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטהון: „עוכר ישראל! משומד!" און אָנגעהאַפּט איהם ביי'ם פּאָדקאָלגער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטהון ביי'ם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַר'ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת-מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פערקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעהאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער'ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פּועל-יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרימען שוחט'ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם האָטש געזעגענען, האָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט-האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָב די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעהם איך מיך רעכטס, אַראָב אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָבצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד-ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך אַ קול, דאכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס,— אַ האַלב-זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייד נאָך דעם קול. דערזעה איך איהם פון וויטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר-השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר-השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטעהען נאָך נאַקעט און בלויס, און דער גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אויס די בליהענדע צווייגען איבער'ן שוחט'ס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מהנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען-מיט „שיר-השירים"! איך ווער נבהל נשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען, און שטעה;

ענדיגט ער דיין שיר-השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווע-רען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אוים צו מיר און זאָגט מיט מיט ליעבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודעל" הייס איך), איך האָב צו דיר א בקשה.

— אדרבה,— ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אודאי וועלען, איך זאָל איהם אַרויסברענגען עסען, און בין שוין ברעה צו לויפען און ברייל-הרל שטעלען דער מאַמע'ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בלייבען ביי דיר!

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג-צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין א הייטען, זעהר א הייטען וועג און א לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן א ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי'נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט מאַטע-מאַמע פערגעסען, — זעה אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע", בלייב א יוד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרויס:

— זיכער! כ'זאָל אַזוי לעבען!

און מיר ליעגט נאָך מייגס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם גע-וואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז בעפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען א צייט, און איך האָב טאַקי אַלץ פער-געסען... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגען.

אין טיעף רוסלאַנד האָב איך געדיענט, צווישען שנייען און מורא'-דיגע פרעסט, קיין יוד פאַר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט בעהאַלטענע יודען געוואָהנט, נאָר איך האָב פון זיי נישט גע-וואוסט. פון שבת און יום-טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט, איך האָב אַלץ פערגעסען..

נאָר דאָס רענדעל אויסגעטווישט האָב איך נישט!

וואָס מעהר איך האָב פערגעסען, מעהר יצר-הרע האָב איך גע־האַט פטור צו ווערען די פיין, די יסורים — איין עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ'ן קאָפּ, האָט ער זיך בע־וויזען בעשיינפערליך, און איך האָב בעשיינפערליך געהערט זיין קול: „בלייב ביי דיין נאָמען, זיי אַ יוד!"

און אַז עס איז קיין וויסטער חלום נישט געוועזן, האָב איך גע־וואוסט אויף זיכער... איך האָב'ן וואָס אַמאָל עלטער און עלטער געזעהן... די באָרד און פאות — וואָס אַמאָל ווייסער, דאָס פנים — בלאַסער... נאָר די אויגען זענען געבליבען די אייגענע, די זעלבע גוט־האַרציגע אויגען, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פידעלע שפּיעלט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאַנען נעבען מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטען שווייס פון שטערן, און איבער'ן פנים געגלעט, און שטילערהייד געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב אַ יוד!" און איך האָב אויסגעהאַלטען אָהן אַ געשריי, אָהן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָהר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגעהן אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָדט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגען אַ זאַווירוכע פון שניי. דער ווינד האָט אויפגעהויבען גאַנצע ברילעס שניי און האָט זיי צעריבען אויף נאָדלען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שניי־איגע נאָדלען האָבען זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פנים אַריין, געשטאָכען... קיין אויג אָפען צו האַלטען! קיין אָטהעם צו האַפען! פלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פאַרביי, און עמיץ זאָגט אויף יודיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז'ס אַ בת-קול געווען, צי זענעןווירקליך מענשען פאַרבייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פאַלען מיר, ווי אַ בליי אויפ'ן האַרץ. און קוים איך בין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבען אויף און אָב צו געהן, בעפאַלט מיך אַ מין בענקעניש, אַ מין האַרץ-וועהטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו בעשרייבען. עס ווילט זיך מיר דווקא „הגדה" זאָ־גען, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פיהל, אַז ערגעץ טיעף, טיעף ביי מיר אין האַרץ ליעגט זי, די הגדה, כ'האָב זי אַמאָל

אויסענווייניג געקאָנט; איך פיהל, אז ווען איך זאָל מיך נאָר איין וואָרט, איין-איינציג וואָרט דערמאַנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך בעוויזען און אַרויסגעצויגען פון מיר, ווי אַ שנור פערשלאָפענע פייגעל פון אונ-טערן שניי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאַנען! „רבונו-של-עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט האַרץ: — איין וואָרט, האָטש איין וואָרט!" און אויסגעשריגען, אַ פנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאַנט: „עבדים היינו", — גלייך מען האָט עס מיר פון הימעל אַראָבגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אַז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אַז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אַז זי שטראַהלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך געה אויף און אָב מיט דער ביקס אויף די אַקסעל, און זאָג, און זינג אַרויס דער ווייס-פערשנייטער, פערחלומ'טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגען, די הגדה, געצויגען און געצויגען, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אַה! דאָס קאָנט איהר גאָר נישט פערשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דאַרף אייך פריהער אַהין שיקען!

און דער ווינד האָט זיך דערוויל געלעגט, די זאַווירוכע האָט אויפ-געהערט, און עס בעווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, אַ ווייסע, מיט בריליאַנטען אויסגעשטראַהלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, אָן וויים, אָהן אַ שיעור ווייט און אָהן אַ שיעור ווייס... אַ שטי-לע, רוהיגע, ויסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט בעווייזט זיך פלוצלונג נאָך עפעס ווייסערס, נאָך עפעס העלערס, שטראַהלענדיגערס... און עס געהט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית איף די אַקסעל, איבערן טלית, פון סאָרענט, אַ ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַהלענדיגע אויגען, איבער זיי אַ ברענענדיגע קרוין — אַ קאַפעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפאַ-ניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געהט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז גוט!

ווי אַ פידעלע האָט עס אויסגעשפיעלט, און עס ווערט פער-שוואונדען...

נאָר די אייגענע זאָגען, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך נעגאַנגען איבער שפּאַלע. געה איך אַריין צום „אַלטען"...

איך האָב איהם דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

דער הינדטישער סדר.

צום בעל־שם פלעגט פאָהרען איין אויסגעקומענער עושר, איידן טאַקי נישט געווען אויסצואַלמען. איך וועל'ן אפילו אָנרופען ביים נאָמען, און זאָל ער מיך קומען הערגען; יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסען. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען בטבע אַ דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אַריינקומען, איינקנייטשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הויט נעשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. איין אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּלייצעס. האָט ער זיך אַמאָל צוקריעגט מיט קהל־און־רב ביין אַ קלפי וועגען כבוד, איז ער, ווי להכעיס, געלאָפען צום בעל־שם. אַ פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעדטיל נישט אונטערגעשטאַנען אַזוינס צו טהון, מען וואָלט'ן געדורס'ט, עוקר מן השורש געווען; האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טהוט ער להכעיס. שנית, איז עס געווען אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות, שאין לשער, און דערצו — אַ בעל־העזה מיט אַ בעריהמער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער; וויל מען בענשען, האַפּט ער אויס די ברכה. אין מיטען, מען רעדט וועגען איין ענין, פאַלט ער אַריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט אַ פערדעל;" און גיט אַ סמאַטשקע מיט די ליפען, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצען טיש וועגען אַ בייטש מיט אַ גאָלדענער סקופקע, וואָס ער האָט בעקומען פון הראַביע פּאָטאָצקי'ס אַ לאָקיי;... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען אַ קמצן שבקמצנים; אויף בעריהמעניש נעהמט ער אַלע ווילע אַרויס אַ גאָלדען

טאַביק-שקעטעלע, „ויאכלו" — און מאַכט שמעקען! צו דער נאָז נעהמט ער נישט; הלילה, אַ שאָד דער טאַביק! און שטעקט עמיץ פון אַ ווייט אַריין אַ פינגער, פערמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערצעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול-המועד-פסח; בלייבט אויף שבת-חול-המועד, און זיצט ביי'ם טיש. דער בעל-שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל-שם וועגען אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען אַרויף צום כסא-הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען אַרויף אין איין צייט, אַז אַמאָל איז אַ בר-נש מתפלל שפעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער; עס ווענדט זיך דערינען, ווי ריין די תפלה איז; די תפלה, האָט ער פערטייטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווערטער זיינען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוחניות, אַלץ געשווינדער קומט די תפלה אַרויף, אַלץ מעהר איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך אַרויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער בּרייט אין רהבות, האַפט זי אויף אַ ווינד אויפ'ן וועג, צי אַ המאַרע, פערטראָגט זי אָן אַ זייט, און וואַרפט זי אין כף-הקלע... טיילמאָל גיסט זיך אַ תפלה, וואָס האָט זיך פערציפעט אין אַ וואָלקען, מיט'ן רעגען אַראָב... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף: די אותיות-הקודש אַליין הייבען זיך אין דער הייך. יעדע זאַך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, הייבען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה אַרויף, און פאַלען אותיות-ווייז פאַר'ן כסא-הכבוד... פריהער צי שפעטער — אַבּי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן" — שטענדיג פאַלען תפלות פאַר'ן כסא-הכבוד! מתנגדים האָבען אָבגעדאַווענט, דאַווגען חסידים... דערנאָך קומען פערשפעטיגטע... און טאָג און נאַכט געהען זיי, און מדת-הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ יוד שטעהט שמונה-עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ! די תפלה, רחמנא ליצלן, ווערט שוין בעשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תפלה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפעט:

איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר! אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעל'ט זיך פאַר'ן בית-דין-של-מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודען עבירות. און דער מליץ-יושר שטעהט מיט ליידיגע הענד און האָט נישט וואָס אויסצולעגען. שרייט דער יוד: „רבונו-של-עולם, על כל פנים געדאַווענט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית-דין איז אַ בית-דין-צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הימעל, און מען הייסט איהם אַראָבקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערן זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ יוד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה ביים דאַווענען! און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... נעהמען די הרהורי עבירה און שלעפען אַראָב די תפלות אין שאול-תחתית אַריין...

בעפאָלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פערהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט איין אמת'ן סבר פנים יפות! דער חד-גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען!

פאַלט ער אַריין, דער משומד, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פערקנייטשט ער, דער בעל-שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער פלונית-טע. אַז דער קאָנסקריפּציאָנעלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן בעהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. אַ משומד'ער מענש, וועט ער

אַהיים קומען און דערצעהלען — וועט מען איהם דאָס הדר צונעהמען און באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמד'ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָבּפאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעהמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשעל יי"ש... פרעגען מיר דאָס מלמד'ל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג ביי'ם סדר. איז ער דאָך אויף איהם בייז, זאָגט ער: דער שוואַרץ-יאָהר ווייסט'ן! אַ מענש — דערצעהלט ער — וואָהנט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהענט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל-כלבים, מען זאָל'ן נישט בעגנב'ענען, קומט צו איהם קיין יוד נישט אַריין! אַ טבע האָט ער, אַז שבת און יום-טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אַהיים שיקען צוויי—דריי אורחים. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאַן טראָגט'ן! ענטלויפט ער אין מיטען „עלינו". אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „חי וקים" — אַז טהיר און לאָדען זענען פערמאַכט! האָט מען איהם מאַקי אויפגעהערט צו שיקען. און ער טוהט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין יתי ויכול"! עברי קאָן ער!

הערען מיר אוים, וואָס דאָס מלמד'ל דערצעהלט, און וואַרטען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל-שם האָט אונז געהייסען קומען הערען די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פערדריסט'ן אַביסעל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקען אַרום פרעמדע שטיבער; אַביסעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּיעלט זיך מיט'ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פויקט אַריין דערינען, און וואָרטשעט: וועל'מיר זעהן, וועל'מיר זעהן...

מען האָט שוין אָבגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל-שם און הייסט פערמאַכען די לאָדען און פערשליסען די טהיר. ווערט דעם בעל-דבר אַביסעל נישט היימליך! הייבט ער זיך אויף און האָט השק צו מאַכען פיס. לאָזט מען איהם נישט! נעהמט זיך עמיץ אָן פון הינטען

און זעצט'ן צוריק אַראָב אויף דער באַנק, פֿאַלט ער אַראָב אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. דיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשען די ליכט. לעשט מען אויס די ליכט, און עס ווערט פֿינסטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פֿינסטער. זיך איך געבען דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פֿיהל איך, ווי ער ציטערט מיט'ן גאַנצען לייב. רופֿט־אויס דער נבֿאי (אַ פּנים, דער בעל־שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלערים „הגדה", קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס קול, נאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פֿון כּלבים!

„עבֿדים היינו — האַאו, האַאו! לפּרעה במצרים — האַאו, האַאו! — און אַזוי ווייטער... כּל דכפֿין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו, האַאו!"

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט געזען.

שטומע נשמות.

צוויי וועגן; צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגן פיהרען צו זיין ליעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

איז איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון האַרץ פון א בשר ודם, אויב ער רייניגט עם און היילינגט עם לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהויכט און געהויבען אַ מענש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדשה, וואָס איז דער חק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פּלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט די, די וועלט, ארויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי הרוב מאַכען. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אַליין אויך שוין אַ שטיקעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, אַ שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי-בראשית....

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַ מענש דורכ'ן האַרץ; אויב די כונה איז גוט און דאָס האַרץ איז גוט. און עס ברענט

(7)

אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרויס ליעבשאַפט צו'ם בורא עולם, און עס רויכערן זיך דערויף מצות און מעשים כ:בים ווי קרבנות אויפ'ן מזבח...

און אשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויף ביידע דרכים, וואָס עפענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען, ווארום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער -- לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי-חכמים סאַמע דין, ווייל זיי געהען נאָר מיט'ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש", און וואָלטען בהבל פיהם די וועלט פערברענט. ווארום — מי יעמוד? על פי שלחן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבען; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זענען די ל"ו צדיקים פון יעדען דור, האָטש עס וואַרטען אויף זיי גאָלדענע שטוהלען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט האַלט אָהן די קיין קיום נישט געהאַט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פרק משניות, מיט אַ קאַפיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס האַרץ. וואָרען פון אמת'ן צדיק'ס האַרץ שטראַהלט און פליעסט אַרויס דאָס גרויסע, הייסע רחמנות אויף דער וועלט...

אל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגען דער עם הארץ: „הן אני עץ יבש" — איך בין אַ טרוקען שטיקעל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליהען נישט בליהטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים —— „נסתרה דרכי מה'" — מיין וועג איז פערוואָגעלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה אַרום אין השך און מיין נשמה איז איינגעהילט זוין איינגעוויקעלט אין אַ פינסטערן וואָלקען —— און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנם. ווייל, ווי אין פרק אבות שטעהט: „ולא עם הארץ חסיד", דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָבגעהיטענער יוד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַ עברה איז, ער זאָל פאַר איהר אַנטלויפען, וואו דער פעפער וואַקסט און ער איז גאָר נישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידען בין טוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": סיי די וואויל-לערנער, סיי די נישט וואויל-לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל". און „שערי תפלה אינן ננעלין" — די טויערן פון תפלה ווערען נישט פערשלאָסען אפילו פאַר שטומע נשמות, וואָס פערשטעהען נישט אפילו די טייטש-ווערטער פון די תפלות און קאָנען זיך נישט אויסרעדען דאָס האַרץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל-רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהערציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביי'ם ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טהוט מיט גרדים רחמים זיין רצון...

און ער פערהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אַז ער טהוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט! ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר איין עברה, וואָס אַ זינדיגער מענש טהוט בשוגג, האָבענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של"ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ משל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָבגעשלאָסען, און תרפ"ט אלפים מיילען אָבגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פאַפּיער אין דער האַנד, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פאַפּיער; דער מלך זאָל עס התמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנד אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. גענומט איהם דער מלך אַרויס דאָס פאַפּיער פון דער האַנד, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעהמט אין דער האַנד אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פאַפּיער. וויל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלכות, בפרט צו'ם ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צו'ם אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אָנהויב פון מלך'ס חתימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה" — „מורד במלכות", גענומט

ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פעדער פון דער האַנד, און פרעגט:

— וועמען און פאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פער'משפט?

זאָגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פוס נישט שטעלען — אויף די וואַלען פון דיין פעסטונג. און פאַר'ן צעכהויז, וואו עס ליעגט דאָס פולווער צו'ם שיעסען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פייער, האָטש עס שטעהט אויפגעשריעבען שוואַרץ אויף וויס איבער'ן טויער, מען זאָל זיך היטען פאַר פייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך ארץ נישט פאַר'ן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָב כבוד די שרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזעהן די שאַנד פון דיין מלוכה'ס פעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצוצינדען דעם מלך'ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאָס אַלץ — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטהון אין שענעם העלען טאָג, פאַר אַלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעים.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע'נער נישט? און ער פרעגט:

— און וואָס האָט דער פערזינדיגטער געטענה'ט פאַר'ן בית־דין? האָט ער גערעדט צו דער זאַך?

ענטפערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסען; ווייל דער פערזינדיגטער איז פון אַ ווייטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פערשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פערשטאַנען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צו'ם ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האָט געפּסק'עט מיתה, איז קיין שולדיגער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טהון להכעים?

— ער איז נאָר אַ פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אויס, און דער־קענט זיי נישט.

— און ער הייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכען אונזער שטאָדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלען זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכען חשבון הנפש און האָבען התבודדות, איז ער אַהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס געהט אונטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער חייסער שילד פון צעכדויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר'ן פייער נישט!...

פערשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אַראָב; און דער מלך געהמט און צוררייסט דאָס פּאַפּיער און גיט אַ בעפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אַריין, און נעהם אַראָב די קייטען פונ'ם אַרעסטירטען, און הייס איהם אָבגאָלען און אָבוואַשען, און אויסשמירען מיט'ן פיינסטען בוימאייל, און אָנטהון די טייערסטע מלבושים, און בעצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז איהם פריי.... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אַז מען האָט די זאַך הוקר ודורש געווען, האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז נאָר אַ פרעמדער געווען. און אויב ביי אַ מלך בשר ודם איז אַזוי, על אחת כמה וכמה ביים מלך מלכי המלכים הקדוש, ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט הוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. וואָרום פאַר איהם איז אָפען דאָס האַרץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דערינען, ווי אין איין אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עברות, וואָס איין עם הארץ טהוט צוליעב אַ מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של"ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

— אַמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של"ה הקדוש — אַ מלך, נאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אַמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט אייך, געוואָלט זיך פערדרויכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער בעפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער.

איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך, —

פון די, וואָס שטעהען פאַר'ן מלך, געווען, צי פון געבוירענהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת אַ קרענק, אין וועלכער ער איז אַריינגעפאַלען, אַביסעל טויבליך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטען וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך היות-רעות, זיי צו פערטיליגען, און עס איז געווען אין מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר גרויס, און ער אַליין איז געווען דורשטיג, — האָט ער געטראַכט, אַז דער מלך וויל אויך אַוודאי אַ פרישען טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד אַרויסגעלאָפען פון מלך'ס געצעלט נאָך פריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די היות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפען, נישט געשלאָפען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואַסער.

איז אָבער אַרום קוואַל געשטאַנען אַ חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאַצו, זענען איבער זייערע קעפ אַרומגעפלויגען רוחות רעות זיי צו העלפען; האָבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צו'ם קוואַל. האָט אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט'ן כח פון זיין אמונה און בטחון פערטריבען די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער געגען די גזלנים אַרויסגעצויגען זיין שווערד און איז אויף זיי אַרויסגעפאַלען מיט אַ גרויסען אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליעבשאַפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטען שעה'ן-לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מיה און מאַטער און סכנת נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פעריאָגט פון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָבגעשטעלט צו היילען אָדער האָטש אַרומצובינדען זיינע וואונדען, וואָס ער האָט פון די גזלנים בעקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפט אַ קריגעל פריש וואַסער פון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, האָטש עס האָט איהם געברענט פאַר דורשט. און איז געלאָפען אַ פערבלוטיגטער צו'ם מלך אין געצעלט אַריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטהון: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבען דאָך אָבער די אַנדערע שרי-מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואַסער; האָבען זיי אָנגעהויבען

צו לאַכען און היזק צו מאַכען פון טויבען שר. און איינער פון די שרים איז געווען אַ רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חייב מיתה, וואָרען ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען אַ מלך חסד, גע-טהון? קודם כל האָט ער אָבגעריסען די עפּאָלעטען פונ'ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבען משרת פאַר אַ מורד במלכות. און ער האָט איהם אָבגעריסען די גאָלדענע קייט פון האַלז, און אַלע אָרדערן און מעדאַלען, וואָס ער האָט געהאַט אויפ'ן האַרץ, און אַרויסגעטריבען פון שטאָדט און פון לאַנד אַרויס. —

און אַ בעפעהל האָט ער געגעבען, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד חפּען זיינע בעסטע דאָקטורים, זיי זאָלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת'ס וואונדען. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צו'ם געטרייען משרת, וואָס איז איהם גע-פאַלען צו די פיס, און האָט איהם אויפגעהויבען, און אַ קוש געגעבען אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבריגע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלך'ס געטרייער דיענער זאָל מעהר קיין טעות נישט האָבען, און אַנדערע שרים זאָלען פון איהם נישט לאַכען, הייב איך פון היינט אָן זיין שטוהל איבער די שטוהלען פון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצען נעהנטער פאַר אַלע שרים צו'ם מלך, און הערען פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של"ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבען די תרי"ג מצוות נישט, הלילה, פאַר זיין אייגענע טובה וועגען, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלען נעהמען שכר, נישט קיין מתנת הנם; איז טאַקע אַ קל־וחומר, אַז ער איז גומל־חסד פאַר אַזעלכע טעותים...

און איהר זאָלט קלאָרער זעהן דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פון שטומע נשמות, איהר זאָלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א) א קאפיטעל תהלים.

אדער

יוחנן וואסער־טרעגער און דער „אורח־חיים".

און די ערשטע מעשה, וואָס איך וויל אייך דאָ דערצעהלען, האָב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואָס האָט די זכיה געהאַט צו זיין איין איינגעהער ביים „אורח חיים" אין שטוב, און האָט עס, במעמד פון נאָך בעלי־בתים השובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח היים'ס" היילינע לעפצען.

און אָנגעהויבען האָט זיך די מעשה אַזוי:

אין דער־פריה, באַלד נאָך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־היים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרשל פאַר'ן אָנבייסען, און קוקט אין אַ ספר אריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראָד קיין דין תורה נישט געווען. און נאָך אַביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס": איינער הזר'ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, איין אַנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, אַ דריטער זאָגט זיך אַ לייענען.

אין מיטען דערהערט זיך פון גאַס אַ קול: „צדקה תציל ממות" און אַ קלונג מיט דער פושקע. זאָגט מען „ברוך דין אמת". מען ווייסט, וואָס עס בעטייט: נאָך פאַר שחרית האָט מען געגעבען צוויי קלעפ אין טויער און געזאָגט, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער איז נפטר געוואָרען אין הקדש.

ווערט אָבער דער „אורח־חיים" פערענדערט אויפ'ן פנים, הייסט זיך דערלאַנגען דעם שטעקען מיט'ן ספאָדיק, און זאָגט, — ער געהט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גערט, גערען די דיינים אויך מיט; געהמען די תלמידים רשות און געהען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בית המדרש'ל. קומט מען אין גאַס אַריין. זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס גערט, גערט מען מיט; פערמאַכט מען די קלייטען און מען גערט. קוקט עמיץ פון בית־המדרש דורך אַ פענ־סטער אַרויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בית המדרש־עולם, פערמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָב צו דער לויה. הכלל — די שטאָדט גערט, קינד און גערט!

מען גערט און מען הדוש'ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, אַ פשוט'ער יוד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בית־המדרש; דער־נאָך אַרומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך אַ תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קיים איינהאַלטען פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „והלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרוים; האָט מען זיך געקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געווען דערביי, ער איז אין כעס געוואָרען און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהגה מגיע כפו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" גערט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינ־און אַ גליטש, עס קיהלט אין אַלע אברים, און ער גערט אַרוים פון שטאָדט, לעגט די האַנד אויף אַ מטה־שטאַנג און פיהרט די מטה אויפ'ן בית החיים, גערט אַריין צו דער טהרה... געהמט ביי'ם קבר אָן ביי'ם לייליך און העלפט אַראָבלאָזען... נעהמט אַרוים די לאָפּעטע פון אַ קברן'ס האַנד און שיט אַ שאַל ערד, הערט אויס קדיש, זאָגט הויך „אמן" —

פערשטעהט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פערנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען גערט אין מרחץ אַריין; גאָכ'ן מרחץ גערען נאָך לייטישע בעלי־בתים אויף אַ גלעזיל מעד. שבת איז שבת... געלויבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער ויידע, עליו השלום, געשווינד אָב הבדלה, זאָגט אָב „ויתן לך" און לויפט צו'ם „אורח־חיים". און קומען קומט ער צו'ם „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפ'ן וועג האָבען זיך צו איהם מצרף געווען נאָך

עטליכע בעלי־בתים, און לומדים.... קומען זיי צו׳ם „אורח־חיים" אין שטוב אַריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", וואַרט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי!" „גוט יאָהר, בעלי בתים!" די רבי׳צין איז מיט עפּיס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צו׳ם טיש; די רבי׳צין געהט זיך צו זיך אין שטוב אַריין, — מילא, מען וועט דאָך נישט אַרויס פון דער העלער הויט מיט׳ן עצם־ענין — מאַכט מען פריהער אַ שמועס מכּה דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אויפ׳ן ערוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַיין עגונה, איבער וועלכע אַ וועלט מיט רבנים האָבען זיך דעמאָלט געהאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט׳ן טויט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער יוד געווען, שמייכעלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגען זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— דיט וויסען, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרען אַ יוד, וואָס האָט געהאַט אַ הויש הרי״ה צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַיין אורח־חיים האָט עס נישט. און דאַצו אַ יוד, וואָס האָט מעהר געפּועל׳ט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנד, ווי דער אורח־חיים מיט די כונות אין מח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פּתרון, פון קיין חלום נישט גע־וואוסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

דער יוד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערען, און אַז עס איז געשעהן אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט ענטפּלעקען, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגען.

נאָך אייגער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, האָטש ער איז געווען אין דרויסען און האָט ווייניג וואָס געזעהן, האָט ער גענעבען אַ תקיעת־כף, אַז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַצונד, זאָגט דער „אורח־חיים", איז אוים סוד, און אַז איהר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שטעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דעריינען — הויבט אָן דער אורח־חיים צו דערצעהלען — אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אַריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אַריין, זעהן ווי מען דאַווענט און לערנט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; געהט צו עפּיס אַ קרעמפּע יודעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבשה׳ס — אַ גאַנץ עהרליכער יוד.

דאַווענט ער, דער יוסל דבשה׳ס, גאַלאָפּ — אַ מיהל מאָהלט...

אַרט עס איהם: אַ בעל־הבית, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע... סן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעליך מיט באָבעליך...

ווייל ער שוין אָנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּיס אין בעל־תפלה׳ס קול — ער האַפּט, און דאָס קול האַפּט אַן ביי׳ם האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנד, זעהט ער „הבחור יהיאל בן דבשה לרפואה שלמה“, אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנד! פערשטעהט ער שוין, וואָס דער יוד, נעביך, יאָגט זיך! צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מהיה מיט זיין אָבגעהיטקייט, און האָט זיך זאָגן איינוועגס אַ הרהור תשובה אויף דברים שבלב. ווארום אין האַרץ האָט ער ראָך דעם יוד, וואָס האָט זיך געאײַלט צום קראַנקען קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה׳ ונרפא“ — איז ער זיך מאַקי מתכון צו הבחור יהיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועל׳ט! אַ שעת רצון.... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אַריבער בשלום דעם קריזיס; דעם שוחט׳ס איידעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, געהט דער אורח חיים איבער צו׳ם עיקר המעשה.

מען האָט אָבגעדאַוועט מעריב, אָבגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צו׳ם אָרון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און

קאָן זיך גיט דערטיילען, אַזאַ עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעדט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי זיין ליכטעל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטען ביי'ם שלחן — אַ חברה ש"ס! ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טהוט איהם, דעם אורח־חיים, טאַקי שטאַרק הנאה — ליכטלעך אין פלעמליך, ווי די שטערן אין די הימעל; אויף כל תפוצות ישראל געזאָגט! —

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָבגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צו'ם הימעל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און חיז ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח־חיים „מועד"; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד"; געווען עפּיס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית־המדרש די ש"ס־גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעהמען און אַרויסקריכען אויף אַ לייטער... און דער שמש איז איין אַלטער יוד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, וויל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח־חיים חרטה, נאָר פערפאַלען; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטעהען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית־המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס געהמט דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער־טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז ער הייסט יוחנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעהלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָב, וואַרט ביז דער לומד־תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנד צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס נעהמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער־טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שענעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד־תורה מיט גרויס ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

ווערט דער אורח־חיים אַביסעל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטען יוד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען איהם, יוחנן וואַסער־טרעגער.

גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט בעמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנד, איז געזעסען אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאַט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דער־ווייטענס האָט ער דערזעהן. אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אַ ודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעהט ער בעשיינפּערליך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט! וואָס ער גענעהנט זיך צום שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּיס וואָלט אידם אָבגעשטויסען, יאָ אַ פּלא?! איז ער דאָך אָבער אַנאָבגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד", פערהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַ ביסעל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביהודות... און שטילער גיט ער צו: וואָהנען וואָהנט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה'דיגע קולות און זמירות... אַפּנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטען, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד' אַמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס איהם אָב.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרעמען יוד, וואָס וויל אַ מצוה טהון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים בעקענען מיט'ן פּרוש, איבער־רעדען דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגען דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט איהם רעדען... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטהון, דערזעהט ער עפּיס נייעס: יוחנן וואַסער־טרעגער געהט פאָרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דערזעהט איהם, און שטרעקט אויס די האַנד נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגען אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט

עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אוים, וויל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָבגעשטויסען, גיט אַמאַך אַוועק מיט דער האַנד, געהט זיך זיין וועגס, און דער פּרוש בלייבט זיצען ווי דערשראָקען.

דערווייל קומט אונטער איין אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פּשוט׳ע־רער יוד, וואָס הערט נישט אוים קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאָר אָהן ליעבשאַפט — אַ מענש מיט אַ מגושם פּנים, טהוט אַ מצוה אין פּשטות אַריין. . . . און דער מגושמ׳ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צום פּרוש, עס שטויסט איהם נישט אָב; פּערקעהרט, ער שטעלט זיך אָב, שטעלט אַוועק די קאַן, שפּאַרט אָן די האַנד אוים׳ן שטענדער, רעדט עפּים צום פּרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל טרונק וואַסער, און דערלאַנגט איהם. און דער פּרוש איז דאָרשטיג, לויפט מיט׳ן מויל אַקעגען דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה. . .

וואָס, נאָך מעהר וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבען עפּים אַ שנאה צום פּרוש; האַלט די שנאה צום פּרוש מלחמה מיט׳ן חשק צו טהון אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צום תלמיד חכם איז גובר. . . און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אָבער אַיין אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אוים׳ן קאָפּ, פערגעסט ער. . . איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן אין שוהל אַריין, איז די שוהל נאָך ליידיג. אין דער הייך, אין אָפענעם פענסטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבען פליהט אַרוים, איין אַנדערע מחנה שוואַלבען קומט אָן, און אונטען אין שוהל, אין אַ ווינקעל ביים בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. געהט דער אורח־חיים פאָרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פערטיעפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָב נישט ווייט. הערט ער זיין עברי. . . וויל ער שוין שמייכלען. . . פּלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרוים, זענען נישט קיין פּשוט׳ע ווערטער, נאָר לעבע־דיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך איהם אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צו׳ם באַלקען אַרויף, און ריהרען

זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע כלי־זמר פון דוד המלך׳ס „הללויה״ . . . און די כלים, גלייך די ווערטער קלאַפּען אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פייקיל, דאָרט אַ פלייט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט. . . און פון דאָרט ערשט פליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מחנה פויגעלעך פון דרויסען פליהען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און האַפּען די אויף, און פליהען מיט זיי אַרויס, און צום הימעל אַרויף, און אַ נייע מחנה פויגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות . . .

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כפור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רביצין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אַודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסען.

לויפט די רביצין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תשובה: איינער אַ יוהנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט אהם וואָס צו רעדען.

גאַפט זי, די רביצין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיצער הוסט. קוקט ער זיך אום: יוהנן וואַסער־טרעגער! בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף איין עק פון אַ בענקיל.

— יוהנן — דוּבט אָן דער „אורח־חיים״ — איך האָב געהערט דיין תהלים־זאָגען...

זיפצט יוהנן אָב.

— הלואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געדאַכט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טהון מיט דעם יוהנן. דערמאָהנט ער זיך אָבער די מעשה מיטן פרוש, זאָגט ער:

— יוהנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?

ווערט יוחנן צורודערט, דאָס פּנים ווערט איהם ווייס ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן היזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז אַ סוד.

— און אַז איך וועל הייסען

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען

זאָגט דער אורח חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— דיס וויסען, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען, — אַז זיין ליעבער נאָמען האָט מיך געלייטזעליגט מיט אַ חוש הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון וויטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, זייט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבדות... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען אַיין עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַרהאַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיט'ן ריח פון פרישע ברויט פון אויווען אַרויס — דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביים פרוש, וואָס פילסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהינם...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר הייסט, איהר זענט דאָך בריה דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך אַייך קומען צו הילף!

גאַפּט ער, דער „אורח־חיים", און דער וואַסער־טרעגער נעהמט ביי איהם רשות און געהט אַרוים.

„מען דאַרף הוקר ודורש זיין" — זאָגט זיך צום צווייטען מאָל דער אורח־חיים און פערגעסט ווייטער.

איינמאָל דערמאָנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן אין גרויסען בית־המדרש אַריין נאָך מעריב און אויספּרובען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט, דער פּרוש, ווי געוועהנליך, אויף זיין אָרט. געהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע האַרט פאַרביי פאַרן פּרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... דיהרט ער זיך אָן אומישנע אפילו אָן שטענדער — גאָר נישט, ער פיהלט נישט...

בעפאַלט איהם אַביסעל הולילות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים" פיהלט נישט, און יוחנן וואַסער־טרעגער פיהלט? ווי אַזוי קאָן דאָס געמאָלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין אַ טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פערמאַכט ער דעם ספר, געהט אַהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואַשט ער זיך, עסט אַ כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעהמט ער זיך אָנשרייבען אַ תשובה; פיהלט ער, אַז דער מח איז איהם נישט קלאָר, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רבי'צין עפּיס אַ היימישע רפואה; לייענט ער אָב „קריאת־שמע" און לעגט זיך אין בעט אַריין. קען ער שלאָפען אַיין, אַזוי קעגען האַלבער נאַכט, חלומ'ט זיך איהם אַ שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאַר איהם דער פאָטער, עליו השלום, און זאָגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פערלעשסט ניט דאָס פייער! און ווערט נעלם.

שפּרינגט דער אורח־חיים פון בעט אַרויס און לויפט צו צום פענסטער, זעהט ער, אַז פון דער־ווייטענס, פון דער חורבה אונטער דער שטאָדט, וואו עס וואָהנט, לויט דער שמש האָט איהם געזאָגט, דער פּרוש, רייסט זיך אַרויס אַ פייער, אַ רויט־פלאַמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאָדט אַריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי אַ פייערדיגע צונג לעקט דעם דאַך פון שוהל און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און אַרום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דוכט אַזוי אַ וויילע און ווערט פערשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פערציטערט.

פערשטעהט ער, אַז דאָס איז איין התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּיס צו טהון; ווייסט ער אָבער נישט וואָס. דערמאָהנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט איהם געזאָגט, אַז ווען ער וועט איהם דאַרפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. האַפּט ער, דער „אורח־חיים", שטילערהייט, די רבי'צין זאָל נישט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די נעגעל אין דער ערשטער שטוב אַריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט נישט, וואו יוחנן וואַסער־טרעגער וואָהנט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער׳חזר׳ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרויט זיינע אייגענע אויערן און אויגען... ער גלויבט נישט, דער „אורח־חיים" זאָל האַלבער נאַכט דאַרפען יוחנן וואַסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אַלץ די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צום גלויבען געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואָהנט — געהען זיי ביידע אַרויס אָהן אַ לאַמטערן, און אין גאַס איז חושך, אַז איינער זעהט נישט דעם צווייטען. און קוים קוים זיי טרעפען, נאָך מיה און מאַטערניש, צו יוחנן וואַסער־טרעגער'ס דירה. קומען זיי צו צום פענסטער און ווילען אָנקלאַפען, עפענט זיך דערווייל די טהיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט אַרויס...

איך זהאָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פערלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס בע־ווייזט זיך אַ שטראַהל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אַז יוחנן געהט מיט אַ האַק. פרעגט ער, וואָס בעטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אַז זי וועט צו־ניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פּרוש וואָהנט... קומען זיי צו גאָהענט, דערפילען אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה אַרויס. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פערהאַפּט דעם אָטהעם... קומען זיי צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך אַרויס פון דער חורבה משונה'דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּיעלען, און צו־האַ טופען מיט די פיס פון טענץ, און אַז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַרען זיך אַרויס פון די שפּאַלטען...

הויבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב פאַר שרעק. ווייל איהם דער אורח־חיים מאַכען אַ לב. זאָגט ער איהם, האַלט זיך אָן ביי מיין גאַרטעל, ציטערן אָבער אונטער'ן שמש די קניה; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאָגט יוחנן צו'ם „אורח־חיים": רבי, לאָזט איהם ליגען און קומט אין חורבה אַריין, מיר זאָלען, חס ושלום, נישט פערשפּעטיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די מהיר איז?

ענטפערט יוחנן: מיין וואָש דריית העט מיך פידרען.

געהען זיי.

— און וואָס וועל איך דאַרט טהון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טהון זיינס. איהר, רבי, וועט מלחמה האַלטען מיט אייערע כונות אין מה, איך — מיט דער האַק! האַלט איהר גאָר די חברה פון דער־ווייטענס מיט השבעות; די רעשט פערלאָזט אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די מהיר אויף.

און זיי דערזעהען אַ חתונה.

די חורבה איז בעלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענד, הענגען שאַרבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמליך פון רויט פייער... אָן אַ זייט שטעהען שוואַרצע כלי־זמר און שפּיעלען אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליהען אַרויס די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדען, טאַנצען אַרום און אַרום אַראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פּאָדקאָוועס — שפּריצען פייערדיגע פונקען... און אַ מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

אַ בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אין מיטען ראָד געהט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכעל טאַנצט דער פּרוש מיט לילית דער כלה —

ער זינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציהט אַיין צו זיך דאָס טיכעל. לילית לאַכט און זיי טאַנצען שוין האַנד אין האַנד — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכען די כלים,

ווילדער דרעוט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית וויל שוין פאַלען דעם פרוש אויפ'ן האַרץ אַרויף. באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפּירט די געסט, די נישט־געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פערציטערט געוואָרען.

עס ווערט אַלאַרם, אַ געשריי, אַ געדריש, אַ געקריצערײ מיט די ציינער, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פּויסטען און הילען צולויפען צו די נישט־געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח־חיים מיט זיינע כוונות האַלט זיי פון וויטען, מיט אויסגעהויבענע איינציגע פּים אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרעניץ פון זייער ד' אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט — זיי ווערען אַזוי ווי פערשטאַרט, ווי פערשטיינערט, נאָר אויסגעצויגען ווערען די הענד, די ציינער קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומעל פון דרויסען... אַ שטורם־ווינד האָט זיך פון ערגיץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסען אין איהר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורם־ווינד הערען זיך טויזענדער געשרייען, — אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח־חיים" האַלט אָב מיט זיינע כוונות, מיט זיינע השבעות... און פול ווערט די חורבה מיט כוונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָב, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפּען.

און באותו הרגע האַפּט יהנן די האַק און ציעלט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית'ן אין מיטען קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט זי איבער פון קאָפּ ביז אַראָב צו די פּיס — —

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיט'ן פּנים צו דער ערד... די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פערשווינדען, די כלים פלאַצען, די לעמפּליך לעשען זיך אויס, די שאַרבענס פאַלען אַראָב פון וואַנד און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל האַפּט דעם ליגענדיגען פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף אַ פענסטער, און ווערט מיט איהם נעלם... דורך דעם פענסטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

— אַזוי, אַזוי, רבותי! זיפצט אָב דער „אורח־חיים".

נעלם איז געוואָרען דער פּאַלשער פּרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָדט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָבריכטען גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבען מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינטערט און אַהיים געפירט — עס האָט קיין בן אדם נישט געזעהן...

די רביצין האָט פון גאָר נישט געוואוסט. זי האָט נישט געזעהן, ווי איך בין אַרויס און ווי איך בין געקומען... אין דער־פריה פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערענדיג... אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבען בסוד...

אַצונד ווייסט איהר שוין, וואָס אַזאַ יוחנן קאָן בעטייטען?

אַזאַ פּראָסטער יוד האָט אַ חוש הריח און פיהלט, וואָס אַיין „אורח־חיים" פיהלט נישט...

און ווען אַיין „אורח־חיים" האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער יוד אַ איד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און דערפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַלץ מיט'ן כח פון אַ קאַפּיטעל תהלים...

איהר פערשטעהט?

און אַז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איהר, קומט איהם אַנטקעגען? דוד המלך מיט'ן פידעל!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזען...

אַזוי האָט דער אורח־חיים פערצעהלט. —

ב) „שמע ישראל".

אעדר

דער באָס.

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעדטיל, וואָס ליעגט אויף דער גאַליצישער גרעניץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שענעם העלען טאָג, בעוויזען אַ בחור, אַיין אַרימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט בעווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל הפורש יד" — ווער עס שטעלט אויס אַ האַנד, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעהמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאָך אַוודאי „אין בודקין למזונות" — פרעגט מען נישט, ווער און וואָס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. בעמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משונה'דיגער בחור. אויגען האָט ער, וואָס קוקען, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד' אמות טהוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפּלעך פון די אויערן רידערט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואָלט שטענדיג געהאַפּט קולות פון דער לופט; האָטש עס איז שטיל, ווי פאַר שופר־בלאָזען. און דעריבער, ווייל ער זעהט, מכלומר'שט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיג פערחוש'ט. אַז מען גיט צו איהם אַ רייד, ווערט ער פערציטערט, גלייך מען וואָלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ" צי „ניין".

אַ ניט — פערפּלאָנטעט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט איהם דער שווייס אויפ'ן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויס־אַרבּייטען...

און פלעגט אַמאָל אַ בּעל־הבּית, צי אַ בּעל הבּית'טע, ווערען זיך בּענוצען מיט'ן בּחור און שיקען איהם אַ גאַנג, פלעגט דער בּחור פערלירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תּשובה קאַפּויער, נישט געפלויגען, נישט געשטויגען. און נישט חלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פערחוּשט'קייט.

— האָסט געטראָפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האָט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און בּיז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ'ן וועג געטראָפען אַ מייזעל, האָט דאָס מייזעל געפּישטשעט, עס האָט אַ ודאי נישט געקאָנט טרעפען אַהיים... דערנאָך האָט מען איהם צוגערופען פון דער הייך, עפּיס אַ פויגעל, — איז ער נאָכגעלאָפען, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט איהם געזאָגט — און דאָס וואָס מען האָט איהם געזאָגט, אָדער ער האָט פערגעסען, אָדער בּאַלד נישט פערשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכעלט בּתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנד נאָך אַ שטיקעל בּרויט — ער האָט איבּער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין איין אָרים שטעדטיל אָהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע לײדיגע טעג, זיצען בּעלי־בּתּים בּיי די פענסטער און געניצען, און קוקען אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּיס בּעווייזען, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוהאַפּען. שטעהט אַזוי אַ בּעל־הבּית בּיי'ן אַ פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען אָרים־בּחור, רופט ער איהם צו. ער האָט נישט, וואָס צו טהון, שוין אַלע פליגען אויסגעהאַפּט, וועט ער איהם חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בּחור, אין שטוב אַריין.

שאָקעלט דער אָרים־בּחור מיט'ן קאָפּ אין דער בּרייט; ער וויל נישט.

— פאַר וואָס?

— אַזוי! זאָגט ער.

לאַכט דער בּעל־הבּית און פוילט זיך נישט, און געהט אַרוים צום

בחור פאַר דער מהיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — הזר'ט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מ'ה אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פיעל.

קייכט דער בעל-הבית.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָר נישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.

זאָגט דער בעל-הבית:

— אַוודאי, עס קאָן זיין אַ סך אברהם'ס, קאָנען זיי זיך אויסמישען...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסטו דו, בחור?

— דעם טאַטענ'ס.

— און ווי הייסט דיין טאַטע?

— טאַטע הייסט ער.

— און וואו וואָהנט דיין טאַטע?

— דאָ, וואו דיין טאַטע וואָהנט! און דער בחור הויבט-אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימעל.

— אַ שיינע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אַנדערן טאַטען האָסטו נישט?

— ניין!

— און אַ מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקעלט זיך דער בעל-הבית פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באַלד, באַלד! ענטפערט דער בעל-הבית, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — און פון וואַנען קומסט דו, הכם איינער?

— פון דאָרף!

ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליעגט עס?

דאָס ווייס ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען....

און דער בחור הור'ט אַזוי פיל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען", ביז די ליפּען ווערען איהם מיעד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!

— וויפיעל טעג און וויפיעל נעכט?

ער האָט נישט געצעהלט.

פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:

— און דאַווגען קאָנסטו?

דאַווענען? מוז איהם דער בעל־הבית פערטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַווענען", און נאָך גיין מאָס פון בעלי־בתישע רייד, שטויסט זיך דער בחור, אז ער מיינט: שריִיעסען מיט'ן טאַטען.

— יאָ, יאָ! זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אז די געדערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ'ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר איין אַלטער מאַן. האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערנט ריידען מיט'ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל". און האַטש ער פערשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צו'ם טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פערשטעהט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט'י טאַטען?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפּיעלט ער.

— דו שפּיעלסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפּיעלען אויף גרעזלעך, אויף שאַווער; דערנאָך האָט מען איהם אויסגעלערנט מאַכען אַ הילצערן פייפעריל, האָט ער געשפּיעלט אויפ'ן הילצערנעם פייפעריל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פייפעריל, שפּיעלט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פידעל?

פלאַמען אויף דעם בחור'ס אויגען: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פידעל, די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפּיעלט———

— נאָר, טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבית׳ישער הוקר והורש: אפשר האָט מען דיר קויפען אַזאַ כלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט? נעהמט דער בחור אַרויס פון בוזעם אַ ליימען פייפעריל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ געריודער אונטער׳ן הימעל, עס קומען דיך צולויפען מהנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הייך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און בעהאַלט צוריק דאָס פייפעריל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַליין נישט געזעהן. צום קול פון פייפעריל איז אַרויס פון שטוב די בעל־הבית׳טע. הינטער איהר — די דיענסט, צום פענסטער זענען צוגע־קומען צוויי פאַר־פאָלק און קוקען אַרויס. וויל דער בעל־הבית וויזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסט דו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז האָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פויער, אַ פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעצמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט אַין דעם אָטהעם; דאָ דאַרף אַרויס די נאָל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגעבען, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסען האָט ער נאָר ברויט, — אַנדער עסענוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפען די פייגעל.

— און פאַר וואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליעב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינד.

וואָס ער עסט האָט איהם געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך. און אַז ער האָט איהם פערצעהלט, אַז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט איהם ליעב דערפאַר; און האָט איהם דערפאַר אויסגעלערנט ריידען מיט׳ן טאַטען. — און דעם אַלטען האָט ער אַזוי ליעב, אַזוי ליעב... און זאָגען זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל״, ווייל דער אַלטער האָט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָב און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?
וואָלט ער גע'גנב'עט.
— און גזל'ען?
וואָלט ער גע'גזל'ט...
נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.
— אָבער פאָרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען אַ מענשען?
וואָלט ער גע'הרג'עט.
— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?
פאַר וואָס זאָל ער מורא האָבען?
— פאַר זיין שטראָף.
דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פנים צושמייכעלט:
— איהר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!

דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שוהל אַריין צו מנחה, איז דער בעל-הבית געלאָפען אין בית המדרש אַריין, דערצעהלען צווישען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פערשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטיל איין עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט איין אַנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאַט אַ קאַפּעלע: צוויי פידעל, אַ פלייט, אַ קלאַר-נעט, אַ „באָמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צום רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. איין אָרימע קאַפּעלע, שפּיעלט אויף יודישע פאַרשפּיעלען און חתונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פּורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעלעס זענען פערנומען, נעהמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין הריפות אין שפּיעלען האָט די קאַפּעלע נישט בעוויזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער צייט, די קאַפּעלע געהט פאַרטאָג צו-ריק פון אַ קליין פּריצ'ישען באַל. אַ קאָפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קוים פערביסען מיט אַ בראָקען ברויט, — געהט דער עולם צעוואָרפען, האַלב-זינגענדיג, ברומענ-דיג, ושילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קוים, קוים וואָס ער ציהט אויס-און-איין די פיס פון שניי, — איין אַלטער מאַן געווען און אַ שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט ענטלויפען פון איהם, הערט מען איהם

„ווי דעם רב"; דער עולם נעהט צעוואָרפען. אין מיטען הייבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטען, עס קומט זיי גאָר אויס אין מיטען וועג א חשבון אין השבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דער־ווייל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ יאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם ניס; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, האַפט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס ווייב זיינ'ס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פער'שכור'טע פון בראַנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פערשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, האַפט זיי אָן אַ שוידער. האַפט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג — חיסע, גלאַטע תכריכים — פריש אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געה ווייס וואו דער באַס ליעגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָר נישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָבגעהאַפט זיך אין אַ דערפעל אַריין.

עס געהט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין גע־לאָזט, דער שניי איז האַלב צוגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ'ן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אָן צופאָהרען און שטעלט זיך אָב אין מיטען מאַרק אַ פוירעשע פודר מיט'ן פערפרוירענעם, מיט'ן באַס... מען האָט געהאַפט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט־בענשען.... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעטען... מען איז שיער נישט אַריינגעפאָהרען אין שבת אַריין. צו מאָרגענס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעהמען, — 5 קליינע ווערם האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי־שבת איז אַיין אַסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאָלען זיך בעגעהן אָהן אַ באַס און צאָהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה'ן: לאָ כי! אַ קאַפעלע אָהן אַ באַס איז קיין קאַפעלע נישט, — אויף יודישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל'ס הרשאה, אפשר בעגאַנגען, נאָר אַ פריין וועט אָהן אַ באַס נישט אויסשטעלען קיין פוס צום טאַנצען... טענה'ט דער רב, אז מקיים צו זיין

אַ נפש מישראל איז מעהר ווערטה, ווי אַ קאַפּעלע מיט אַ פּריצ׳ישען טאַנץ; טענהן די כלי־זמר, אַז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק־זאַכען קיין בר הכי נישט. ווערט אַ געשריי: שקצים! —

גיט דערווייל אונזער הוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואָס האָט אַנ׳ קלוג אויסגעפּרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אַיין עצה, ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו אַ באַס און קאָן אַוודאי שפּיעלען... זאָל מען דעם בחור התונה מאַכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט אַ דרייער נישט קאָסטען...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאַטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די כלי־זמר פון דער צווייטער זייט האָבען זיך אָנגעהאַפּט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקענדיגער אָן אַ ברעט; די אלמנה האָט אויך בעשטאַנען, אברהמ׳ל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלבען חודש געשטעלט אַ חופּה...

און אומגעריכט האָט אברהמ׳ל בחור בעקומען אַ ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אַמאָל, און אַ באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיט׳ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַריין; געכטיגט פאַר דער טהיר; דרעהט זיך גאַנצע טעג ערגיץ אַרום, אויסער, אַז עס מאַכט זיך אַ שמחה אין שטעדטיל אָדער אַ באַל ביי אַ פּריץ און ער שפּיעלט. ווערט ער הונגעריג, קלאַפּט ער אָן צו׳ם ווייב אין פענסטער, דערלאַנגט זי איהם אַרוים אַ שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באַסיכע וועגען שלום־בית, לאַכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אַנ׳אַלטע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איהר נישט אַ שלעכט וואָרט; השבונות מיט דער קאַפּעלע האָט זי, דעם הלק פערדיענסט גיט מען איהר אין האַנד אַריין... וואָס פעהלט איהר?

און אברהמ׳לען, זעהט אוים, האָט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די כלי־זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אַריינטרעפען אין נגון אַריין; דער באַס שפּיעלט פאַר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפּיעלען, און אברהמ׳ל טהוט זיך ווייטער ווינ׳ס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפען נאָר איין אַנדער קאַפּעלע, וואָס שפּיעלט ערגיץ ווייט, ווייט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין.

נאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו איהם צוגעוועהנט... ביי אַ פריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טהון. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגען, יהאָט איהם איינער פון די כלי־זמרים אָנגעהאַפּט ביים סמיק און צוגעהאַלטען, — און אויף יודישע התונות האָט מען איהם אומישנע גע־לאָזט ווייטער שפּיעלען און דער עולם פלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אַ ודאי צופריעדען געווען פון אברהמ׳לען. שטיל און ציכ־טיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו אַ וואַנד און מיט די פּלייצעס צום עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זעהן... געהמען אין מויל אַריין אויף אַ התונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ געהעגדיג יאָהר קאָן מען יוצא זיין מיט איהם פאַר אַ שוהל־קלאַפּער;

וואָרום אַ מנהג האָט ער געהאַט, דער אברה׳מל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגען „שמע ישראל" אויפ׳ן באַס. אין דער־פריה, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַר־נאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו חצות... אין דער־פריה און פאַר־נאַכט פלעגט ער עס טהון ביים וואַסער אויף דער לאַנקע אונטער דער שטאָדט, און צו חצות — אין מיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער נאַכט־נאַכט און אַריינרייסען זיך דורך טהיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אַריין.. און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כוונה׳דיג תמימות. אַז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט גע־העקט, דער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה...און יודען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, אַרויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אָנצינדען ליכט און לויפען צו חצות.

אַ פריץ פלעגט אַמאָל אָבלאָזען אַ פּריצה אין מיטען טאַנץ און צו־לויפען צו אברהמ׳לען און אויסרייסען איהם אַ פּאה פאַר אַ שלעכטען אַריינ־זפאָרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ׳לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהעגדיג יאָהר, אויפהאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו חצות, — אָבזיפצען:

— געביך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּיס, עס מוז עפּיס שטעקען!

אַנדערע האָבען געזאָגט:

— נעביך, אַ שטומע נשמה, וויל רײדען מיט'ן בורא און האָט קײן אַנדער לשון נישט.

אײנמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע התונה, אַזאַ התונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובלינער פּרנס מיט'ן קראַקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטען וועג!

וויל דער לובלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראַקאָווער רב מיט אַ התונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט געטהון.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסעל רענדלעך אויף הוצאות ההתונה; שיקט ער אַראָב סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנ-גרייטען כיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובלינער גביר, אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טהון מיט'ן קראַקאָווער רב!

קומען די לובלינער סאַרווערס קיין טאָמאַשאָוו און זוכען קודם כל אויס איין אָרט פאַר דער התונה: עס וועלען זיין לובלינער, קראַקאָווער און אַהיימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בעלי-בתים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּיעלען. די לובלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעלע וויל אויך נישט אָבטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כמעט שוין אונטער דער שטאָדט, אַ שאָפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבער'ן ווינטער געטריקענט סוהריי-האָלץ, וואָס איז שוין הינט ביי דער וויקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרווערס אָב אויס'ן גבירים השכון די שאָפּע — אַ תיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויס-מאָלען פון אויסענווייניג מיט אַלערליי בילדער, און הענגען זי אינעווייניג אויס, ווי אַ סוכה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פּאַרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תיבה צום עק תיבה, פאַר מענער בעזונדער און פאַר ווייבער בעזונדער, און די ווענד בעהענגט מען מיט העסעס און פּאַפּיערענע לאַמטערנעס — אַ רחבות פאַר פערציג מנינים. און איין אַריינגאַנג, בעזונדער פאַר ווייבער, בעזונדער פאַר סאַרווערס, עקס-טרא פאַר די כלי-זמר, און אַ גרויסער טויער אין דער מיט, מיט איין אויס-געמאָלטען כתר-תורה אין דער הייך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער התונה איז געקומען, געסט קומען נאָך

אַלין און קומען, מען צושטעלט די ביי בעלי־בתּים אין די הייזער, יעדערער האַלט זיך עס פאַר'ן גרעסטען כבוד און טרעט אָב די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרויסער וועטשערע ביי די טישען, און אַז עס צוברענען זיך די ליכט אויף די טישען אין שבת'ניקעס אין אויף די ווענד אין העסעס און פאַפירענע לאַמטערנעס, און עס צופינקלען זיך ביי די ווייבער די אוירינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און ברוסט־טיכער — איז די שאַפע פול געוואָרען מיט ליכט פון דער תורה — קראַקאָווער און לובלינער לומדים; טאַמאַשאָווער אין דערמיט... אויבען־אָן דער קראַקאָווער רב.

געהען אַ שורה סאַרווערס מיט גרויסע טעלער פיש, הייבען אָן קלינגען זילבערנע גאָפעל־מעסער, מישט זיך אויס מיט'ן פרעהליכען זומען פון די ווייבער ביי זייער טיש, — שווימט איבער אַלעם אַ שמועס פון תורה ביים קראַקאָווער רב'ס טיש — פאַלט אָבער אין מיטען אַריין די מוזיק מיט אַ פרעהליכעס... דריי קאַפעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פאַר פרייד די פלעמליך אויפ'ן טיש, אַרום אויף די ווענד, שפאַרט זיך אָן דער קראַקאָווער רב אויפ'ן אָנלעהן און שעפּט נחת, אַ גרויסער מבין געווען אויף מוזיק...

און פון „פרעהליכס" געהען די קאַפעליעס איבער אויף אַ „וואָלאַך", פשוט איבערגעשוואומען, מען האָט דעם איבערגאַנג נישט געפיהלט — עס שווימט, עס פליסט אַ „וואָלאַך" — אַ קראַקאָווער פידעל שפּיעלט, רעדט דבורים, שליסט אויף די הערצער און גיסט זיך אַריין... און דריי קאַפעליעס האַלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ וואַסער פליסט, אַ ווייקסעל האָט זיך אויסגעגאָסען גלענצענדיג, און וויעגט זיך שטיל, און ברומט, און ציטערט לכבוד דעם חתן מיט דער כלה און לכבוד דעם קראַקאָווער רב מיט די טייערע געסט, און איבער'ן וואַסער פליהט אַרוב, הפלא ופלא, אַ פויגעל און שפּיעלט, און שפּיעלט אַזוי זיס־הנ׳והדיג־ווייגענדיג — אַ שטילע „יעלה" נאָך אַ „יעלה" און אין מיטען אויסגעשרייען, לוסטיגע, פרעהליכע, געהויבענע — און ווייטער אַראָב צו אַ „יעלה" — עס איז טאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פערגעסען אָן גלות השכינה — און ווייטער אַ אויסגעשריי פון שמחה: פאַרט אַזאַ התונה, אַקבוץ פון לומדים, און דער קראַקאָווער רב בראש (אַ לובלינער הון האָט עס אויסגעשטעלט), און די קאַפעליע ווערט פלוצלונג ווי מיטגעריסען, אַלע כלים שפּיעלען, הויך, הויך, אַרויף, אַרויף, גלייך מען

קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָפּגעריסען מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כּלים וואָלטען געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטילקייט הערט זיך: בו, בו, בוהה... איין אברהמ'ל שפּיעלט ווייטער, אַלע אויגען ווענדען זיך צו זיינע פּלייצעס, — שטיל, קיינער רידערט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמ'לס האַנד רידערט זיך, ציהט זיך אויס, ציהט זיך איין מיטן סמיטשיק:

— בו, בו, בוה, בוהה...

דאָס האָבען די כּלי־זמר אומישנע געטהון, משטה צו זיין דעם עולם אויף אברהמ'לס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטען...

די כּלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ'לען און פיהרט איבער די אויגען צום קראָקאָווער רב; מען וועט אין זיין געגענוואַרט נישט לאַכען; די פּנימער רונצלען זיך, די ליפּען קרימען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ'ן קראָקאָווער רב און מען האַרט, און דער קראָקאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיטן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטוהל און די ברעמען זענען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגען — צי האָט ער נישט איינגעדרעמעלט, דער קראָקאָווער רב?

און דער באַס שפּיעלט נאָך אַלץ:

— בו, בו, בוהה, בוהה...

אומהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָב פון קראָקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טהיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טהיר אַ גערויש, מ'ריט הערען זיך, פאַרווערס לויפען צו, עפּענען און רופען דערשראָקען אַרויס:

— ניין, ניין; עס וועט זיין פאַר אייך איין אָרימע וועטשערע...

פערשטעהט מען, אָרימע לייט ווילען אַריינקומען, דער קראָקאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּיס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע בעווייזט זיך אין טהיר איין אַלטער מאַן אין אַ צוריסענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, אַ בעט־לער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה

פֿון אַ מלכות, מיט אַ תּנועה פֿון דער האַנד פֿון אַ מלכות — פֿאַרוועררס דער־שרעקען זיך און רוקען זיך אָב פֿאַר זיין בליק, נישט ווילענדיג, מיט גרויס דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנד — און זיי מאַכען איהם, נישט ווילענדיג, אַ וואַרע, — דער אַלטער, אָנגעטהון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תּנועות פֿון אַ מלך, קומט אַריין, הינטער איהם געהט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטען שאַפֿע אַריין, און שטעלט זיך אָב, הינטער איהם שטעלט זיך אָב די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקען פֿערבליפֿט און שווייגען, דער קראָקאָווער רב אויך, נאָר אַברהמ׳ל טהוט זיך דיינס, די איבערגעבויגענע פֿלייצע, זעהט מען, ציטערט, די האַנד פֿיהרט אויף און אָב דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפֿענט נאָך אַ ווײַלע דאָס מויל — די געסט בויגען זיך איבערן טיש פֿון פֿאָרענט, פֿון אַנדערע טי־שען שפּרינגט מען פֿלוצלונג, נאָר אָהן אַ שום גערויש, אויף די נעגעל — מען ווערט צוגעצויגען צום אַלטענ׳ס מויל, ווי אַ מאַגנעט, אַלע אויגען בליי־בען הענגען אויף זיינע ליפּען —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראָקאָווער רב, מאַכט ער ווייטער, אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראָקאָווער רב, ווערט איהר הערען... איהר זאָלט זוכה זיין צו הערען, ווי אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות, איז אייך בעשערט געווען צו טהון מיט׳ן לובלינער פּרנס, טאָמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטען וועג.... און אייך צוליעב וועלען אַלע הערען, נאָר נישט אַלע אַזוי ווי איהר! איהר זענט אַ מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּיעלט זיך אַברהמ׳ל זיינס — און דער עולם שווייגט פֿערגאַפֿט, ווי פֿער׳כשופֿ׳ט, און דער אַלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנד און גיט אַ צייכען צו׳ם בעליק, געהמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לעגט זיך אוים, איין העלפֿט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פֿליגעל פֿון אַ סוכּה.

און עס בעווייזט זיך דער הימעל, איין אויסגעשטערענטער, אויסגע־פֿינקעלטער הימעל. איבער דער עפֿענונג פֿון דער שאַפֿע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אַזוי ווי זי איז

אַריבערגעשוואומען, גיט דער אַלטער בעטלער נאָך אַמאָל אַ מאַך אַרויף מיט דער האַנד, שפּאַלט זיך דער הימעל — שווימט אין דער הייך אַ רחבות פון סאַמעראַדנע ציטערדיגע ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואָס ציטערט און וויעגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּיעלען, די פמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים-משוררים זינגען, קאַפּעליעס-מלאכים שפּיעלען, און אַלע שפּיעלען איין נגון און אַברהמ׳ל באַס פּאַסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואָס וויעגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פערציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך אַ ווינק אַרויף גיט דער אַלטער, און דער הימעל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדליך שווימען און פינקלען, ציטערנדיג, ווי פון שטילען, טרויריגען נחת — —

און נאָך אַ ווינק טהוט דער אַלטער און בײדע העלפטען פון דאַך איבער דער שאָפּע פאַלען צוריק צו און פערשליסען און בעהעפטען זיך — פערשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען עטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמ׳לס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פּלוצלונג פאַלט דער סמיטשיק מיט׳ן באַס פון אברהמ׳לס האַנד אַרויס, ער שטעלט זיך אַוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דערזועלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּיעלט אין הימעל.... און ער האָט געענדיגט און איז גע-פאַלען חלשות —

דער אַלטער האָט איהם אין דער לופטען געהאַפּט...

— טראָגט איהם אין הקדש אַריין! — האָט ער געגעבען די יאַרוועֿרס אַ בעפעהל...

און זיי האָבען איהם גענומען און אַרויסגעטראָגען...

— קראַקאָווער רב, רופט זיך אָן דער אַלטער, אַז מען האָט שוין אברהמ׳לען אַרויסגעטראָגען — גישט אויף אַ התונה זענט איהר געקומען, נאָר אויף אַ לויה. אברהמ׳ל איז נתבקש געוואָרען צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַס געפעהלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרען מיט אַלע קבצנים...

וכך הוה.

אברהמ'ל באָם איז דעם צווייטען טאָג אין בית-המדרש נפטר גע- װאָרען און דער קראַקאָװער רב מיט אַלע געסט זענען געװען אויף דער לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געװען ר' לייב שרה'ס... א סברא איז עס...

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז-צייט אין אַ שטיבעל פון ד' על ד', צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג, האָטש פרייטאָג צו-נאַכטס. האָפט זיך טאַקי שמעריל האַלץ-העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט איין אָבגעקאָכטער און אָהן אָטהעם, גיסט זיך געשווינד אָב די נעגעל, האַפּט אויף זיך דאָס האַלאַטעל און לויפט אַ באָרוויסער פון טרוקענעם גיהנם אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדען פערמאַכט, און איבער'ן שלאָפעדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנ-טער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט איין אוצר פון דיינע אוצרות". ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פערשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פאַמעליך ער געהט, אַזוי פאַמעליך הייבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעהם אַראָב דאָס האַלאַטעל, טהו אַ שפּרונג-אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פערשטעהט ער אָבער, אַז דאָס

רעדט אין איהם דער יצר-הרע. דאָס האַלאַטעל נעהמט ער פון זיך אַראָב, גרייט צו וואַרפען איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך קלענערע טריט, און דערפרעהט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלענערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פאַמעליכער. געהט ער אַזוי פאַמעליך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פאַמעליך אַרויס פון שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט זיך איבער פעלדער און לאַנקעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אַלץ נישט לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפען דאָס האַלאַטעל, וואָלט ער צום פלעמעל נישט דערגרייכט. דערווייל צורודערן זיך איהם אין קאָפּ די געדאַנקען: ווען ער זאָל האַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער עלטער קיין האָלץ-העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כח צו דער אַרבייט, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָדט אין דער ווייבערשער שוהל, זי זאָל נישט האָבען קיין פערשטערטע שבתים און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען, ראש-השנה און יום-כפור פאַלט זי נעביך גאָר פון די פיס — די קינדער האָבען איהר די כחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר אַ נייע קלייד געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין בעסערע חדרים אָבגעגעבען, פאַר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך שוין אומגעקוקט וועגען אַ שדוך... אַזוי, נעביך, טראָגט זי דער מוטער נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו זיך רעכט צו פערקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אַויגען, ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו האַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער — אַז עס איז נישט בעשערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער האָט צו טהון... וואָלט דאָ זיין יענקיל געווען, וואָלט ער שוין נישט געשוויגען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טהוען אַלע שבת... דער יונגערער איז אויך נישט בעסער. איס'ן מלמד מאַכט ער חוזק... וויל ער אַ קלאַפּ טהון, רייסט מען איהם אויס די באָרד... און ווער האָט צייט אויף זיי אַכטונג צו געבען? — אַ גאַנצען טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָב און געהט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט פון צייט צו צייט איין אויג אין הימעל אַריין: „רבונו של עולם, וועמען ווילסט דו דאָ אויספרובען? שמעריל האָלץ-העקער? ווילסט געבען,

גיב!" דאַכט זיך איהם, אַז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקען אַביסעל פֿאַמעליכער, נאָר אין דער רגע דערהערט ער, אַ הונד בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פֿון „וויסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויעגען זיך אין דער פֿרײַ־שער פֿאַרטאָג־לופֿט גוייסע פּלעקען, דאָס זענען די וויסאָקער פּויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאַנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת, שטעלט ער זיך אָב.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — ווײַסט מיך נישט אַראָבפֿיהרען פֿון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין היזק פֿון מענשען — מעשה לין איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפ'ן בעל־דבר, און דרעהט זיך צוריק אויס צום שטעדטעל, און געדענקט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים אויסזאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אַז יאָ, וועט מען לאַכען פֿון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און די וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַודאי — נאַ־קעט און באָרוועס, נעבּיך! צו וואָס זאָלען זיי עובר זיין אויף „כבוד אָב"...

ניין, ער וועט עס פֿאַר'ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דערינען קיינמאָל נישט דערמאַנען. האָט ער דער־מיט עפּעס גוטס געטהון, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפֿיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רו־היגקייט, אין אַלע אברים צעגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלד איז פֿאָרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָבפֿיהרען פֿון רעכטען וועג". און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפֿאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געבּרענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם האָטש אַ ליעד זינגען. „אָבינו מלך" דערמאַנט ער זיך פֿון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פֿערשעמט זיך פֿאַר זיך אַליין און האַקט אָב. ער וויל זיך דער־מאַנען אַ הונײַשע זאַך, אַ סיני־דיגעס, — פּלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פּלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פֿון פֿאָרענט, און עס רוקט זיך פֿאַר איהם גאַנץ פּאַמעליך צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פּלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פּלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסעל, לכבוד שבת.

ברעהט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימעל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבען זיך אָן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אַביסעל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאָס פלעמעל רוקט זיך אַלץ אין שטעדטעל אַריין, געהט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די מהיר פון דיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אָפען, ער האָט זי, אַ פנים, פערגעסען צו פערמאַכען... און אָט: דאָס פלע־מעל געהט אַריין, צו איהם אין שטוב אַריין געהט עס! געהט ער נאָך, זעהט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמעל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפען, — געהט ער שטיל צו, בייגט זיך איין, זעהט ער, דאָס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דרעהדעל, אויפ'ן אָרט. נעהמט ער און וואַרפט אַרונטער אונטער'ן בעט דאָס האַלאַטעל און דעקט דאָס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, אזן דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָלדענער מאָרגען־שטראַהל דורך דעם שפאַלט פון לאָד

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין האָרט נישט זאָגען, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, הלילה, צו הלול שבת... ז' וועט זיך נישט איינהאַלטען, די', די בנים, אַודאי נישט, זיי וועלען בצ"ד וועלען איבערצעהלען, באַלה וויסען חיפיעל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שוהל, אין בית־המדרש און אין אַלע גאַסען וועט ווערען אַ גערייד'עריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאַוונען, נישט וואַ־שען זיך, נישט בענשען, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פערדינגען זיין דויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָדט. ניין — קיין פיפ'ין נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפען...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָבגעבויגען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאָס האַלאַטעל, איז אונטען טאַקי גע־לעגען אַ זאַק מיט אלף אַלפי אלפים דינרין, כמעט אָהן אַ שיעור — אַ גרוים בעט געווען! — און איז טאַקי געוואָרען אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָבגעלעבט אין נחת די יאָהרען.

נאָר דאָס ווייב פלעגט איהם אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער־טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט...

און איך האָב — דערמאַנט זי זיך — דעמאָלט בײַ „גאָט פֿון אַברהם“ זיך אַזוי אָנגעװײנט, אַזוי אָנגעװײנט... עס איז קײן דהײַע אין שטוב נישט געװען...

און ער טרײסט זי מיט אַ שמײכעל:

— װער חײסט, אפֿשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פֿון דײַן „גאָט פֿון אַברהם“ אַזוי גוט אויסגעפֿידערט.

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?

אַמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט המשה־עשר פאַקען עטליכע פערציג פעקליך באָקסער און ראָזינקעס מיט מאַנדלען פאַר אייניקלעך און אור־אייניקלעך; אַ בשמים־קרעמיל האָט זי געהאַט, די באָבע. און געגאַנגען — אָהן אַ שטעקען, געקוקט — אָהן אַ בריל. נאָר די האַנד האָט איהר אַביסעל געציטערט, האָב איך איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איך פלעג איהר אויסמאָהלען גע׳כתוב׳ט די ראשי־תיבות; דערפאַר האָב איך צווי פעקלעך בעקומען. איך פלעג איהר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האָט איהר דאָס קול געציטערט פאַר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פערפעהלען, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאָכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצען איהר שוין די שפיזלעך פון זאָק צווישען די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אַיין אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטען אַפּטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקליך? — וועלכער יוד האָט עס נישט געהאַט און נישט גע־טאַנצט אויף התונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי אַלויה, אַז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פיהרען האָטש איין אייניקעל צו דער חופה, פלעגט טאַקי אָנהאַפּען אַ גרויל; האָר און נעגעל האָבען זיך געשטעלט קאַפּויר און אַ יללה האָט

זיך צוגאָסען ווי צו „ונתנה תוקף״.

אַנדערע צייטען! געבענשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגען: קיין דאגות האָבען נישט געפעהלט. הכלל? האָט מען געדאגה׳ט!... אָהן דאגות וואָלט אַ בר־נש גאָר פערגעסען, אַז עס איז פאַרהאַן אַ בורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פרוב, עס אַ גאַנצען טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זענען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדיל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָבגעריסען, יענע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו״ ווי אַ וואַסער, און דער הויבט אָן חומש, יענער קנאַקט אַ דרשה צו בר־מצוה... און התונות, שלום־זכר׳ס, ברית׳ן, פּדיון־הבנ׳ס, וואָס אידר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקעך און בראַנפען״... איין אייניקעל געהט אַוועק און פיער קומען אָן; דריי נייע התונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבט אָן צו רימפּלען, טאַלט מען טאַקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צו׳ם בּרעג, און מען ווערט גערופען אויף יענער וועלט, האָט מען אַיין אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה״, און וויל זרע של קימא זאָל נישט געהן, אַבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָך דער מטה, איז עפּיס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ יוד מאַכט חתונה, מאַכט ער חתונה בסוד סודות — עס איז אַ בושה געוואָרען! אַלט־מאָדיש!.. אַ קינד ווערט געבוירען — על אפו ועל המתו דעם טאַטען, נאָך אַ מיל צו׳ם עסען! דער מאַמען — אַ ודאי, זי וועט שוין נישט קאָנען אָבלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בתולה נישט... און אַ לויה איז: אַ פאָר פערד מיט אַ שמייסער — אויב מען האָט שוין קינדער, זענען זיי צושפּרייט און צווייט...

נחת פון קינדער — חאַ, האַ, חאַ!

ווען איך זאָל האָבען נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין וואַרשא נישט געקומען, קיין שודלעכיל נישט געהאַלטען — אַיין אַ פּ ט ע ר בין איך! עס איז אָבער נישט בעשערט געווען.

זיבען קינדער האָב איך געהאַט: דריי יונגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אַייך געדאַכט, צוויי יונגלעך און איין מיידעל אַוועקגעקומען... ביידע וואוילע יונגליך געווען — עלוים! איין מאָל איז איי־

נער אַהיים געקומען פון חדר מיט קאָפּ־ווערטאָג און איז אָבגעלעגען אַכט טאָג אין היץ און איז שוין צו זיך ניט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צווייטער. דאַכט זיך, געהיט ווי אַיין אויג אין קאָפּ, ניט אַרויסגעלאָזט אָהן אַ שאַלעכיל אויפ'ן האַלז, ניט אַרומגעלאָפען, ניט שפּאַצירט, זומער ניט געבאָדען, ווינטער ניט געגליטשט — גאָר ניט. נעה, ווייס זיינע דרכים. דאָס מיידעל האָט לא עליכם, געקריגען פּאָקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און נאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופה געפיהרט.

צוויי טעכטער וואַקסען מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידען דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרען... צוויי יאָהר האָב איך אפילו זיין אַדרעס ניט געהאַט.

און ווייסט איהר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער'ס לויה...

ביים פרישען קבר, קוים קדיש אָבגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה ניט געזעסען; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטען אַ קינד איינגעפאַלען? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָהר זיעבצעהן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישען פערקויפט על השבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט איהר, האָב איך דעמאָלט גערעכענט? איך זיץ ביים אוי מיט'ן בייגעל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטהון! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! איך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַר וואָס? וויל איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי, עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַליץ נאָכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאָגען, שאַר מען ניט! ניט די צייטען! בנימין אַנטלויפט פון חדר — „זאָל ער ניט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי ניט זיין". פאַר וואָס ניט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט אַרום פּוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָדט, ליעגט אָב גאַנצע טעג ביים טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויאָרסט פון אַ שמייץ אונטער דער שטאָדט, — זי בעשטעהט. בעט איך מיך דאָטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביים טייך, נעהם האָטש אַ ווענדקע און האָפּ אַמאָל אַ פישעל לכבוד שבת; בלאָנקיסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַביסעל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָפּ־עפּעלעך — ניט קיין גוטע צייטען,

אַליין קיין סוחר בין איך ניט, מעקלערײַ בײַ תבואה פֿאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפ'ן וואַסער און אויף די בוימער, אָבער די האַנד אין קאַלט וואַסער צו טהון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, בעשמירט די טישען מיט קרייד, די ווענד — מיט קוידלען און מאָלט קיסר־מענשען אָדער, וואָס עס קומט איהם אין קאָפּ אַריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּיס זאָגען — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טהון? אַזוי ווי איך עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקערײַ אויף איהר, בעט מען זיך בײַ איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פֿון גולנ'ס הענד! און זי דאַרף נישט מעהר. באַלד קומט איהר וואַסער אין די אויגען אַריין, דאָס פּנים ווערט איהר בלאַס און ווייס ווי אַ קרייד, און די הענד הויבען איהר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און טהו עפּיס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט בײַ איהם פּועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבען ווי אַ מענש. פֿון גע'כתיב'עט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבענטשטע האַנד, מאָהל מיר נאָך אַ למ"ד, אַ פּערדרעדטע פ"א — דאָס נישט! דאָס קומט דאָך צו נוץ! נאָר קיסר־מענשען, בלעטער, צווייגען און שדים ווייטען וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָהלט אַ וואַסער־מענש! „האָסט געזעהן — פרעג איך — אַ וואַסער־מענש?" — אַוודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איהר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זיי געהאַלטען, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערען אַ פּאָרטרעטען מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פֿאַר אַ דיענסט, צי בילא־גיטל זאָל ווערען אַ ניימאָרין? אסור־הזיר! איהרע זיפצען האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פֿלעגט זי איבערקרעכצען; פֿערשטופּען דאָס פּנים אין קישען אַריין, דאָס געוויין צו פֿערשטיקען... און וואָס זי פֿלעגט אויס'חלש'ן און אויסווינען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פֿלעג איך איהר מוזען גע'כתיב'ט איבערשרייבען; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפֿלויגען, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדיל צו קויפֿען... אַלץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געהען דער עיקר געווען? זיי האָבען געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי: באשר בכן, איך האָב איהר אַמאָל, ווי בײַ שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ דאַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער'ס האַרץ איבערקעהרען צו גוטען...

פערשטעהט זיך, אַביסעל וועגען פרנסה אויך; עס האָט געפעהלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפען...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטהון, אָדער אַזוי פּאַר מרה־שחורה ערגיץ פערקראָכען און פערבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערצעהלען, אַז ער איז אַוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבען־האַפער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פון אַזוינע מיילער ווער איך געוואָהר, אַז מיין בנימין איז אַוועק! איבער דער גרעניץ איז ער! פאָרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שעָנע פרנסה? מען זאָגט האָטש שטיבער מאָלען!

און פאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד נישט געשריעבען, וואו ער איז? ערשטענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אי זיך געשעמט, אי אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס — זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרום „פּן ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס גערט אין האַרץ אַריין! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו בעוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל כלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאָפּ. „עס פעהלט אייך אַליין" זאָגט זי. מיין פלונית'טע, עליה השלום, בעשטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַיין אלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איהר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פערדיענען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פועל'ט, זי זאָל מיר האָטש נישט פערשוואַרצען דאָס פנים אין אַפּט... איז זי אַוועק קיין צוזמער. אַבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגענדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידעל ווי אַ גאָלד, געבליהט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין־תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך געשפייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גראָהען צאָפּ אַריין צו דיענען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

די קומט פון צוזמער קיין אַפּט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־ניטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטען זיי געקומען! די עלטערע —

נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגען. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָ־טירט דאָרט זיין צווזמער איהר בעל הבית, מאַכט פּליטה, פאָהרט אַוועק צו אַל־די שוואַרצע יאָהר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריהער אַוועק צו׳ם שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פערשרייבען און ליציטירען אַלע זאַכען, און מיין טאָכטער׳ס קעסטיל מיט׳ן גאַנצען האָב אין דער מיט! אָהן אַ העמד אוי׳ן לייב! און זי האָט זיך, נעביך, געהאַט אָנגעקליבען אַ גאַנצען אויסשטייער — און מיט אַ מאָל — גאָר נישט! שריי איך צו איהר: נאַ, זעה! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל ניט אַזוי... און פּונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרוש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין אָרימאַן,— הערט זי מיך? הויבט זי זיך אויף און אַנט־לויפט, ווי זי שטעהט און געהט, קיין לובלין... און דינגט דאָרט בי׳ן היינטיגען טאָג... זי רעכענט נאָך צו קומען קיין וואַרשוי. איך בין איהר מוחל!

אַ פאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... משונה׳ע אויגען עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגען: ממש פערשאַרטע, היינטיגע צייטען... אַ חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו התונה האָבען? פרעג איך אין יעדען בריעף. אויף אַלעם ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלץ איז גאָר נישט געגען דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטהון! דאָס קאָן קיין פּאָלק זעלנער נישט טהון...

אַ מיידעל איז אַ גייטאָרין, די אַ גייטאָרין! ווילסט אויך נישט התונה האָבען, איז נישט! טהו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַ שטראָף פון זיין ליעבען נאָמען! ווילסט דו, זוך דיר אַליין אַ חתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין איך דער גוטער, בעשטעה אַ ייד! זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָהלט איהר אין אַפּט וועניג, האָפט זי זיך אַריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַ פּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז האָטש מודיע!), אַז זי פאָהרט אַריבער קיין ראַדאָם... און פאָהרען פאָהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָטה מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבער קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פאָהרט זי קיין וואַרשוי און שרייבט מיר

פון דאָרט נחת! פערדיענט שוין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, מעהר פאַר שרה־לאה'ן... אויב איך דאַרף וועט זי מיר שיקען... מן הסתם דאַרף איך ניש ט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פערקויפט, נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פערקויף איך דאָס לעצטע העמד און האָפּ מיך אַראָב קיין וואַרשוי — ד זיצט! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר ניש ט, וויפיעל די ווילל, ווילל זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ דריטער פאָהן... בעט איך מיך, מען זאָל די אָבשמייסען און אַיין עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פערשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענד אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פערשיקט זי אין טיעף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופאָהרען, שלאָגט מען מיר אָן אַ שוהלעכיל צו דינגען, דינג איך אַ שוהלעכיל, גיב די לעצטע פאַר רובל האַנד־געלד; עס געהט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט עמיץ אין שוהלעכיל אָהן אַ פּאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז אין אַ שוהלעכיל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אָהן אַ פּאַס איז סכנת־נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות־אבות פון טעכטעריל — פערמאַכט מען מיר דאָס שוהלעכיל... בעט איך זיך, זייסט מען מיר שרייבען פּראָשעניעס, נו, שרייב איך פּראָשעניעס... הענגט עס אַזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָהנט מען ביי מיר 300 ר' פאַר בגימינ'ען. און ער שרייבט, אַז פאָרטרעטען מאַכען קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פערדיענען פערדיענט ער נאָך נישט. דערווייל פאָהרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין 5 קינדערליך, ברוך השם... נאָר אַז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבה, רחמנא ליצלן! געטהון האָב איך מיט אַ מוהר פון בראַטקאָוו, מיט איין אָנגעשטאָפּטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פּאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָב פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף. — זיץ און לערן נאָך אַ פּאָר יאָהר! מילא, איך בין שוין געוועהנט, אַז מיך הערט מען

נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט׳ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קריפען, געדמט ער און פערקויפט, און פערקעהרט. הײַנטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאַר די היהנער... איז ער דאָך אָבער מ־יין אײדעם, און בטבע אַ כשר׳ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אויס קיין ראַהאָװ. דאַכט זיך, גלײַך? בײַ דער חייקסעל! פאַלט עָר אַריין נישט, הלילה, מיט׳ן מסחר. גאָר פערקעהרט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. גאָר גאַר אַ זײַטיגע זאַך: מאַכט זיך אין ראַהאָװ אַ שרפה. יאָגט די פאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער יוד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער יוד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרג. איז דאָך מיין אײדעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעהמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ: מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער בעל־הבית פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, ישיקט די אַסעקוראַציע אַראָב אידרען אַ מענש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלעגט. טענה׳ט דער בעל־הבית, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער־היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יריד ערגיץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אפכא מסתברא! ווי קומט אַ בעל־הבית, וואָס פיהרט קיין מסחר נישט, אויף אַ יריד? האָסט דו געהייסען אונטערלעגען! זוכט מען די שותפים צו דער עברה, פאַלט דער השד אויפ׳ן טויבען יוד מיט מיין אײדעם; באשר בכן, זיי האָבען נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערוויל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפען און וויל שיטען מיט געלד, מאַכט מען, ערשטענס, אַ פּראָטאָקאָל אויף חורש... צווייטענס, איז עס אַ סימן, אַז דער השד איז אַ חשד! וואָס זאָל איך אײַך לאַנג בריען? ער איז אָבגעזעסען זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרען! דאָס האָלץ אויף דער ווייקסעל האָט זיך צושלאָגען, די חובות זענען געוואַקסען... ער האָט נאָך דעם פאָטער מיטגעשלעפט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדען!

באַ, מען זאָל מיר עפענען דאָס שוהלעכיל, אפשר יאָ!

איר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרעהט זיך צווישען אייך, אַרום אַ יוד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערצעהלען? איין מענש דעם אַנדערן העלפט נישט. העלפען קאָן נאָר השם יתברך... נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסען...

אַפּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פאַרדרעהט, אַז איך האָב פערגעסען, ווי דאָס דאָרף הייסט — זיצט איין אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע יודען געזאָגט! אַפילו אַ שפּל, קוים עברי, און ווייס איך, אַ משפחה! גאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, הערט ער פון גאָר נישט אַ פּאַקטאָר ביים יונגען פריץ... אַז דעם פריץ האָט זיך פערגלוסט אויסלענדיש עולם־הזה, פאָרט ער זיך אַוועק, און לאָזט אים איבער דאָס מילכיגס — עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פריץ דאַרף וואָס אַמאָל מער געלט — ווערט פון יוסלען — יוסף הייסט ער — איין אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידעל אַפילו נישט זעהר קיין שענס, — געגען מיינע — כקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, איין אמת־בעל־בתי׳ש קינד. איך ווייס גישט, ווי עס קומט נאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עם האר״ץ! אַ ווייב האָט ער — עט, איך וויל נישט בעריידן, נאָר אין אַ יודיש הויז אַריין קאָן מען זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, האָבען די ווייבער אין שול דאָס גיהנום — איין אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפחה געוועזן) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע — אַז גאָט וויל, געראָטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהען איר דאַוונען אַלע אין דער פרי; איר הכנסת־אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איר דרך ארץ פאַר אַ יוד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש השנה צי סכות, צו מיר צו אויף דער מזרח־וואַנט אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר׳ חיים, איך גיב אלף קאַרבען! — בנימין, הייסט עס, איז אים אין די אויגן אַריינגעפאַלן... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין אים שטעקט, און אַ שען יונגעל איז ער געוועזן און מיט אַ רחמנות־פּנימ׳ל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווערט מיר הייס אין אַלע איברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרען. פאַר׳ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפן ב״ל־תקיעה... זאָג איך אים: „נישט

אצינד איז די צייט"! איך וויל דאָך נישט צופאַלען, ווי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק אַ שדכן!" איך זאָג איהם „דו", איך קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך וויים־איך־וואָס געווען — ביים בעקער געבעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר אַ בעהעלפער שטעלען, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען.... שיקט ער נאָך יום־טוב אַ שדכן, מיין בנימין, פערשטעהט זיך, שטעלט זיך קאַפּויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געווען, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אַהער, אַהין, איך ווער דערווייל געוואָהר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגעדרעהט דאָס עסק אויף אַ שדוך פון וואַרשוי, מיט אַ פליישׁ־הענדלער, אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויגען הייסט ער. נו, פערפאַלען, נישט קיין זווג אַ פנים. ווער איך יענע וואָך געוואָהר, אַז דער אייגענער רעגענבויגען שטעלט צו פלייש אין תפיסה אַריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפּ. דאַרף איך דאָך וועגען דער שוהל אַ פראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיך געקאָסט גענוג געזונד און טירחא, — וואו דאָס פאָר־פאָלק וואָהנט, און לאָז מיך אַהין. זי קען דאָך מיך, וועט זי בעטען דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פועל־יוצא זיין. זאָל האָטש זיין אַיין עק; אָדער עפענען, אָדער אָבזאָגען! לאָמיך נישט הענגען אין די לופטען. וועט מען מיר אָבזאָגען — לאָז איך מיך צו פוס קיין אַפּט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזען אויסגעהן אין דחקות. וואַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איך אַהין — לאָזט זיך וועגען פּראָטעקציע אוים אַ בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז, און ער שטעלט צו צוים פּאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, אַ שפּאַס — וואַרשוי!

דערווייל האָט מען מיך פערבעטען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ וואַרשעווער פּראַנט, און איך — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי אַ האָהן אין בני אדם — ער וואָהנט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איך בין! הלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איהר זעהען אַ בעל־בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מעבעל, און דער פאָטער איהרער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטען: מעהל, הינער, אינדיקעס — — — און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אַזאַ מין גוטסקייט, אַזאַ יודישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, וואַשען צו'ם עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אָב.... אָה!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט בעשערט

געווען! נאָר ביטער אויפ׳ן האַרץ איז מיר געוואָרען. ווי׳ס איך, צי מ׳ין בנימין וועט אַמאָל התונה האָבען, און ווער ז׳ין זווג וועט זיין?
מעדר אַהין געה איך ניש׳ט!

א גאנץ יאהר שכור — פורים ניכטער.

עס איז אַ יודיש ווערטעל, און מען דאַרף וויסען, פון וואַנען עס קומט.

אין ר׳ חיים וויטאַל׳ס צייטען איז אין צפת געווען אַ יונגער מאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָהר נאָך דער התונה, אַיין אַלמן געוואָרען. גאָט׳ס וועגען זענען נישט צו׳ם פערשטעהן, און אַזוינע זאַכען טרעפען זיך, דעם יונגען מאַן האָט ״־ אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז איהם אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַרדאַן אין הימעל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. געהט ער און פערקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט׳ן גאַנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלד דעם צפת׳ער ראש ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפּײַזען איהם גלײַך מיט אַלע און אָבגעבען איהם אַ בעזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האָט צוגענומען די „אפותיקי׳׳ אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאַן האָט מען מיט עטליכע ברעטער אָבגעצוימט אַ בע־זונדער הדר׳ל אין אַ ווינקעל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צו׳ם וואַשען, און דער יונגער מאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פערבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה

נישט געוועזן; עסן אַ גאַנצע וואָך און אַ העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען איהם אַרויפטראָגען פון שמש. און אַז ער האָט דערהערט טריט אויף די טרעפּ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואַנד, און אַזוי שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, ביז מען איז נישט אַרויסגעגאַנגען און פערמאַכט הינטער זיך די טהיר.

מיט איין וואָרט: ער איז געוואָרען אַ פּרוש.

אין אָנהויב האָט מען געטראַכט, ער וועט נישט לאַנג אויסהאַלטען, ווייל פריהער איז ער בטבע אַ לעבעדיג מענשעל געוועזן; עס איז אָבער אַריבערגעגאַנגען אַ וואָך נאָך אַ וואָך, דער פּרוש זיצט און לערנט, האַלבע נאַכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאַס, אָדער מען זעהט איהם שטעהן ביי'ם בוידעם־פענסטערל און אַרויפקוקען מיט'ן בלייכען פּנים אין הימעל אַריין, — האָט מען אָנגעהויבען צו האַלטען דערפון, און צו האָפען, אַז פון פּרוש וועט אַמאָל אַרויסוואַקסען אַ גדול בישראל און אפשר אַ מקובל, אַ בעל מופת. מען האָט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. האָט ער אויסגעהערט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און געזאָגט: הלואי עס זאָל אויסהאַלטען....

דערווייל איז געשעהן אַ קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואָס פלעגט איהם, דעם פּרוש, אַרויפטראָגען עסען, איז איין מאָל איינגעפאַלען, אַז זי מוז דעם פּרוש האָטש איינמאָל זעהן בעשיינפערליך. וואָס טהוט זי? טהוט זי אויס שיך און זאָקען און טראָגט איהם אַרויף די גרייץ באָרוויס, און אַזוי שטיל, אַז זי הערט איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען. האָט זי זיך אָבער פאַר איהר אייגען האַרץ־קלאַפּען דערשראָקען, איז אַראָבגעפאַלען פון די האַלבע טרעפּ און איז אָבגעלעגען אַ פּאָר הדשים. אין דער היץ האָט זי די גאַנצע מעשה דערצעהלט, האָט דער עולם אָנגעהויבען נאָך שטאַרקער צו גלייבען אינ'ם פּרוש, און נאָך אונגעדולדיגער צו וואַרטען, ער זאָל נתגלה ווערען.

מען האָט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאַל. ער האָט ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און דערצו נאָך אָבגעקרעכצט און געזאָגט: הלואי ער זאָל גובר זיין! און אַז מען האָט איהם מפציר געווען, ער זאָל פערטייטשען די ווערטער, האָט ער געזאָגט: אַז ווייל די ערשטע כונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האָבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאָל נישט שטרויכלען...

און ר׳ חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פערטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פלוצים, ווי עפּיס פּיקט אין דער טהיר, פאַלט אויף איהם אָן אַיין אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פערגעסט דערווייל צו פערמאַכען דעם ספר און געהט עפענען די טהיר, עפענט ער די טהיר, קומט אַריין אַיין אינדיג. לאָזט ער אַריין דעם אינדיג. קומט איהם אויף דער מחשבה, אַז עס איז גלייך צו האָבען אַ לעבעדיג בעשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטען זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... געהט דער אינדיג פאַר איהם פאַרביי און זעצט זיך שטילער־הייד טיעף אין אַ ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן בע־דייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אַזוי זיצענדיג, פאַלט איהם איין: עס איז נישט ווייט פון פורים, האָט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אַיין אינדיג געשיקט. וואָס וועט ער טהון מיט׳ן אינדיג? עס וועט איהם— טראַכט ער—עמיץ פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אַיין אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אַהין שיקען דעם אינדיג, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר גע־וואָרען, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פערזוכט. אַזוי קלערענדיג, הויבט ער אָן מיט׳ן מויל צו „סמאָקיוועןʼ, און ער בעקומט אַ פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער אַ בליק אויפ׳ן אינדיג, זעהט ער, אַז דער אינדיג קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אַז ער וועט דעם זכות האָבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע ווילע אָב די אויגען פון ספר, און קוקט צום אינדיג, און עס הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דער אינדיג שמייכעלט צו איהם. אַביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכעלט צו איהם אַ לעבעדיג בעשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטען שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגען און קוקט צום אינדיג, און דער שמייכעלט אַלץ און שמייכעלט. פלוצים הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאַנג... אַז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט איהם צו־גענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהם איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאָל איהם טרייסטען אין זיין איינזאַמקייט, און ער הייבט־אָן ליעב צו

קריגען דעם אינדיג, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, עס זאָל איהם פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה איין עושר, כדי דער אינדיג זאָל לעבען...

און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס אין אַ גוטער רגע, ווי מיר וועלען ווייטער זעהן, דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גריץ מיט אַ שטיקעל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צו'ם עסען.

נאָר אַזוי ווי ער נעהמט דאָס ברויט אין האַנד אַריין און וויל אָבבייסען פון איהם — רוקט זיך דער אינדיג אַרויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פיקען פיק פיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם ביים טישעל. טראַכט זיך דער פרוש: זאָל ער בעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעהמט ער דאָס שיסעלע גריץ מיט'ן שטיקעל ברויט און שטעלט אַראָב אויף די פאָדלאָגע, און דער אינדיג זופט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פרוש אַריבער צו'ם ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בכן ער האָט בעקומען אַ מיט־עסער; ער פלעגט שטענ־דיג איבערלאָזען פון דער גריץ, און היינט — גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך אַ הונגעריג פנים, זאָגט ער, אַז ער וועט דערפון מודיע זיין ר' חיים וויטאַל, ער זאָל מתפלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָבטהון. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַר ביידען גענוג. ר' חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה'ס נאָמען וועגען דעם מיט־עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אָבגעקרעכצט, אַז עס הייבט זיך ערשט אָן!

דערווייל בעקומט דער פרוש טאָפּעלטע פאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיג איז זאַט. דער אינדיג ווערט אפילו פעט. און אין אַ משך פון אַ פאָר וואָכען ווערט ער, דער פרוש, אַזוי צוגעבונדען צו'ם אינדיג, אַז יעדען טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פערבעטען ווערען צו איין עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַך צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי־בתים האָט איהם פערבעטען אויף פורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיג־פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פורים־שפּיעלער געקומען

משמח צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר געטרונקען ווי געגעסען, ווייל דער ווייַן איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלינג אָבער איז אין איהם אַלץ פערענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אחשורוש־ואסתּר־שפּיעל... ושתּי וויל נישט טהון דעם מלכ'ס רצון און אַריינקומען ווי גאָט האָט זי בעשאַפען... אסתּר האָט באַלד דערנאָך נשא חן געווען... מען גיט די איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 חדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 חדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלינג היים געוואָרען אין אַלע גליעדער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען הויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם בעפאַלען אַ וואונדערליך שרעקליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צו'ם בוידעם אויפ'ן בית־המדרש, צו זיין הדר, צו'ם שטילען ווינקעלע... צו'ם אינדיג... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַרן בענשען אויפגעשפרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ'ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ומשתּומם: דער אינדיג איז מגולגל געוואָרען אין איין אשה, אין אַיין אשה אַ יפת תּאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעהמט איהם אַרום מיט ווייסע, וואַרימע און נאַקיטע הענד. דעם האַלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אַריין אין אויער, אַז זי איז די מלכּה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט הייט פון בית המדרש, ביי'ם טייכעל, צווישען די הויכע סטראָסטינעס, איהר קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי ציהט איהם. ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צו'ם קריסטאַלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען—דער פרוש איז נישט דאָ! מען געהט צו ר' חיים

וויטאַל, הייסט ער אים זוכען ביים ברעג פון טייך. געפינט מען אים אין אַ זומפּ צווישען די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט אים דערשטעוועט, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנ-געהויבען טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקע-נישט צו דער מלכּה שבא, אַז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל אים לאָזען טרינקען, אַ גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פורים, ווייל פורים וועט די האָבען אויף אים אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאָג וואַקסט דאָס ווערטיל: „אַ גאַנץ יאָהר שכּור, פורים ניכטער"...

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האָט געשמ'ט אין צפת אַ יוד — אַ גביר און אַ גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאַנדעלט מיט צירונג און אַלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער יוד אַיין עושר אַיין אמת'ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאַט האָט ער זיין אייגענם אַ פּאַלאַץ, וואָס האָט אַרויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען איפ'ן ים־כנרת; און אַרומגערינגעלט האָט דעם פּאַלאַץ אַ גאָרטען אַ גרויסער, מיט אַלערליי גלוסטיגע ביימער, מיט כל המינים פּרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אַלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אַנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאַט האָט דער גאָרטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאַמד, און די ביימער איבער די וועגען האָבען זיך אין דער הייך צוזאַמענגעטראָפען מיט די קרוינען, און צוזאַמענגעפלאָכטען און פערשאָטענט די וועגען.

און סוכות זענען צעזייט און צושפּרייט געווען אויף אַלע עקען פון גאָרטען צום אָפּרוהען, און וואַסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אַווזות — זענען אַרומגעשוואומען, האָבען געגלאַנצט ווי די שפּיגלען, — ממש אַ גן־עדן התחתון.

און געהאַט האָט דער יוד זיינע אייגענע איזלען און קעמלען, צו

פאָהרען איבער דער מדבר; און אַיין אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפס־ לייט און אַ שיפס־קאַפּיטאַן — צו פאָהרען איפ'ן ים...

מיט אֵיין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער יוד האָט נישט געקאַרגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים, ראשי־ישיבות אז, אַזוי גאונים פון בבל און ארץ־ ישראל, און האָט אַוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זוהן ער האָט אַוועקגעשיקט, האָט ער איהם באַלד אָבגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די יונגסטע טאָכטער מיט'ן נאָמען שרה, דאָס גע־ ליעבטע מוזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אֵין לשער.

און פאַר די בת יהודה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָבגעבראַכט, פון נשיא פון בבל'ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ'ן בחור צו'ם צפת'ער רב נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ז„שלשלת היוחסין", ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטייסעל — יחוס שביחוס.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט ארויס „מזרע המלוכה"; נייערט בשעת הירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייאַן געה'רג'עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרען, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריעף פערלוירען געוואָרען... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענשען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאַס געזעהען, האָבען זיך אָבגעשטעלט, קוקען אויף איהם, ווי אין אַ שייניל אַריין, און נישט איינער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שענקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פון אַיין אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

בעזעצ:ט זיך דער חייא ביי'ם שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אַלמן, איז אַ צייט נאָך הייאַ'ס התונה נפטר געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט געמוזט איבערנעהמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער אידם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראַוואַנע ביים ציימעל געפיהרט, און ר' חייא האָט נישט אַרויס־געלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען, פון האַנד, און נישט אַראָב־גענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער געהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע"ז), וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שייכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ'ן וועג, ווי הכמת הרפואה, שיחת חיות ועופות און אפילו אַביסעל אצטגנינות, וכדומה . . .

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר' חייא האָט זיך ערגיץ אָבגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ'ן וועג, אַחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טהון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט איהם מקרב געווען צו'ם מלכות מיט אידרע שרים. און מיט'ן שענקייט און ערליכקייט, און אפשר מעהר נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נשא־חן געווען אין זייערע אויגען, און זיי פלעגען אין איהם אמונה האָבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אַלץ צוליעב טהון . . .

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבא... און ברוה פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסות, בעפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלי'ס הענד; אַחוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון מעטשעטען, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָב'שמד'ען איבערגעוואַלט . . .

און איבער דער צייט, וואָס ר' חייא איז געווען אַ מהלך בדרך,

פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פאסט פאר איין אמת'ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה, — האט זיך ר' חייא אויף איהר פערלאזט און איז זיכער געווען, אז דער הונגעריגער, וואס וועט אריינקומען אין זיין הויז, וועט ארויס־געהן א זאטער; און דער דארשטיגער — איין אנגעטרונקענער. ווי אויך, אז זי וועט זייער בת יהודה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר'ן וועג.

וכך הוה: דער פאלאץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און ארימע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה, וואס פלעגען ארויסגעהן להוץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צוריקפאהרען, האבען זיך, אהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אבגעשטעלט — אזוי פלעגט מען שוין זאגען — ביי ר' חייא'ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפייזען מיט אל־דאס גוטס, און פלעגט נאר פערלאנגען, זיי זאלען ארויפלעגען זייערע הענד אויף דער בת יהודה'ס קעפעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האבען אנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינציגע טאכטער מרים איז געווען איין אויסטערליש גראטען קינד, א ברכה פון זיין ליעבען נאמען. און גאנץ צפת פלעגט זיך בענשען מיט איהר, מען זאגט: „חייא'ס טאכטער לייכט ווי די זון", „איז קלאר ווי דער טאג"; „עס ליעגט אויף איהר אסתר המלכה'ס חן וחסד"; און זי איז ווירקליך געווען א יפה־פיה — די מוטער אויס'ן אויג.

זענען דאך אבער גאט'ס דרכים נישט צום פערשטעהן; און צוריק געשמועסט, האט דאך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאגט: „את אשר יאהב... יוכיח" — וועמען זיין ליעבער נאמען ליעבט, דעם שטראפט ער; פיילמאל ברענגט דער רבונו של עולם גאר אויפ'ן צדיק א נסיון; ער פרובט מיט יסורים דעם צדיק, צו זעהן, ווי ווייט, ווי טיעף, און ווי שטארק דעם צדיק'ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאלט פלוצלונג אוועק. ר' חייא בעקומט די בשורה־רעה אויף א ווייטען וועג. און לב יודע מרת נפשו — פיהלט ער, אז עס איז שלעכט, ווארפט ער אוועק אלע עסקים און לויפט אהיים. איבער טהאל און איבער בערג, מדבריות און ימים. בעגעגענען איהם אלערליי מניעות. פאלען אונטער איהם אין מדבר איזלען און קעמלען פאר דארשט; שטורם־ווינטען ווילען איהם צושלאגען דאס שיף אויפ'ן ים, — איז איהם אבער דער זכות התורה והעבודה ביי־געשטאנען, האט ער גובר

געווען אלע מניעות און איז אהיים געקומען בשלום... האט ער אבער שוין בעטראפען די צדקת שדה כמעט ביי יציאת נשמה... גאר ווי די צדקת האט איהם דערזעהן, האט זי זיך געשטארקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאך אבגעגעבען א שבח והודיה צום בורא עולם, וואס האט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאל זעהן איהר כשרן צדיק פאר דער פטירה; און דרעדט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אז זי איז מקבל די יסורי-מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאך אווארט וועגען דער בת יהודה מרים, וואס מען האט ארויסגעפיהרט א פער'חלש'טע... און ר' חייא זאגט איהר צו, אז ער וועט זיין פאר איהר אי א טאטע, אי א מאמע; אז קיין פרעמדע הענד וועלען דאס יונגע בייטעלע נישט ביינען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאגט זי איהם צו, אז זי וועט אויפ'ן עולם-האמת קיין רגע אן זיי נישט פערגעסען. אז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאר דער בת יהודה וועגען א זווג, עס זאל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאכען, חס ושלום, א סכסוך, א ספק, צי א מניעה, וועט זי אליין אנווענדען און בעקומען רשות, צו בעווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאגען וואס מען דארף... אזוי האט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגענט, געזאגט נאך אמאל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאך ודוי) און נאך אמאל געעפענט די אויגען און א קוק געטהון אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און געהייסען גריסען די טאכטער, און בעבעטען איהם, ער זאל מקבל זיין דעם גזר-דין פון זיין ליעבען נאמען באהבה, און האט זיך ארבגערוקט פון קישען. איינגעצויגען די פיס און איבערגעדרעהט זיך צו דער וואנד — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באלד נאך שלשים האט ר' חייא, אהן א רגע ישוב הדעת, מיט אמאל אבגעשניטען פון אלע מסחרים, פערקויפט די פעריל און ברילי'אנטען און אלערליי אנדער צירונג כמעט בחצי חנם, און האט זיך בעזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פאלאץ זיינעם האט ער זיך געעפענט א ישיבה, און האט אויסגעזוכט און פערזאמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אלע בחורים — תא'יל-לערנער, און האט געזאגט פאר די, וואס גאט גיט א טאג, דעם שעור. און די האבען דארשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די ארימע בחורים פון צווישען זיי האט ער גאר איינגאנצען אויף זיך גענומען. און די אויפגעהאלטען ביי זיך אין פאלאץ, צו צווי און צו דריי בחורים אין א חדר מפואר. און האט זיי מפרנס געווען בעין יפה.

און האָט די מלביש ומנעיל געווען כבני הגבירים. וכל מהסורם עליו — פער־זאָרגט אפילו מיט קליין־געלד. אַ בחור זאָל זיך קענען אַמאָל אָנטהון אַ נחת און נישט פערשעמט ווערען פאַר זיינע בעל־הבתי׳שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז איין נָערים־בחור איז געקומען צו שמונה־עשר־לחופה, פלעגט ר׳ הייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלויבען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כבודו ומעלתו, און פלעגט געבען נדן, הלבשה ומתנות און נעהמען אויף זיך האַפּשׁ האלב הוצאות החתונה מיט רח״ש. און פלעגט אַליין פירען צו דער חופה, נאָך דער חופה משמח זיין חתן־כלה כדת וכדין. און וואָס אָנבעלאַנגט דיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאַפּט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפען גאָר אַ כלי יקר — פּאַקי, ווי מען זאָגט, פאַר גאָט און פאַר לייט.

ווענען דעם ענין האָט ער אַמאָל געשריבען בדרך משל צו זיין מחותן דעם נשיא פון בבל, מיט וועלכען ער פלעגט זיך דורכשרייבען, הן אין דברי תורה, הן אין עניני משפחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, האָטש אין עברי־טייטש פערליערט עס אַ סך פון מתיקות.

און אַזוי שרייבט ער:

„מיט׳ן הילף פון דיין ליעבען נאָמען האָב איך מיר געפלאַנצט זעהר אַ שענעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כל המינים בוימער, וואָס טראָגען כל המינים פירות (דאָס מיינט ער — די תלמידים) און אַז אַ פרי ווערט צייטיג און זאַפטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופה) זוך איך איהם אויס איין אָדם הגון (אַ שענעם מחותן) און היים איהם אַ ברכה מאַכען (ברכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפען, — שרייבט ער — און עס וועט זיך בעווייזען איין אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פגימה, וועט שוין אין דעם הדר׳ל זוכה זיין בתי היחידה מרת מרים, תחי׳״.

און אַז דער נשיא פון בבל האָט איהם צוריק געשריבען מיט זיין לשון בקצור נמרץ:

— היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים? גיט איהם ר׳ הייא אָנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר״.

— אין תורה — שרייבט ער איהם בדרך המליצה — אלא מים; תורה איז געגליכען צו וואַסער. אָבער נישט אַלע וואַסערן פליסען אַרויס פון גן־עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תאוות הנצחון; ער וויל איבעריאָגען און מנצח זיין זיינע

חברים; אַ צווייטער מיינט גאָר צו בענוצען זיך מיט'ן כבוד פון דער תורה... נישט ער זאָל מכבד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל איהם מכבד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר איין אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'דיגט! ער פרעהט זיך נישט מיט גאָט'ס תורה, נאָר מיט זיין אייגענער! מיט זיינע חדושי־תורה, מיט זיינע המצאה'לעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויסטראַכטעכצער, פון זיינע קונצען, וואָס ער בעווייזט אין דער תורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פנים צו זיין בתורה שלא כהלכה. טייל זענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — איין אָנגהאַלטעניש, קעסט — דיין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר,— אַ ירושה!... און ווען אַפילו מתוך שלא לשמה קומט אַמאָל לשמה,— בלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, איין אָבזאַץ, אַ טעם לפגם! הכלל אתרוגים כשר'ע זענען פאַרהאַן מיעל, וויל אָבער ר' חייא אַ הדר: עס זאָל זיין תוכו כברו, און דעם תוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דערקענען... כבדהו וחשדהו; און ער וויל גלאַט כשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כדרכו, בתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין".

וויַ אַזוי אָבער וויַכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' חייא זאָגען — וואָלט לייכט געוועז צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תפיסה צווי פענסטערלעך, דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, זי זאָל דורך זיי אַרויסקוקען, זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דער־קענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אָבער אַ מענש פאַרהענגלעך צו די פענסטערלעך — ברעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פערשטעלען... און, אַ מענש, וואָס האָט אַ נשמה מיט אַ פגם, בע־האַלט ער זי, ווי מען בעהאַלט קודם אַ חופה אַ כלה מיט אַ מום, און ווען די נשמה וויל זיך בעווייזען, לאָזט ער די פאַרהענגלעך אַראָב; מכלומר'שט פאַר ענוות....

לייכטער — זאָגט ר' חייא — וואָלט שוין געוועז צו דערקענען אַ מענש

אינ'ם קול. און דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:
„משול — פלעגט ער זאָגען — כּחרס הנשבר" — אַ פּראָסטער מענש איז
נישט מעהר ווי איין ערדערנער שאַרבען. און דער גאַנצער מענש, דער
אדם השלם — צו איין ערדענער כּלי, וואָס קאָן אין זיך מקבּל זיין די
תּורה, און פערלירט נישט קיין טראָפּען. הני מילי? ווען דער טאָפּ איז
גאַנץ... ווי אַזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין
שפּעלטיל, וואָטש עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אָנ-
קלאַפּען אָן דעם טאָפּ און הערען זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ אַ ריינעם,
פולען קלאַנג, מה טוב! אַניט, איז טאַקי משול כּחרס הנשבר... און
אַזוי אויך דער מענש.
אַ מענש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבען איין איבּער-קול, איין
אונטער-קול, אַ ביי-קול, אַ צושפּאַלטען קול, אַ ציטערדיג קול, אָבער נישט
קיין ריינעם, קלאָרען קלאַנג; קיין ריכט קול האָט ער נישט! איז אָבער
אַ מענש קיין טאָפּ נישט; אַז מען קלאַפּט אָן, און ער האָט נישט זיין
אייגען קול, מאַכט ער נאָך אַ פרעמד קול... טהוט ער ווי אַ פּאַפּאַגיי!
דו הערסט אַמאָל פון ווייטענס אַ קול, מיינסט, דער אין דעה פויגעל,
און אַז דו קומסט צו — אַ נאָכגעמאַכט קול, אַ פּאַפּאָגיי...
וכה יעשה כּל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר' חייא זיך
נוהג זיין אַזוי:
דעם שיעור פלעגט ער זאָגען פאַר וואַרימעס; און אַ פּאָר שעה
פאַר מנחה פלעגט ער אַרויסלאָזען די תּלמידים אין גאָרטען אַריין: זאָ-
לען זיי מטייל זיין אין שאָטען פון די ביימער, טועם זיין פון זייערע
פּירות און אַ בּרכה מאַכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלער-
ליי קרייטעכצער, און שפּאַצירענדיג, איבּער'הזר'ען דעם שיעור בּעל-פּה,
אָדער גלאַט רעדען פון תּורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכּנה
נישט... און ער פלעגט זיך דעמאָלט מתבּודד זיין אין זיין חדר, און
לערנען סתרי תּורה... און זיין חדר האָט געהאַט אַ פענסטער אין גאָר-
טען אַריין, מיט אַ שווער זיידענע פאָרהאַנג פאַר דער זון. און פון צייט
צו צייט פלעגט ר' חייא אַראָבנעהמען די בּרילען, לעגען אויפ'ן ספר און
נאָך צודעקען מיט'ן פולאַרענעם טיכעל און אַרויפלעגען דאָס טאַבּאַק-שקע-
טעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך אַ ווילע אונטער
דער פאָרהאַנג, און אײַנהערען זיך צו די קולות פון זיינע תּלמידים, וואָס
געהען אַרום אויף די שפּאַציר-וועגען, פאָרען-אָרעה קופּקעלעך-ווייז, און

רעדן צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: אַרויף ביז צו זיין הדר איז צוגעקומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אַליין, אָהן אַ התוך הדבור... און אַז עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר' חייא האָט קיין אמת ריכט קול נישט געהערט, איז ער אַריינגעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָמען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָרטען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש היה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יחידה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסען זיך אין די אויס גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָב!

פון צייט צו צייט קומען אָן נייע תלמידים, נייע קולות, אָבער אַלץ קיין קמח־סלת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָב די טאָכטער מרים, קוקט אויף איהר אַ ווילע מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געדענקסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר?

— יאָ, טאַטע'שי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרויס ליעבשאַפט די האַנד.

קושט ער זי אויפ'ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער'ן קאָפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאָכטער?

הייבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונד, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעביך, וויים נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבען אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמע'ן!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט געהן, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע׳ס קבר, בעט זי, די זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווערען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגען דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר׳ הייא פון פאָדערהויז אַ וכוה, עס הערען זיך צוויי קולות: איין קול אַ בייזערדיגס, דעם ריש-דוכנא׳ס קול, און אַ צווייט קול, אַ יונגס, אַ פרעמדס — מן הסתם, פון אַ פרעמדען בחור. און דאָס קול פון פרעמדען בחור מאַכט אויף ר׳ הייא׳ן אַ גרויסען רושם. אויף אַזאַ קול האָט ער געהאָפט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פערמאַכט ר׳ הייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און חיל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטענדיגע קול איבער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש-דוכנא׳ס קול, וואָס מוסר׳ט און בייזערט זיך. גיט ר׳ הייא אַ קלאַפּ אין טיש, פאַר אַ סימן, אַז ער רופט. עפענט זיך די טהיר, און עס בעווייזט זיך פאַר איהם דער ריש-דוכנא, אַ צורודערטער, אַ דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר׳ הייא׳ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען שפריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז-פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.

וואָהרענט איהם ר׳ הייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָב דער ריש-דוכנא — עס איז משיח׳ס צייטען — אַזאַ חוצפה! אַזאַ הוצפה פון אַ בחור!

— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל אַ קליינגקייט: אַריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך איהם: קענסט „ש״ס ופוסקים״? זאָגט ער: ניין! — האָטש „משניות״? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב״? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַווענען? צעוויינט ער זיך! — וואָס איז? דאַווענען אין סדור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פערגעסען! שוטה, וואָס זשע ווילסטו? — צו ר׳ הייא׳ן וויל ער! — נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער חיל אייך בע-

טען, אידר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאַנען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פערגעסען, — זיפצט ר׳ חייא אָב, — אַ חלה, געביך; און וואָס איז דער כּעס?

— וואָס דער כּעס איז? אדרבא — זאָג איך איהם, איך וועל דיך אַריינ־לאָזען צו ר׳ חייא׳ן. טראָגט אָבער דער בּחור אַ לייגוואַנטען מלבוש, אַרומ־געבונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנד אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — איין אָבגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל בּוים. זאָג איך איהם: גוט, בּחור, איך וועל דיך אַריינלאָזען צו ר׳ חייאן, נאָר טהו דיך איבער. האָסט אַנדערע מלבושים? — נישט ער האָט, נישט ער וויל זיך איבּערטהון... ער טאָר נישט, זאָגט ער. — לעג האָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט אַרויסלאָזען פון האַנד, נישט בּיי־טאָג, נישט בּיי־נאַכט; ער שלאָפט מיט׳ן שטעקען!

פערשטעהט ר׳ חייא, אַז עס איז אַ בּעל־תשובה, זאָגט ער:

— יבא. זאָל אַריינקומען דער בּחור.

קומט ער אַריין אַ בּלאַסער, אַ מאָגערער; אַנגעטהון, ווי דער ריש־דוכנא האָט איהם אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך בּיי דער טהיר.

רופט איהם ר׳ חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאַנגט איהם „שלום“, לאָזט זיך נישט פאַלען צו די פיס, נישט קושען די האַנד, און אַז ער זעהט, אַז דער בּחור הויבּט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינ׳ס, וואָס לאָזט דו די אויגען אַראָב פאַר מיר? בּעהאַלסט דו פאַר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבי — ענטפערט דער בּחור — מיין נשמה איז אַ זינדיגע... איך האָב מיך מיט אידר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר׳ חייא: אין אָדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהייבען די אויגען.

פאָלגט דער בּחור.

און ר׳ חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, ווערט פערציטערט, אַ פערשאָלטענע נשמה האָט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר׳ חייא — עס שטעקט אַ קללה אין דיינע אויגען. ווער האָט דיך פערשאָלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר׳ חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראַכט ר׳ חייא — דעמאָלט האָט ער נאָך געלעבט"... און זיך פרעגט ער:

— פאַר וואָס?

— אויף דעם האָט מען מיך געהייסען, איך זאָל פאַר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאַכט ר׳ חייא און שטעלט זיך אויף — אַצונד קום דאַווענען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען אַן אָרט ביי'ם טיש... נאָכ'ן עסען, וועסט דו אַראָבגעהן אין גאָרטען אַריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויסהערען דיינע רייד.

און ער נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און פיהרט איהם מיט זיך צום בית־המדרש'ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר׳ חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא'ס דרכים.

שפּעט ביינאַכט געהט ר׳ חייא מיט'ן בחור חנניא אַרום אין גאָרטען. פון צייט צו צייט גיט ר׳ חייא אַקוק צום הימעל אַרויף און זוכט עפּיס צו צייכען על פי האיצטגנינות, עפּיס אַ סימן; איז אָבער דער הימעל פערשטעלט מיט אַ שטומען גראָהען נעפּעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען... עס שטראַהלען נאָר די שויבען פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט דיעזע ליכט פיהרט ר׳ חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך. „ופתח פיו בחכמה", און ר׳ חייא הויבט אָן:

— אין „פסוק" שטעהט — זאָגט ער צו חנניא'ן — „דאגה בלב איש ישחנה".

— רבי, וואָס איז דער טייטש? בעט זיך דער בחור.

טייטשט איהם ר׳ חייא אוים וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס איז טייטש: „דאגה" — אַ זאָרג (חנניא הערט איבער), „בלב" — אין האַרצען, „איש" — פון אַ מענש, „ישחנה" דאָס איז טייטש: ער זאָל

אויסזאָגען איין אַנדערן, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און תּאָטש דער בחור איז תּופש נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פּנים צו רייטלען, ווי ביי אַ פּער׳הלש׳טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פּאַמעליך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר׳ חייא גרוים רחמנות און זאָגט איהם:

— פּתח פּיך, בּני, — עפן דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך — און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מעשה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אַלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, איין עלטערע שוועסטער מיט׳ן נאָמען אסתּר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פערשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא׳ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בּפרט, אַז חנניא האָט זיך בעוויזען אַ יונגעל איין עלוי...

און האָטש אסתּר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט בעזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאָהנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גראָהע צעפּ נישט! און אָבגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא׳ן. זי האָט איהם געדונגען גוטע מלמדים, און ווייל זי איז דעם ראש־ישיבה׳ס אַ ווייטע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא׳ן צו דער רבּי׳צין, און די רבּי׳צין פלעגט איהם אַריינפיהרען צום ראש־ישיבה צום פערהערען.

האָט דער בחור ביי׳ם ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טהיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט׳ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רבּי׳צין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעהמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אויבוואָהל זי איז דערויף נישט בעשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיידען. איהר שיינדיל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דער־היים; זי זאָל

קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלביל אַ שכנה, און אַריינלויפען אויסקושען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַ גרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער־היים.

און אי'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען אייגער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הייכען און צו קריינען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט חנניא'ן אויף דעם אייגענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערנט נאָר פלפול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָבצוּוועגדען. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די ביטערע קרייטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; וואָרום באמת איז עס נאָר אַ ח כ מ ה, אָבער קיין ת ו ר ה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן באַרג סיני געמיינט. — נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם אַרום נישט פערשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מעהר געלויבט, און די מוטער — וואָס ווייסט אַ נאַרישע יודענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַ צייט אַרום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נאַרישע יודענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר וכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע נוכר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צו'ם ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד הכם אויס! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פעטשיל דערפאַר!

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

געדט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר'ן פעטשיל, און קויפט איהם נאָך אַ שעגע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעהט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מהוצף. לויפט ער אַרום אין שוהלען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען.

וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער איהם אָב אין דער איי-נגענער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים, און ווענדט אָב... אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פערטומעלט, און חנניא ווייזט פאַרן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט....

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ'ט אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון", שפּרינגט ער שוין אַרויף אויפ'ן בעלעמער, און מאַכט פון חלוק אשפּה, און צושניידט מיט'ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פּיצליך, און צעריסט איהם ווי אַ שפּינוועבס, און מאַכט אַלע פאַר עם-הארצים.

לויפט מען ווייטער צום ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ האַרבערען פּסק: נעהמט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איהר, אַז איך האָב געהייסען איהם אָבשמייסען...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מעהר ממתקים; טהוט ער נאָך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אָב און זאָגט, אַז ער האָט איהם מורא מעניש צו זיין, אַזא למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערצעהלט מען איהם, וואָס די מוטער טהוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקען חנניא'ן אַליין. קומט חנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה הויבט אָן אַ שמועס וועגען תורה, האַקט ער איהם איבער מיט חוצפה און פרעגט שפּיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און ווייזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש"ס ופוסקים... איז אָבער דער ראש ישיבה אַ גרויסער ענו געווען, בייזערט ער זיך נישט, און זאָגט איהם געלאַסען:

— הער, חנניא: דיין גאַנצע הכמה איז נאָר אויף אָבווענדען, אַלע קשיות און תירוצים — אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין"... און „ניין"... הייסט עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... ווייל די תורה האָט דאָך עשה'ן און לא תעשה'ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר: לאו און לאו... מעהר ווי העלפט ועסטו קיינמאָל נישט האָבען. אַ והא ראיה: זאָג עפּיס דיינס, דיין אייגענס אויף יאָ...

שווייגט חנניא: אין דעם איז זיין כח נישט געווען. זיין כח איז געווען „סתירה", נישט „בנין"...

פערענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט איהם דער ראש ישיבה: דיין מלמד, הנניא, איז נפטר געוואָרען, און עס ברענט איהם דאָס פייער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן איהם נישט מציל זיין, — און ער וועט אַזוי ברענען, כל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טהון און אויסרייסען פון האַרץ דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט אין דיר פערזייהט...

— דאַרפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה ווייטער: רחמנות האָבען אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טהון און לערנען תורה לשמה....

לויפט חנניא אויפ'ן בית עלמין אַרויס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרען? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט געהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטען, און מען ווייזט איהם דעם וועג צו'ם קבר. זעהט ער, חנניא, ווי דאָס קבר איז איבערנאַכט פערוואָקסען געוואָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פערשטעהט ער, וואָס דאָס בעדייט, און בעשליעסט זיך תשובה צו טהון...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזאַ מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים אַ געוועזענער קצב, וואָס דאָס בית־דין־צדק האָט איהם אַריינגעזעצט אַ תלמיד חכם פאַר אַ נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען אַ חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאַטקע, האַקט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אַריין, און נעהמט איהם אָן אַ פערוואונדעטען, און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט איהם אָבגעראַטעוועט, ווערט אַ רעש. געדט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופען, אַז דעם קצב'ס פלייש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין אַ גביר געוואָרען, פערמאַכט ער גאָר אין גאַנצען די יאַטקע, און ווערט אַ מלוה ברבית, און מסר'ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. האַפט מען די דיינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אַריין, און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טהון, אַז ער האָט שוין קיין כשר'ע יאַטקע נישט? — דאַנקט מען און מען לויבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקיהלט, און עס וועט שטיל ווערען

איז נאָך דער עושר אַ רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, זאָגן

אַרומגעהן קרועה בלואה. און אַז אַמלבוש איז איהם אַראָבגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אַוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פערקויפט בפרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער חנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט אַיין אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי חנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי געבעטען גאָט, ער זאָל אידר טראַכט פערשליעסען, די זאָל האָטש קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל ברא כרעיה דאַבוהו, און וועלען בודאי אַרומגעהן לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מחזיר למוטב זיין; האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כשל כח הסבל — ווייל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פטירה האָט זי בעשוואָרען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין אידר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון אידר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַיין אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואָהנט ער אַליין מיט דער בת יחידה חנה. און הפלא ופלא — זי, די בת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, און האָט געוואָלט, זי מהנה זיין מכל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר אידר מבזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלד, האָטש דאָס געלד איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

וויל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס ווייניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר השק און תאוה האָט דער עושר אידר טובות צו טהון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררייידען נישט, טראַכט ער: איין

טובה וועט זי וועלען; איך וועל איהר געבען אַ מאַן אַ תלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, וויל ער פאַר איהר אויסזוכען אַ חתן, דאָס איבערשטע פון שטויסעל — אַ למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין לויפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פוסק אַ דון רב פאַר אַ גוטען בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — וואָרום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אַז עס איז צו איהם געקומען אַמאָל אַ שדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די גאוה און טהון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אַז בשכנות וואָהנט אַ בעל מלאכה — אַ נהגה מגיע כפר, אַיין עהרליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אַפילו קיין גראָשען געלד נישט, ווערט ער גאָר אונטערגעצונדען!

וואָס דען טהוט ער?

פאַלט ער אויף אַיין עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלד אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָהר, אַחוץ פרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהן אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם אַיין איידעם אַ תלמיד חכם, אַ מופלג.

ידען — אביונים, בעשטעהען זיי, — און נעהמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אויס אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַלץ בחנם.

און — אַ פשוטע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַלץ גערעדט וועגען גדן, קעסט און מתנות, און פון מהותן נישט גערעדט אַ וואָרט. און אַז מען האָט די געפרעגט וועגען מהותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הערענדיג, וואָרום קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פערשטעהט מען, אַז עס איז מיט אַ גרויסע סירכא, וויל מען נישט....

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען, געהען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָב ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרויס פחד; ווען נישט וואָס זיי וואָלטען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרוים, און אַהיים נישט געקומען, וואָרום זיי

חייסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבען, און מיינען, אַז זיי האָבען דייער'ס נישט געטהון בשלמות. און וועט זיי רודפ'ן עד הרמה און הם ושלום נאָך איבערגעבען אין גוישע הענד... זיצען זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצען אַזוי פאַר'ן טויער פון שטאָדט ירושלים און טרויערן, גענעהנט זיך צו זיי איין אָרים-בחור, אָנגעטהון אין ווייסע ליַינוואַנד מיט אַ האַנפענעם שטריק אַרום די לענדען, און אַ פּראָסטען וואַלדשטעקען פון אַ מאַנדעל-בוים אין דער האַנד; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, און וואָס זיי ציצען אַזוי פערשמאַכט; און זאָגט זיי, אַז ער וואָהנט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט ווער ווייט פון דאַנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פיהרען צום קוואַל... ווייל ער האָט קיין כלי נישט אַהער צו ברענגען וואַסער. זאָגען זיי איהם, אַ דורשטיג זענען זיי נישט, נאָר זיי האָבען אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, ווייל ער איז אַ יתום אָהן טאַטע-מאַמע, לעבט ער הוי'ן לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער לערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם איין אַלטער מאַן, און ל'ערנט מיט איהם בעל פה... און ער דערוועהט דעם אַלטען מאַן נאָר פון ווייטענס, ווייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו איהם נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערנט מיט איהם ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פערהערען, צו זעהן אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פאַר וואָס ער האָט פערלאָזט די מדבר, און וואָס ער טהוט אונטער די טויערן פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אַז נעכטען האָט זיך מיט איהם דער אַלטער מאַן געזועגענט און געזאָגט, אַז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האָט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער היילגער שטאָדט אַריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך — זאָגט ער — מוז דעם אַלטען פאָלגען... ווערען

די, די תלמידי חכמים, דערפרעגט, און זאָגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אַריין צום גביר, און זאָגען איהם: „אַל תבט אֶל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אַליין האָט מיט איהם תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעגט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאַנצען אויף צוויי וואָכען. ער האָט מורא פאַר אַיין עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעהמט ער פון חתן אַראָב די קליידער און נעהמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער בעהאַלט ער צום פערקויפען, תיכף ומיד נאָך דער חתונה. דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פרוטה... און די זאַך בעקומט אין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונד האַפט דעם בעסטען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע— אַז בכלל זענען גאָט'ס דרכים נישט צו פערשטעהן...

די צוויי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער חתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט דער כלי אַוועקגענומען די האַנד פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער חתונה, און צו'ם חתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַרן בעדעקענס— דערצעהלט חנניא ווייטער— איז געקומען, דער חתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דיינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַרפען חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צום בעדעקענס... די כלי-זמר שפיעלען שוין מוסר, און די אונטערפיהרערס פון חתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענד און דעם חתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימ'ל, און צוגעהט זיך, ווי אַ ריח פון בשמים, און די אויגען זיינע לויכטען ווי די שטערן... אַלע גאַפען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאָר נישט אַיין איהם אָבצוהערען. אדרבא, ער האָט נחת פון פרעמדען חלוק: ער פרעהט זיך, אַז פון אַצונד אָן וועט ער האָבען אַ חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האָט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו אַ ליעבשאַפט צום חתן, אַ הייסע ליעבשאַפט. עס פער־

גלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם חתן... און ער טהוט עס. אָבער אין גאַנג האָט ער זיך אויסגעגליטשט! פאַרבייגעהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאָגט צום צווייטען: דער חתן קאָן בעסער לערנען פאַר הגניא'ן. און יענער ענטפערט: הגניא איז אַ גלם געגען איהם... און דאָס איז שוין פאַר הגניא'ן אַ צו גרויסער נסיון געווען... עס האָט איהם אָנגעהאַפט ביין הארץ, עס האָט אויפגעפלאַקערט אין איהם אַ וואונד, גלייך אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטהון — דהוא הנחש — דהוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך אויף די נעגעל, הייבט פלוצלונג אָן רעדען, אָבצווועגדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאָלע... פלוצלונג דערפיהלט ער, אַז ער פערזינדיגט זיין נשמה, אַז ער געהט קעגען אליהו הנביא'ס תורה, קעגען תורת אמת... אַז ער שטעכט דער תורה אין האַרץ אַריין שפיזען און שווערדען, אַז ער טייט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאָן נישט... עס רעדט זיך שוין אָהן זיין רצון, קעגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם אַ ניט־גוטער אַרויס! און ער זעהט, ווי דער חתן ווערט בלאַס פאַר שרעק, ווי ער וואַקעלט זיך און פאַלט פאַר חולשת הדעת אויף אַ שטוהל...

און באותו הרגע ווערט אַ גיהנום אין שטוב. דער סגנער ווערט מלא חמה און ברילט ווי אַ לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט אַרום ווי משוגע, און ער זוכט און האַפט די אָרימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאָגט זיי און רייסט זיי אויס די בערד, און לויפט קעגענאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענד אַרויס, און וואַרפט און צושמעטערט זיי. און לויפט־צו צו דער כלה אין מיטען שטוב און רייסט זי אַוועק פון בעדעקענס. און לויפט ער'גיץ אין אַ קאַמער אַרויס און ברענגט אַריין דעם חתן'ס אַלטע מלבושים: דאָס ליינוואַנטענע מלבוש מיט'ן האַנפענעם שטריק און ווייסען וואַלד־שטעקען. און רייסט אַראָב פון פער'חלש'טען חתן די נייע מלבושים, און שטופט איהם אַרויס אַ נאַקעטען פון טהיר, און וואַרפט איהם נאָך די אַלטע מלבושים... און די אנשים חשובים פון ירושלים און אַלע התונה געסט ענטלויפען פאַר שרעק... איין הגניא בלייבט. ער שטעהט נאָך אַלץ פערשטאַרט אויפ'ן אָרט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: אַ שאָד די סעודה! ברענגט מיר אַריין דעם סטאָליאַר — שרייט ער — האַלט גרייט די חופה!... רייסט ער אויס די פיס אָב פון פאָדלאָגע און ענטלויפט פון שטוב אַרויס. און באַלד אין

גאָט איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם: הגניא, דו קענסט הרוב מאַכען אַ וועלט, פערגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע— דערצעהלט הגניא, האָט מיר עפּעס אַ קנאַק געטהון אין מוח, עפּיס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי אַ לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן אַ וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט אַ תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אַז נישט ווייט, אונטער אַ ווינקעל פון אַ הויז, שטעהט דער חתן, וואָס ווייסט נישט, וואו אוים און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צו אַלעם ערשטען— זאָגט ער— געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען.

געה איך צום מבוישין חתן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַ קעגען, און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען! געוואָלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס'ן; און ער לעגט מיר די האַנד אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר אַ חבר קאָן זיין איין עם הארץ מיט אַ תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכע דער ראש ישיבה האָט מיך פערשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אַז עס העט זיך מיר בעוויזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און ליידן אויס'ן וועג הבוט הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פערשטעה נישט אַ וואָרט.... און עס ווייזט מיר דאָס האַרץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינצטער און [illegible], ווי ביי־נאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך איהר אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין:

— מאַמישי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אַצונד האָבן אַ זוהן איין עם האָרץ!

הערט איהר נעביך נישט גוט און עס ציטערט איהר קול:

— ווי הייסט... ווי אַזוי? ווער האָט עס דיר אַיין עין-הרע געטהון?

דערצעהלט איך איהר די גאַנצע מעשה, און ווייז איהר, אַז דאָס איז דער חתן, וואָס איך האָב איהם פערשעמט, פערברעכט די מאַמע איהרע הענד און וויינט מיט אַ פערביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין אַ ווינקעלע מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און גיסט טרעהרען... באותו הרגע קומט אַריין דער ראש-ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר'ן:

— הער, כלה, געה אין קיך אַריין, און מאַך עפּיס צו עסען פאַר דעם תלמיד חכם...— ווייזט ער אָן מיט דער האַנד אויף דעם פרעמדען בחור — און אַז דיין מזל וועט שיינען,— לעגט ער צו — וועט ער דיין זוג.

פערצאָגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאָר דעם ראש-ישיבה פאָלגט זי און געהט אַרויס...

און דער ראש-ישיבה ווענדט זיך צו דער מאַמען:

— אַצונד— זאָגט ער— איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האָסט דיך אויך פערזינדיגט דערמיט, וואָס דו האָסט פאַר אסתר'ן נישט געזאָרגט אָב הגניא'ן נישט געשטראָפט... נישט גוט! נישט גוט!

הויבט די מאַמע אָן נאָך שטאַרקער צו וויינען.

— נישט וויינען,— זאָגט נאָך אַמאָל דער ראש-ישיבה — תשובה דאַרף מען.

— וואָס? וואָס?— קלאָגט די מאַמע.

— און דו וועסט מיך פאָלגען?— פרעגט דער ראש-ישיבה.

— פאָלגען, פאָלגען! איילט זיך די מאַמע צו זאָגען.

זאָגט דער ראש-ישיבה אַזוי:

— קודם מאַך התונה אסתר'ן... אָט איז איהר זווג!

רייסט זיך אַרויס פון דער מאַמעס האַרץ אַ געוויין:

— דער בחור אין ליינוואַנד, מיט'ן שטעקען?

— דאָס איז דער בחור, וואָס אליהו הנביא האָט מיט איהם תורה געלערנט. אַזוי פאָלגסטו, קרובה?

— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאָלג שוין, איך פאָלג...

— און דיין זוהן,— זאָגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אָבריכטען, ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האָבען, נאָר שפּעטער... עלטער איז אסתר!...

— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס. וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר'ן חתן, אי פאַר דער כלה!

— דער כלה אויך?...— וואונדערט זיך די מאַמע.

ענטפערט דער ראש ישיבה:

— זיי חיסען, אַז לאה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ בעהאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַ למד-וואָו'ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפט צו דער חופה. די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען כסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען!...

— גאָט'ס נסים! זאָגט די מאַמע, שוין אַביסעל געטרייסט.

— און אַצונד— זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצונד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים!...

— און דו,— זאָגט ער צו מיר— געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען געהם און היט איהם, ווי אַיין אויג אין קאָפּ. בייַנאַכט האַלט איהם צו קאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליהען און דו וועסט דיך אַלץ דער־מאַנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגען אָנטהון אַנדערע מלבושים, און אַצונד געה און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטהון אין דעם חתן'ס קליידער, און באותו רגע קומט אַריין מיין שוועסטער מיט אַ פאַנקוכען אויף אַ טעלער אין דער האַנד, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פערטוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָפּגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פאַנ־קוכען, און דער טעלער האָט געפלאַצט מיט אַ הויכען קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופען:— „מזל טוב, מזל טוב!"

מעהר האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלד אַרויס פון שטוב.

און אַזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים— דערצעהלט חנניא— האָט ער תיכף ומיד פערבלאָנדזעט אין אַ מדבר, אָהן ברויט און אָהן וואַסער.

נאָר נישט צו ברויט און וואַסער האָט ער בעגלוסט, פאַר׳ן גוף האָט חנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואָס געפינען זיך אַמאָל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אַלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאָר זיי האָבען אידם גאָר נישט געטהון... פלעגען עפּיס ברומען צווישען זיך און אַראָבגעהן פון וועג. האָט ער, חנניא, פערשטאַנען, אַז זיי האָבען אויף אידם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פסק איז נאָר „נע ונד". און איינמאָל האָט ער אפילו געהערט בחוש, ווי אַ קול רופט אויס — „זה שייך"... — נאָר צו וועמען, האָט ער נישט דערהערט...

און אַזוי האָט ער אַרומגעבלאָנדזעט טאָג און נאַכט, און געטראַכט און געטרוירט האָט ער אויף זיינע יונגע יאָהרען, וואָס געהען אַוועק אָהן תורה, אָהן ליכט, אָהן אַ שטראַהל פאַר זיין פינסטערן מה... וואָלט ער האָטש אַ וואָרט תורה געהערט! האָטש אַ סדור ער זאָל האָבען... בעל פּה קען ער אפילו נישט דאַווענען, גאָר ניט.

איינמאָל, דערצעהלט ער, האָט ער זיך געשאָטען זאַמד אויפ׳ן קאָפּ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פוס, און אַלץ אינאייגעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!" „תורה!", נישט מעהר ווי דאָס איינע וואָרט... און געשריען האָט ער מיט מסירת נפש... לאַנג, לאַנג, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ער איז געפאַלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאָפען פערשמאַכט, און געפיהלט, אַז ער וויינט אין שלאָף אויך און שרייט: תורה! תורה!... בעווייזט זיך אידם דער ראש־ישיבה, אָנגעטהון אין תכריכים און אַ גאָלדענע קרוין אויפ׳ן קאָפּ, און האָט אידם אַזוי געזאָגט:

— שטעה אויף, חנניא, דיין רפואה הויבט זיך אָן... גאָט האָט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האָט זיך פאַר דיר געמיהט, שטעה אויף און געה פאַר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראָגען. וועסט קומען קיין צפת, און זאָלסט אַריינגעהן צום לב־טוב, ר׳ חייא׳ן, און וועסט זיך פאַר אידם מתודה זיין, און בעטען, ער זאָל דיך אַריינעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אָבזאָגען, און אַז דו וועסט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, וועט ער דיר געפינען דיין זווג, און ער וועט מתפלל זיין פאַר דיר, און זיין תפלה מאַכט שטענדיג אַ רושם פאַר׳ן כסא הכבוד. אַ חוץ דעם — איז חופּה מכפּר, און שבע ברכות אויך... וועסטו געהאָלפען ווערען... און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופּה וועסטו זיך אויפהאַפּען אין דערפריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צו־קאָפּענס שוין האָבען אויס־געבליהט און שפּראָצען מאַנדלען, און בליהען און שפּראָצען וועט אויך

אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאַהנען, אויסער דעם שלעכטען, און וועסט זאָגען פאַר ר׳ חייא׳ן אַ חילוק, אַ בנין, נישט קיין סתירה; און ר׳ חייא וועט פון דיר נחת האָבען... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבען,—זאָגט ער—ווייס איך נישט...

און ער איז נעלם געוואָרען, און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פאַר־טאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אַזוי דערצעהלט חנניא, און ר׳ חייא קוקט אויף אים מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביסטו, חנניא?

— זיעבצעהן יאָר און צעהן חדשים.

פערטראַכט זיך ר׳ חייא... „געביך—טראַכט ער—אָהן אריכת ימים!״ דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר׳ חייא׳ן און זאָגט מיט אַ האַרציג געבעט, שטיל און פערציטערט:

— רבי, וועט איר מיך אַריינעמעהן אין דער ישיבה?

„אַ לעערע נשמה — טראַכט ר׳ חייא—אָהן אַ וואָרט תורה, און פון דאַלז שפּיעלט אַרויס דוד המלך׳ס פידעלע״—און הויך זאָגט ער:

— געה, מיין קינד, שלאָפען... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזען וואו, און קום מאָרגען פריה צו מיר נאָך תשובה. אַצונד געה, מיין קינד...

חנניא געהט אַרויס, און ר׳ חייא בלייבט נאָך אַ ווייל׳ע אין סוכה, ער קוקט דורכן פענסטעריל אין הימעל אַריין און פרעגט.

— זאָל עס זיין ד ע ר?...

נאָר דער הימעל איז פערוואָלקענט און שווייגט.

און פאַר וואָס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באַלד אויפ׳ן אָרט, וועט מען זעהן אין שמועס מיט חנניא׳ן צו מאָרגנס אין דערפריה.

— חנניא בני,—זאָגט ער איהם אין אַ באַזונדער חדר,—זיי וויכען, מיין קינד, אַז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אַריינעהמען אין מיין ישיבה אַריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ׳ן גאַנצען לייב צו ציטערן.

— רבי,—זאָגט ער—לאָזט מיך זיצען, ווי אַם ווייטסטען פון אייך ערגיץ אין איין עק באַנק, אין אַ פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערען

װאָס אידר װעט זאָגען פאַר זיי, פאַר די תלמידים... נאָר הערען װיל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך װיל. — טרייסט איהם ר׳ חייא — נאָר, זאָגט ער, איך האָב פחד, עס זענען דאָך פאָרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי װעלען אויס דיר, חס־ושלום, חוזק מאַכען...... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נאַרען, חנניא, תלמידי הכמים זענען זיי דאָך, און דו דערװייל... און די שנאה פון אַ תלמיד הכם צו אַיין עם הארץ איז גרויס... װעסטו ליידען יסורים פון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דאַרף ליידען און אָבקומען, װאָס מעהר בויש, װאָס מעהר יסורים; װעט געשװינדער אַראָב די קללה:

— זאָל זיין אַזוי, — איז ר׳ חייא מרוצה — האָב איך אָבער מורא, עס זאָל זיי, חס ושלום, נישט שאַטען, המלבין פני חבירו ברבים...

בעהייזען זיך דערװייל פייערלעך אין חנניא׳ס אויגען:

— װאָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פערשעמט זיין חבר, ברבים — צװישען מענשען — פערליערט ער זיין חלק עולם הבא!

װערט חנניא נאָך מעהר דערפרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבי, אויב איך װעל אָבקומען, און די קללה װעט אַראָב פון מיין נשמה, װעל איך אַליין קיין חלק לעולם הבא ניט האָבען און לערנען װעל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפענדיג אויף שכר...

הלואי, רבי, הלואי!

ר׳ חייא׳ס האַרץ זאַפט אַיין זיינע װערטער װי אַיין שמעקענדיגען בוים־אייל.

— אָבער זיי, — טענהט ער — די תלמידים? װי קען איך זיי לאָזען שטרויכלען און פערליערען עולם הבא.

בלייבט חנניא אַ װיילע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און װי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוחל, פאָראויס מוחל...

— „למפרע", הייסט עס! — טייטשט זיך אויס ר׳ חייא, און נעהמט חנניא׳ן אָן ביי דער האַנד און פיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אַריין, און זעצט איהם לויט זיין פערלאַנג בעזונדער, גאָר אָן אַ זייט פון די תלמידים.

און ר' חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער איין אויג אויף חנניא'ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פערמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך איין צום שעור, און זיין פנים רויטעלט זיך, ווען ער כאַפּט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט איהם עפּיס פערלאָרען. און טיילמאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש-וואָרט נישט כאַפּען. דערמאַנט עס ר' חייא'ן אָן אַ פערשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון ווייטענס אַ קלאָר ריזלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תלמידים מורמלען צווישען זיך וועגען חנניא'ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין אויער כאַפּט בלבולים ווי בור, עם-הארץ... האָט ר' חייא גרויס צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תלמידים, וואָס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאַפט, גלייך זיי וואָלטען איהם די גרעסטע טובה געטהון... זאָגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר' חייא זאָגט, און די תלמידים פרעגען קשיות, און ר' חייא ענטפערט, און מען אַמפּערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פּאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזען, און פּידהט מיט קיינעם קיין חברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאָקערט אויף יעדעם וואָרט, איז צוגאָסען אויף זיין פנים... און אַז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער אַרוים דער לעצטער, און די פּאָר שעה פאַר מנחה, געהט ער אַ ביסעל אַרום איינער אַליין און אויף אָבגעלעגענע און פערוואַקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו אַ פערגעסענע סוכה צווישען אָלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך דאָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרוים צו מנחה-צייט.

איין מאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר' חייא'ן, זיך אַיין עצה האַלטען, צי ער איז נישט מחויב, געהן איבערבעטען דעם בחור חנניא.

—וואָס איז פאַר אַ נייעס?— פרעגט ר' חייא— האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— חס ושלום! — זאָגט דער ריש-דוכנא — און דערצעהלט איהם, אַז ווען עס קומט איהם אויס פאַרבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אָלע-אַנדער בוימער, הערט ער פון סוכה אַרוים חנניא'ס קול — אָדער ער

האָט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי-טייטש, אָדער ער איז מתפלל צום הימעל מיט גרויס געבעט און דבקות, און דופט אַלץ אינאיינעם: תורה — תורה — תורה! ווי אַ הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאָגט דער ריש-דוכנא, — אַז עס איז אַ גרויסער בעל-תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך איהם דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבען קיין עונש דערפאַר.

האַלט איהם ר' חייא דערפון אָפּ, ווייל ער ווייסט, אַז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָבקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הייבט-אָן אויס'ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אַז ער האָט בעמערקט, אַז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך-אָרץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס נייזט מרימים בעשערטער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַיין עם-הארץ.

איינמאָל געדענקט ר' חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָב צו חנניא'ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט גע-האַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַרפער און בעהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש-ווערטער.

שווייגט ר' חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, איהר האָט דאָך געזאָגט „ישיהגה" — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגע-זעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך דערציילען פאַר אייך!

— אַדרבא! — איז ר' חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפּעס וואונדערליכעס! אין אָנהייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געזעסען פאַר אייך מיט פערמאַכטע אוי-גען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערן, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פערלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פערמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז איך געה נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזשע אין מדבר, און בין פערשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צום גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט אַ זיס, היימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה,

א פריש נחת פאר דער נשמה... און איך האב געפידלט, אז גאט'ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פירט מיך אויפן גלייכן וועג צום קוואל, און איך גענעהן מיך צו איהם, צום לעבעדיגען וואסער, און דער קוואל גענעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אקעגען! און איך ווייס דאך, ווער דער קוואל מיט זיין לעבעדיג וואסער איז, איך האב דאך אמאל פון איהם געטרונקען, נאר א שלעכטער מענש האט מיך איבערגעדייבערט און אוועקגעפירט פון קוואל צו שלעכט וואסער, צו פער'סמ'ט וואסער, און איך האב געמיינט, אז דאס איז טהוי פון הימעל... און אצונד האט מיר גאט געהאלפען. איך געה צוריק, און דער קוואל קומט מיר אקעגען. ער אליין העלפט מיר, און דער בטחון שטארקט זיך אין מיר, איך געה מיט אלע כחות... און האטש איך קלעטער איבער שטיינער, ביינער און דערנער, פרעה איך מיך און געה... און געה... און אזוי ווי איך געה צום קוואל, אזוי גענעהנט זיך דער קוואל צו מיר.

— אמן, זאל דיר גאט העלפען! — ווינשט איהם ר׳ הייא.

— און זיצענדיג אליין אין סוכה, פערטראכט איך מיך אמאל, און עס דאכט זיך מיר, אז איך בין געוועזן ווי א שטייג, פול מיט זינגענדיגע פייגעל, און די פייגעל האבען גאט'ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפיעלט... דערנאך איז געקומען א כשוף-מאכער, און האט די פייגעל א כשוף אפגעטהון, און זיי האבען אנגעהויבען אנדערע נגונים צו זינגען... חוצפה'דיגע, אויסגעלאסענע... דער פראסטער עולם האט זיך נישט פערשטאנען דערויף, און געלויבט די שטייג און די פייגעל אין שטייג, ביז עס איז אמאל דורכגעגאנגען א צדיק א גרויסער, און איז צוגעגאנגען זעהן, וואס מען זינגט פון שטייג ארויס פארן עולם. האט ער געהערט, און זיין אויער האט באלד געכאפט דעם אמת'ען תוך פון די נגונים. ער האט דערהערט אין זיי אלערליי קולות פון תאוה, פון נבול-פה, און ער איז צוגעגאנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאגט: איידער אזוי צו זינגען, פערשטומט בעסער, פייגעל! און ער האט א בייזען בלאז געטהון אין דער שטייג אריין מיט א בייזען, קאלטען אטהעם, און תוך כדי דבור זענען די פייגעל ווי פער'כשופט און פערשאלטען געווארען, און זענען פערשטומט און פערפרוירען אראבגעפאלען אויף די פאדלאגע פון שטייג, און זיי ליגען דארט צונויפגעקנילט, מיט פערוויקעלטע פליגעל, מיט פערשלאסענע שנאבלען און פערמאכטע אויגען, ווי די טויטע...

און אז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און האפ א ווארט נאך

אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף אַיין אַנדער פייגעלע, עפּענט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הייבט־אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע ניגונים; פרומע, עדעליכע ניגונים... און רירט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר' חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַלץ, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער נאָר ביטאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָב, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטייג ווערט צוריק פערשטומט, פערפרוירען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל גערידערט, ווערט געלעהמט און פאַלט צוריק אַראָב ווי טויט, מיט אַ פערשלאָסען מיילעכעל, מיט פערמאַכטע אייגען...

האָט ר' חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַוונען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

———

ר' חייא בלייבט אַליין, ער דאַוונט אָב מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא'ן אונטער'ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אָלעאַנדער ביימער, און די האָבען איינע געגען דער אַנדערער אויסגעבויגען די פּיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט־צינגעלעך האָבען זיך כמעט אָנגערידערט.

קאָן ר' חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער'ן הימעל; הן די, וואָס ליעגען אויף די ביימער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די ביטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר' חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי", איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס די איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער סוכה, הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג.

און ווי די פרומדע ענטפערט אידר:

— איך בין געקומען דאָ עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היימישע, און געקומען בין איך אַ ברענעדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָב איך אָבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פאַרוואָס? חייל ר׳ הייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל ווייטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שייכען, וואָס האָבען שבע הכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צווישען אַנדערע הכמות אויך הכמת הרפואה.... און זיי האָבען איהם אָנגעוויזען, און ער האָט זיך געבראַכט פון ווייטע אינזלען גראָז אויף רפואות קעגען אונזער בייסען... איך בייס, און ער היילט... זעה איך, אַז איך אַרבייט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצען אויפגעהערט צו בייסען...

— נאַריש! ענטפערט די פרעמדע שלאַנג. — גראָזען — זאָגט זי — העלפען גאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג בייסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית“ — פון דער גאָט׳ס קללה אויף מענשען און שלאַנגען, פאַר׳ן הטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט בעשאַפען דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסען, אַז די ערד אויף די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זענען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויס־שפראָצען אַלערליי גראָזען אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אויס רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ הייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ אַ הייב־מיתה? סאַמע תלמידי הכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאַנג.

— אָט דער בחור הנגיא, וואָס האָט יעדען טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז הייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געווען אַ תלמיד־הכם, אליהו הנביא׳ס אַ תלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תלמיד הכם׳ס הופה! און אַ שטיקעל פסק האָט ער באַלד בעקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים.

וואָס איז דערבײַ געווען, האָט איהם פערשאָלטען, ער זאָל פערגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תשובה, ער זאָל ווערען אַ נע ונד, טראָגען לײַנוואַנטענע קלײדער, מיט אַ פראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט איהם געגעבען אין דער האַנד אַרײַן אַיין אָבגעשײלטען צווײַג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען, ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע, — נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פסק נישט בעשטאַנען! דאָס איז וועניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף איהם צונעהמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַקעגען געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל איהם געבען אַ כפרת עון... זאָל דער בחור התונה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צו'ם אַכטען טאָג נאָך דער חופה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפר זיין די חופה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און ווייל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן איהר חטא און שולד, אַ פריהע אלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט, בעט זי זיך בײַ דער הבר'טאָרין, די זאָל זי פיהרען צו'ם וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָב און געהען אַוועק... און אויף ר' חייא'ן פאַלט אַ גרויסע שרעק...

וואָרום ר' חייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער חנניא'ן נישט התונה מאַכען, וועט ער געהן קעגען דער השגחה פרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאַנען דאָס לערנען... יאָ התונה מאַכען? טויט ער איהם מיט די אייגענע הענד! און ווי קאָן ער נעהמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער התונה פאַר אַיין אלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אַרײַן; דער הימעל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר' חייא'ן הייבט אָן שטאַרק צו קלאַפּען און צו צאַפּלען; און ער הערט בחוש אַ קול פון האַרץ אַרויס:

— חייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יהודה מרים... אברהם אבינו וואָלט זיך נישט מישב געווען...

נישט אַזוי לײַכט איז אָבער מקריב צו זײַן אַיין אײנציגע טאָכטער. דערמאַנט ער זיך, אַז שׂרה די צדקת האָט אים צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופירן פון ספקות. הײבט ער אויף צום הימל די אויגן און איז מתפלל װעגן דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקלט זיך אָפּ דער וואָלקן פון הימל, און עס בעווייזן זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו אים מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטן צוזאָג!

ר' חייאס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרן. איין מאָל פאַרנאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר' חייא אויף דער שטול, קומט אויף אים אַ חולשות הלב, פערמאַכן זיך אים די אויגן, און ער דרימלט אַיין, און באותו הרגע בעווייזט זיך אים שׂרה די צדקת. זעהען זעהט זי אויס פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף אים מיט די זעלבע הן־וחסד־שטראַלענדיגע אויגן, און זי לעגט אים מיט נחת ליעבשאַפט די רעכטע האַנד אויפ'ן אַקסעל, און זאָגט אים:

— זאָרג נישט, חייא, אונזער טאָכטער'ס מזל שײַנט ווי די זון, פערלאָז דיך אויף איהר...

ווײַל ער זי איבערפרעגען, ווערט די צדקת פערשוואונדען. און עמיץ, פיהלט ער, וועקט אים... עפענט ער די אויגען אויף, דערזעהט ער, אַז מרימ'ל, זײַן איינציגע טאָכטער, שטעהט פאַר אים, און לעגט איהר רעכטע האַנד אויף דעם אייגענעם אַקסעל, וואו איהר מוטער די צדקת האָט איהר האַנד געהאַלטען, און זי זאָגט אים:

— טאַטעשי, זײַ מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין אַרױסגעשװאומען אויפ'ן הימעל און די שטערנדלעך האָבען זיך צופלאַקערט, — שוין צײַט, זאָלסט עפּעס טועם זײַן, טאַטעשי...

זעהט ר' חייא, אַז עס איז אַ המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליעבשאַפט בײַ דער האַנד, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאָכטערשי, איך וועל נישט טועם זײַן, ביז איך וועל דיך נישט פרעגען, און דו וועסט מיר נישט ענטפערען דעם אמת.

זעהט ר' חייא, ווי זי רייטעלט זיך, זאָגט ער ווײַטער:

— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, ענטפּלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער,

טאָכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר,—ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט,—אַ פאָטער אי אַ מוטער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאָר נישט איבערלאָזען אין האַרץ...

בעהאַלט מרימ'ל איהר פנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטילערהייד:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר: זעה, טאָכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג... די באָרד מיינע איז ווייס ווי דער שניי אויפן באַרג חרמון—און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופען צום בית-דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער,—אויף וועמעס בעראָט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיק טהון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרימ'ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרימ'ל: ניין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדן רבקה'ן אַ שדוך מיט יצחק'ן, שטעהט: „וישאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה'ן געפרעגט, צי זי וויל געהן מיט דעם מענש מיט אליעזר'ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן,—איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו ווייסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרימ'ל. וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטן געפעלן פאַר אַ מאַן?

— חנניא!—ענטפערט מרימ'ל שטיל. אַזוי שטיל, אַז נאָר אַ פאָטער'ס איין אויער האָט געקאָנט אויפכאַפּן דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומם און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אַז ער זעהט, אַז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אב!

דערצעהלט זי אידם, אז באלד אין דער ערשטער רגע איז ער אידר געפעלען. ערשטענס — דאס קול; עס גיסט זיך אין איהר הארץ אריין, ווי כשר'ער בוים־אייל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא?

— א ודאי איז א גבורה, אז א בחור געהט ארום אין לייוואנטענע קליידער צווישען לייטישע הברים זאון שעמט זיך נישט, און האט קיין מורא נישט....

— און שוין? וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאר זיין גוט הארץ, וואס קוקט אידם, ווען ער הייבט די ברעמען אויף, פון די אויגען ארויס. און זיין טרויער.... עס האפט אן ביים הארץ...

— קינד, ער קומט אב... א זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאט מוז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר ארויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אמאל פארביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאטעשי, איז א מעגליכע זאך, מען זאל אזעלכע הארציגע תפלות נישט הערען?

גאט איז א בעל רחמים, טאכטער!

— איך ווייס נישט זיין זינד... נאר זיין תשובה איז גרויס! עס ליעגט אויף זיין פנים אזוי פיעל חרטה, אזוי פיעל הארץ־וועהטאג... טיילמאל — אזא מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האבען!...

— האסטו נאר רחמנות, טאכטער?

— דאס איז געווען דער אנהויב, טאטעשי... איך זאל זיין — האב איך אמאל געטראכט — אויף דיין ארט, טאטעשי, וואלט איך פאר אידם שטענדיג מתפלל געווען... דערנאך האב איך אזא געדאנק געהאט: איך זאל זיין א ברודער זיינער, וואלט איך מיך פאר איהם מוסר נפש געווען... און פלוצלונג, טאטעשי, — דו הייסט דאך מיך זאגען דעם אמת — האט מיר א שטראם היים בלוט צוגעשלאגען צום הארץ... עס האט זיך מיר געדאכט, אז באמת מוסר נפש זיין קאן זיך נאר א ווייב! אז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!...

— און איינמאל, טאטעשי, האב איך וועגען דעם א חלום געהאט.

עס איז געווען ל"ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפאצירען געפאהרען אויף דער שיף איבער'ן ים... הנניא אויך; דו האסט איהם געהייסען... און געזעהן האב איך דורכ'ן פענסטער, ווי טרויעריג ער איז ארויף

אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָרען איינע אַליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אַראָבגעגאַנגען אין גאָרטען אַריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל — קיין פֿויגעל האָט ניט געזונגען... עס האָט קיין וואָרם אין קיין בוים נישט געקלאַפּט.... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיעד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען די אַלע פערחלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט בּיי די ווייסע ליליען, מיט די הענד אונטער'ן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אַריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פליהט אונטער'ן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און אונטער איהר, — די טויב זעהט עס נישט, — פליהט נאָך אַ שוואַרצער פויגעל, מיט אַיין אויסגעשטרעקטען שאַרפען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב.... קריג איך אויף דער טויב אַ חילד רחמנות און הייב אָן רופען, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פעשוואונדען אויף אַ ווילע... ער קומט אָבער צוריק, פליהט האַסטיגער, הויבט אָן רודעיאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקער, נאָך אַ ברענענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך נאָך אַמאָל, רוקט זיך אַ ביסעל אונטערווייל'עכטס צוריק... און פליהט נאָך אַמאָל צו.... שריי איך נאָך האַרצרייסענדיגער.... און אַזוי עטליכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אַראָב צו מיר און מאַכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסט דו, קינד!

ענטפער איך:

— איך יאָג אָב פון דיר דעם שוואַרצען פויגעל, וואָס דו זעהסט נישט. און וואָס וויל דיך טייטען!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טייטען... איך בין אַ חייב מיתה... און ער וועט מיך טייטען, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאַר מיר מוסר נפש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טהון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טהון!

— און וועסט קיין חרטה נישט האָבען?

— ניין! — און איך שווער איהר צו, אז ניין...

ניקט זיך צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאפט, שטעהט א ווײלע און פליעט אוועק. און אז איך האָב מיך אויפגעחאפט, האָב איך פאר־שטאנען, וואָס עס באַטייט...

— די טויב איז ער — חנניא... און מוסר־נפש זיין, טאטעשי, קאָן זיך נאָר א ווייב... און געשווארען האָב איך!

ווערט ר׳ חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אז דעם חנניא איז קיין אורך ימים נישט באַ־שערט? עס דארף נאָר פון זיינע לענדען ארויסקומען א גאון, אָבער ער מוז אוועקגעהן יונגערהייד פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאָהרען בעשערט, אזוי פיל גוטע זאָל ער האָבן...

טרויעריג לייכטען אויף ר׳ חייא׳ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם נאָר בעשערט ארויסצוגעבען פון זיך א גאון־עולם... א גרויסען, גאָר א גרויסען—זיין לעבען אָבער איז אין הימעל גערעכענט נישט אויף יאָהרען, נאָר פון דער חופּה אָן,—אויף טעג—

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבען!

— און דו ווילסט א יונגע אלמנה בלייבען?

— אָבער א געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר׳ חייא זיצען, נישט פערשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„א הימעל־זאך", טראכט ער.

און זי לעגט איהם נאך אמאל די האנד אויפן אקסעל און מיט אויפגעהויבענע אויגען, און מיט א קול פון א נביאה זאָגט זי:

— איך האָף אָבער, אז דער גזר דין, וואָס הענגט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאר איהם מיין לעבען אוועקגעבען.

— ווי אזוי, טאָכטערשי?...

— איך אליין ווייס נישט, ווייל איך ווייס דאָך נאָך נישט, פאר וואָס פאר א זינד ער דארף אָבקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאָגען.

אין ר׳ חייא׳ס שווערען הארץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אז עס איז א זיווג פון גאָט... „און גאָט — טראכט ער — פּרובט מיך. נאָר איך וועל דעם נסיון ביישטעהן", און הויך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָרגען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער׳ן פאָטער׳ס האַנד, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבען, האָט זי ר׳ חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אַמאָל אַזוי גליקליך געוואָרען... שטראַהלענדיג איז זי מיט אַמאָל געוואָרען.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין איך פערלאָז מיך אינגאַנצען אויף גאָט!

און איהר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאַל...

ר׳ חייא׳ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רוהיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבען בריעף צו׳ם ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פערביטערט האַרץ:

„מאָרגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחי׳, תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה איהר אַרויף אַ קרוין אויפ׳ן קאָפּ, און טיילמאָל — אַז איך פיהר מיין איינציג ווייס שעפּעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה....

„געגען גאָט וויל איך אָבער נישט געהן — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חדש....״

„איבער דער צייט וואַרט איך פון אייך אַיין עצה, אַ ראָטה — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר׳ן בעל תשובה חנניא...״

אַיין עומד בדבורו איז ר׳ חייא געוועזן.

דעם צווייטען טאָג האָט מען תנאים געשריבען. דער עולם האָט געגאַפט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם הארץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר דרך ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש געהט פאַרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר׳ חייא נישט בעקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטען סימן, רופט ער איין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט איהר:

— זיי וויסען, מרים, אַז אויף דיין חתן חנניא איז נגזר געוואָרען אוועקצוגעהן פון דער וועלט דעם אַכטען טאָג נאָך דער חופה....

און ער דערצעהלט איהר, וואָס ער האָט געהערט פון דער שלאַנג, און אַז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט איהר,

אַז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קען זי נאָך חרטה קריגן.

ענטפערט איהם מרימ'ל:

— איך בין פעסט, און מיין האַרץ איז פעסט, און אַז איך וויים דעם זר דין, וויים איך שוין, ווי אַזוי איך וועל איהם מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? קען זיך ניט אויס־וואונדערן ר' חייא...

און מרימ'ל זאָגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און אין זכות, דיר, טאַטעשי, צו לאַנגע יאָהר, פון מיין מאַמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצות און מעשים־טובים——

בלייבט צו שטעלען אַ חופה...

און עס איז אַ חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זיינע מלבושים, און רעדט נישט אַ וואָרט...

ר' חייא האַלט פאַר איהם אַ דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאַמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת־פנים, זיצט די כלה אין ליינוואַנטענע קליידער, אַפנים, שלא לבייש את החתן, און מיט אַ פראָסטען טוך אי־בער'ן קאָפּ...

און אַז מען הייבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף אַ פנים, ווי אַ זון, אויגען קלאָר'ע, גלויבענדיגע, שטיל, נאָר טיעף גליקליכע!

לויפט זיך גאַנץ צפת צוזאַמען צו דער חופה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופה אין ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ האַנפענעם שטריק אויף די לענדען, און מיט אַ וואַלד־שטעקען אין דער האַנד...

און מען פיהרט אַרום איהם די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את החתן... און ר' חייא שטעהט און שעפט נחת און וויינט.

און אַז ער וויל פאָרזאָגען דעם חתן „הרי את“ — פרעגט ער:

— וואָס טייטש?

און ר' חייא געהט צו און פערטייטשט איהם וואָרט ביי וואָרט...

און אַזוי, פערטייטשט ער איהם די ברכות און די כתובה...

גאַנץ מען.

נאָר אַז ר' חייא טהוט אַזוי, מן הסתם וויסט ער, וואָס ער טהוט...

נאָך מעהר געגאַפט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער

נישט אויסגערופען קיין דרשה־געשאַנק, אפילו נישט פון כלה׳ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער־צייט — זענען אין גאָרטען געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים בעזונדער, און פאַר ווייבער בעזונדער, און די כלה איז געזעסען, ווי איין אָרימע כלה צווישען רייכע געסט; און דער התן איז געזעסען ווי אַ שטומער צווישען אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבען געדרש׳ענט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר׳ חייא...

און ר׳ חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַליין געזעסען אומרוהיג, און האָט עפעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגען אויף דער ערד. צי האָט ער נישט חרטה אויפ׳ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגען די פרעמדע שלאַנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי" דרעהט זיך אַרום שטילערהייד צווישען די געסט, פון קיינעם נישט געזעהן, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָב פון זיין קרבן — פון התן חנניא...

און אין אָבענד, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר׳ חייא צוגערופען די טאָכטער און האָט איהר געזאָגט מיט אַ משונה׳דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגען איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק! — ענטפערט דאָס יונגע ווייבעל, — איך בין געבענשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויסלייזען פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפען! ווינשט איהר ר׳ חייא מיט הייסע טרעהרען.

— נאָר געדענק, — זאָגט זי, — טאַטעשי, אַז מאָרגען דאַרף פריהער זיין דער נס! — דער שטעקען דאַרף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגען פאַר דיר אַ חלוק! קום צו אונז, טאַטעשי, גאַנץ פריה. פערשלאָף נישט!

טראַכט ער: צי וועל איך דען שלאָפען? און הויך זאָגט ער איהר צו.

און צו מאָרגענס, אַז ר׳ חייא איז געקומען צום פאָר־פאָלק, איז שוין מרים געווען אָנגעטהון. נאָר חנניא איז נאָך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער, — זאָגט ער, — איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה... — און ער פערמאַכט צוריק די אויגען.

קוקט ר׳ חייא אויפ׳ן ווייסען שטעקען, וואָס שטעהט חנניא׳ן צוקאָפּענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען בעדעקט זיך מיט אַ גרינער הויט, די הויט — ווערט אָנגעדראָלען מיט אָדערלעך, בעדעקט זיך מיט קנאָספּען און הייבט אָן בליהען... וויל ער זיך אויפהייבען און

געהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט עה אָבער, ווי חנניא'ס פּנים פֿער־ענדערט זיך, רייטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה.— קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאָכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרימ'ל שוין געלם געוואָרען. און דערווייל עפענט חנניא די לעפצען און הייבט אָן דרש'ענען, און ר' הייא הערט און פערגעסט אָן אַלעם: אָן גם פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי"— דעם שליח פון מלאך המות; פּערל שיטען זיך הנניא'ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר' הייא'ן די טויערן פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָר־טען — אַ גן־עדן מיט'ן עץ הדעת, מיט'ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פּירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים בעשיינט אַלץ און בעשיט מיט היין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מהנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פּירות אויף די צווייגען— און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּיעלט... חנניא רעדט, און ר' הייא'ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי הלומ'ט עה נישט? ווייט און ברייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען־אַיין וואונדערליכע קולות. און מיט'ן אָפענעם מויל שלינגט חנניא די ווערטער פון די ליפּען אַראָב, און אַ הייליגער, שטילער נחת צעגעהט זיך איהם אין אַלע גליעדער.

נאָר דעם תענוג פון ר' הייא'ן קענען מיר נישט בעשרייבען, בפרט נאָך— אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס חנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין חנניא'ס ספר, וואָס ר' הייא האָט אַרויסגעגעבען מיט'ן גאָלדענעם שניט. חעלען מיר דעריבער פערלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקת מרימ'ל טהוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הייבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר' הייא, איז פערקוקט אויפ'ן שטעקען, האָט זי געהאַפּט דעם מאַנ'ס לייניוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון חדר, דער דיוואַן זאַפּט אין זיך אַיין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע הדרים ביז צום לעצטען הדר, פאַר דער פאָדער־שטוב... קיין שום בן־אדם טרעפט זי נישט איבער'ן וועג. זי האָט נאָך געכטען אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט בעווייזען, ביז זי וועט רופען. און אַז זי קוקט זיך אום און זעהט, אַז זי איז אליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהרע קליידער, „גאָט!— שעפּטשען איהרע ליפּען— עס איז פּקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת־גבר"...— און האַפּט אויף זיך

דעם מאַנ'ס לייגוואַנטענע מלבושים, און לויפט צו און עפענט די טהיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאָדער־שטוב אין גאָרטען אַריין. אַזוי זיצט זי אַ ווײַלע שטיל און קוקט אויף די אַלֶעע, וואָס ציהט זיך פון דער הויז־טהיר, ווייט, ווייט און ווערט פערלוירען צווישען די אָלעאַנדער־ביימער...

און אידרע ליפען שעפּטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעהמען איהר קרבן; און אַז זי דערזעהט, ווי דער „עכנאי" וויקעלט זיך אָב פון אָלעאַנדער־בוים און לאָזט זיך איבער'ן וועג, נעהמט זי געשווינד און פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט די הענד, זעהט זי אוים כהויה ווי דער מאַן הנניא. און לאָזען לאָזט זי נאָר איבער אַ דין שפּעלטעל צווישען די פינגער, און קוקט, ווי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי" רוקט זיך פּאַמעליך, בנעימות, נאָר זיכער. ער ווייסט, אַז דער קרבן וועט איהם נישט ענטרינען!— און אַז ער דערזעהט הנניא'ן (אַזוי מיינט ער), ווי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שוועל, דאָס פנים פערשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַרץ זאָגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפּלל, אָדער ער זאָגט ודוי... שטעקט ער דאָס גיפט־געפעלע פון מויל אַרויס און האַלט עס גרייט, דאָס כלי זין! און מרימ'ל זעהט עס. און זעהט, ווי דער „עכנאי" הייבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקען; די תאוה פון אַ שלאַנג צו בייסען, האָט זיך אין איהם דערוועקט; און זי הערט שוין דאָס רייבען מיט'ן בויך איבער'ן זאַמד, און זיין סאַפּען... און אַז ער קומט נאָהענט, און זיינע הויט־פלעקען זעהן זיך שוין קלאָר, פערמאַכט מרימ'ל דאָס דינע שפּעלטעל פון צווישען די פינגער, און בעט אין שטילען האַרץ אָהן אָטהעם:— „רבונו של עולם, נעהם אָן מיין קרבן"... און הייבט אָן ודוי זאָגען... שטיל, אָהן אָטהעם, אָהן אַ ציטער מיט די ליפען... נאָר איידער זי ענדיגט ודוי, דערפיהלט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שוועל און רופט:

—רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאַר'ן גאון, וואָס דו האָסט מיה געוואָלט געבען!... זאָל לעבען הנניא אויף זיין אָרט! און הייבט אָן גוסס'ען, און די נשמה שיידט זיך אָב מיט גרויס יסורים פון יונגען גוף.

איז אָבער גאָט— דער גאָט פון משפט!

און אַז די נשמה מרימ'ל'ס איז אַרויף אויפ'ן הימעל, האָט מען געוואַרט אויף איהר, דאָס הייסט: אויף הנניא'ס נשמה... צדיקים זענען פון גן־עדן אַרויס!

און אז מען פירט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אַבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסט ווייסן מען דאָך:

— ענקת באמונה?

ענטפערט מרימל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדלט — —

— האָסטו געלערנט תורה?

צושמייכלט, זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסן, יודישע טעכטער זאָלן לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה וחיא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך עם פאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען; אַז „עכנאי" האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— גיה, לויף געשווינד צוריק אַראָב, גיה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פון אָרט!

תיל זי נישט, מרימל: צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אָננעהמען איהר טויט פאַר חנניא'ס טויט: ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פערשפעטיגען!... און מרימל'ס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הייבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא היה, און זי לויפט אַריין מיט פרייד צו די צדיקים מיט גרוים שמחה און דערצעהלט זיי, וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפען. און באותו הרגע זענען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריעף, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און איןביידע בריעף איז מעהר נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

וועגען דעם גאון וואָס איז אַרויסגעקומען פון דעם זיווג, און וועגען נחת, וואָס ר' חייא האָט נאָך פון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה

השם, דערצעהלען איין אַנדערס מאָל.

מיר וועלען נאָר צוגעבען, אַז „עכנאי׳ן“, וואָס האָט זיך געלאָזט נאַרען, האָט מען פון דעמאָלט אָן אָבגעשאַפט, און מען וועט איהם נישט...

דריי חופּות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך

ערשטער טייל

ערשטעס קאַפּיטעל.

דער פּאַלאַץ.— דער מלך מיט דער בת־מלכּה.— דעם ילדים ענמת נפש.

ווייט, ווייט, אונטער די הרי חשך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאַראַן אַ מדינה מיט'ן נאָמען „וואונדער־לאַנד", וואו די רויטע יודען וואָהנען. און אין דער מדינה „וואונדער־לאַנד", אין דער שטאָדט, וואו דער מלך וואָהנט, אין „גלויבשטיין", דער רעזידענץ, איז געשטאַנען אַמאָל אַ הויכער, ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ. און שוין איז געווען דער ווייסער, מאַרמאָרנער פּאַלאַץ, וואָס ער איז געווען אין אַ רייכען גרינעם גאָרטען, ווי אין אַ גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאָלדענע זיילען און טוי־זענדער בריליאַנטענע שויבען.

און צופיסענס פון דעם ווייסען, מאַרמאָרנעם פּאַלאַץ האָט שטיל גערוישט, און ווי פּערל'הלומט געגלאָסען אַ קלאָר קריסטאָלען טייכעל; און פון ביידע זייטען איז דאָס טייכעל געווען אַרומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צוויגען, די איידעלסטע געוויקסען. און אין דעם קריס־טאָלענעם, קלאָרען טייכעל האָבען אַרומגעבליצט, אַרומגעטאַנצט טויזענ־

דער גאָלדענע פישלעך, און פון אויבען, איבער דעם בלאָהען וואַסער-שפּיגעל, האָבען זיך געהויבען און מיט טוּיזענד הן זענען אַרומגעשוואוּמען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלזער און לאַנגע, פּעשפּיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פערגומען די אויגען!

אָם שענסטען האָט עס אויסגעזעהן ביינאַכט, ווען די לבנה האָט געשיינט... דער מאַרמאָרנער פּאַלאַץ האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין טייך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערען... די בליצענדיגע גאָלדענע פישלעך האָבען לוסטיג געהיפּט און געטאַנצט און זענען אַריבערגעשפּרונגען פון איין גאָלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין בריליאַנטענער שטיב צו דער צווייטער, און די שניי-ווייסע שוואַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אַריבערגעשוואוּמען פון איין זילבערנעם שטיק געפּעל צום צווייטען, פון איין גאָלדען שטערנדיל צום צווייטען... און פערציטערט, ווי פון גרויס ליעבשאַפט, האָבען זיך אַרום דעם אַלעם געפלאָכטען די פיינסטע, וואונדער-ליכסטע שאָטען פון די בלומען און געוויקסען, וואָס האָבען געבליהט אויף ביידע זייטען פון טייכעל... און אַז עס האָט זיך נאָך דערביי געלאָזט הערען דער שפּיעל-פויגעל פון צווישען די צוויי צוויגען, וואָס האָבען זיך געבויגען אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע פירות, האָט מען ווירקליך געמיינט, אַז עס איז קיין גאָרטען נישטאָ, קיין פּאַלאַץ נישט דאָ,— אַז עס איז איינגאַנצען אַ חלום, אַ פערכּשופטער חלום...

און דאָך איז עס קיין חלום נישט געוועזען.

— — — — — — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט ביי די רויטע יודלעך, אין דער מדינה „וואונ-דערלאַנד", שלמה דער זיבען-און-צוואַנציגסטער, אונזער שלמה המלך'ס אור-אור-אייניקעל; און ער האָט עס געוואָהנט אין דעם פּאַלאַץ, ער מיט זיין איינציגער טאָכטער,— די בת-מלכה— שולמית.

שוין פינפצעהן יאָהר איז דער מלך אַיין אלמן געווען, ער האָט אָבער נישט התונה געהאַט, ווייל ער האָט זיין „אויג אין קאָפּ", זיין צווייטער נשמה— דער בת-מלכה קיין שטיעפמוטער נישט געוואָלט געבען.

און די בת-מלכה איז די גרויסע ליעבשאַפט ווערט געוועזען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איהר פאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געלייטועליגט מיט אַ שענקייט, וואָס האָט אַלע אויגען פערבלענדט.

און ווייל די בת־מלכה איז נישט עהנליך געוועזען נישט צום פאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער, האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פון הימעל פערקוקט...

אין גאַנץ „וואונדער־לאַנד" האָט אידה שענקייט געשמ'ט, נאָר ליעב האָט מען זי געהאַט פאַר איהר גוטסקייט, פאַר איהר גוט האַרץ, פאַר איהר גוט אויג און האַרציגע פרומקייט.

טאָג־טעגליך פלעגען זיך פאַר'ן ווייסען פּאַלאַץ פערזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבען געברויכט הילף, און די בת־מלכה פלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איהר הכר־'טאָרין דבורה'לע, יואָב'ס, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, די האָבען אַלע אויזגעהערט, בעשענקט און בעגאַבט, געהאָלפען און געהיילט...

כדי די בת־מלכה זאָל נישט דאַרפען יעדעס מאָל געלד בעטען, האָט איהר דער פאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכען,— און האָט איהר איבער־געגעבען— אַ צווייטען גאָלדענעם שליסעל צו זיינע אוצרות; און ביי'ם אוצר האָט ער נאָך געשטעלט איין אויסגעל'ערנטען פאַפּוגיי, וואָס פלעגט, דער־זעהענדיג די בת־מלכה, אויסרופען:

— „נעם, מלאכ'ל, נעם! נעם מיט פולע הענד, און גיב פון פולען האַר'ץ!"

און דעם מלך'ס אוצרות זענען דערפון נישט קלענער געוואָרען; פערקעהרט, עס איז אין זיי די ברכה אַריין. וואָס מעהר דער מלך מיט דער בת־מלכה האָבען פערטיילט, אַלץ פולער זענען געוואָרען די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבען אָנגעשלאָגען מיט זייער צדקה!

און ביי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער, נישט גליקל'יך געוועזען.

אונטער דער זיידענער חופה, אויפ'ן גאָלדענעם בעט, פלעגט דער מלך איבערוואַכען גאַנצע נעכט, נישט צושליסען קיין אויג, און הערען די טריט פון די סאָלדאַטען, וואָס זענען געגאַנגען אויף און אָב פאַר'ן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדער־לאַנד איז נאָך דאָס געוויסען פון אַ מענש ביי דער גאַנ־צער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפען; ביי שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען איז אָבער דער פאַל נישט געוועזען... און די סבה, פאַרוואָס ער שלאָפט נישט, וועלען מיר געוואָהר ווערען אין צווייטען קאַפּיטעל.

צווייטעס קאַפּיטעל.

דער קוקו. — די כשוף־מאַכערין און דער בת־מלכּה׳ס שבועה.

איינמאל, ל״ג בעומר, איז די בת־מלכּה מיט איהר הבר׳טאָרין דבורה, געגאַנגען אין נאָהנטען וואַלד אַריין שפּאַצירען...

אַז די פייגעלעך אין וואַלד האָבען זיי דערזעהן, האָבען זיי אָנגע־הויבען פרייער און פרעהליכער צו זינגען. די פייגעלעך האָבען נישט גע־וואוסט, אַז איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכּה און די צווייטע איז דעם משנה־למלך׳ס טאָכטער, זיי האָבען נאָר געוואוסט, אַז דאָס זענען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטען זיי עסענוואַרג, ווען זיי בעווייזען זיך נאָר פאַר׳ן פּאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזען זיי אַ גאַנץ יאָהר מיט קעניגליך ווייסברויט, שבת־ חלה מיט זאַפרען און שבת־שירה — מיט׳ן פיינסטען האָניג־לעקעך...

און לכּבוד די האַרציגע מיידעלעך איז געוואָרען אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, ברידער, קנאַק! — האָט גערופען פון איין צווייג צו דער צווייטער, — לכבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכבוד די האַרציגע מיידעלעך!

די בלומען, וואָס בעהאַלטען זיך תמיד צווישען הויכען גראָז, אין שאָטען, אונטער די ביימער, וואָס ציטערען שטאַרק פאַר יעדע לעדיגע האַנד און פאַר יעדען שווערען טריט, די בלימלעך האָבען עס דערהערט און האָבען אַזוי געטראַכט:

„אַז פייגעלעך לויבען, איז אַוודאי אמת! פייגעלעך ווייסען פון קיין חניפה נישט! דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבען!״

און די בלימלעך האָבען אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פון׳ם טיעפען גרינעם גראָז; און זיי האָבען פריי און לוסטיג געאָטהעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשען און די סאַרנעס, וואָס בעהאַלטען זיך שוין צווישען די פערפלאָכטענע צווייגען, ווען זיי דערהערען נאָר אַ שאָרך, האָבען זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגען, ווי נאָר סאַרנעס און הירשען קאָנען קוקען!

און דעמאָלט האָט זיך דער פרעהליכער בת־מלכה אויך פערגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איהר געוואָרען אין יונגען האַרצען; קוים אָבער האָט זי גאָר געעפענט דאָס קרעלענע מיילעכעל, זענען מיט אַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבען: זיי ווילען אויך הערען, ווי אַזאַ גאָלדען מיידעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפּעט איינגעהאַלטען, און דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט איהם צום ערשטען דערזעהן.

און דעם משנה למלך'ס טאָכטער איז געהנטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם, האַלב גלויביג, האַלב שפּאָטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין בעשערטער?

דער פויגעל הייבט אָן רופען: קוקו! קוקו! אָהן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכענדיג אָבגעצעהלט 518 יאָהר.

און ווי אַ זילבערן גלעקעל האָט איהר קול געקלונגען.

די בת־מלכה האָט איהם דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבען, הכם מיינער אויפ'ן בוים?

און דער פויגעל האָט ווידער גערופען: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיעל ער וואָלט אָבגעצעהלט, ווען דער בת־מלכה זאָל נישט געוועזען איבערדריסיג ווערען צו צעהלען.

זי האָט איהם איבערגעהאַקט און געפרעגט:

— און וויפיעל יאָהר האָט נאָך גאָט מיין גוטען פאָטער בעשערט?

עס האָט זיך איהר, דער גוטער בת־מלכה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופען און רופען און נישט אויפהערען צו רופען, ווי פריהער.

די בת־מלכה אָבער, איז געבליבען ווי פערשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מעהר נישט געקאָנט אַרויסקריגען אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבען זיך מישב געוועזען, אויסצוזוכען די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגען, צי האָט זיך נאָר דער קוקו בעליידיגט, צי עס האָט טאַקי איין אונגליק צו בעטייטען.

און קוים האָבען זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסע קליינע, וואונדערליכע, לוסטיגע, און פערשיעדענפאַרביגע היה'לעך, וואָס האָבען אָנגעהויבען אַרומצוטאַנצען, אַרומצושפּרינגען און פאָראויס צו לויפען, און זיי האָבען אַזוי'ערנאָך געוויזען דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף-מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגעלט מיט קעניגלעך און וועוורקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געווען איז זי אַלט און איינגעשרומפּען, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציגע אויגען, אַז די קינדער האָבען זיך פאַר איהר נישט דערשראָקען, און זענען צוגעקומען נעהנטער. פאַר האַרץ־ווערטאָג האָט די בת־מלכה נישט געקאָנט רעדען. האָט דעם משנה-למד'ס טאָכטער פאַר איהר גערעדט.

— אַלטע,— האָט זי געפרעגט,— ווי לאַנג וועט איהר פאָטער לעבען?

אויסזאָגען, אַז דאָס איז אַ בת־מלכה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבען צו זאָגען דעם אמת.

הע? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט די שאלה, און האָט געטייט דערביי אויף דער בת-מלכה מיט'ן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעהט אויס, גוט טויב געווען, און דבורה'ס טייטען מיט'ן פינגער האָט זי גאָר אַנדערש פערשטאַנען; זי איז געוואָהנט געווען צו מיידעלעך, וואָס פרעגען, ווען מען וועט זיי אַ חופּה שטעלען.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— ווּעמען? דעם פיינעם טאָכטער'ל? איי! אַזאַ שענע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איהר צוזאַמענקומען! אין קורצען וועט אַ חופּה זיין! אין קורצען!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלען אויף די שפּיץ פינגער און אריינשרייען דער כשוף-מאַכערין אין אויער איהר פערלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף-מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איהר פאָטער וועט דערלעבען — דעם טאָג פון איהר חופּה!

די בת-מלכה האָט אַ שרעקליכען געשריי געטהון, און אין דער-וועלבער מינוט זענען פערשוואונדען די מכשפה מיט איהרע הייזלעך.—

די סאַרנעס, די הירשען האָבען זיך בעהאַלטען. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פערשוואונדען געוואָרען...

אין שטילען וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ-ווערם פּיקען אין די ביימערס הערצער, און דער בת־מלכה'ס שבועה: אַז זי וועט קיינ-מאָל נישט חתונה האָבען; דער פאָטער איהרער זאָל לעבען, ער זאָל זי איבערלעבען!

דערנאָך האָט די גאָך דבורה׳ן בעשוואָרען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען בסוד...

מיר וועלען זעהען, ווי זיי האָבען שטיל געהאַלטען וואָרט.

דריטעס קאַפּיטעל.

אַ צוזאַמענפאָהר פון התנים.— אַ שמועס צווישען מלך מיט דער בת־מלכה.— די ווייסע טויב און איהר עצה.

עס איז וויטער געווען אַ צוזאַמענפאָהר פון שררות און פּרינצען... מען האָט אַלע פערבעטען אין פּאַלאַץ אַריין... פריהער איז מען אַרויס אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פערשטעהט זיך, אַז אויף אַ יאַגה ביי אַ יודישען מלך שיסט מען נאָר אין חיות רעות און גיפטיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגליך מאָל־צייט.

עסען, האָטש כשר, איז געוועזען לרוב, אַלטע וויינען, האָטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... ווי מען האָט געעפענט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסען זאַל פערשפּרייט אַ ריח, ווי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצען האָבען געגעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים וועגען אַלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגען האָבען געהאָנגען אויף דער בת־מלכה׳ס שען־חנ׳עוודיג פּנים.

אַלע האָפען צו דערזעהן דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכה איז אָבער געווען פאַר אַלע גלייך גוט פריינדליך, און האָט דאָך אַלע אָבגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסען אַלע אָבטרעטען פון זאַל, און האָט צו דער בת־מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולמית, גאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך הייגט געוועזען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פּרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווייטער דער מלך:

— אין פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! געברענגט אַהער האָט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

און טרעהרען הערען זיך אין דעם מלך'ס ווערטער:

— און וואָס פעהלט זיי? ביזט דו נישט זיכער אין זייער קלוגשאַפט, גיב זיי איוף רעטענישען. דו קאָנסט אַזוי פיעל, איך האָב דיך דאָך אַזוי פיעל געלערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאָגט ווייטער דער קעניג,— טייל האָבען דאָך גרעסערע און רייכערע לענדער פאַר מיר, גרעסערע אוצרות פאַר מיר!

— און אַלע שווערען, אַז זיי האָבען דיך ליעב!...

און אָבגעזיפצט האָט דער מלך און ווייטער גע'אָגט:

— טאָכטער דו מיין, געטרייע טאָכטער! זעה, מיין אַלטער קאָפּ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, ווייס איז זי ווי מילך... און אַז גאָט וועט מיך רופען צו זיך, איוף וועמען וועל איך דיך לאָזען, טאָכטער דו מיין?! און וואָס פערלאַנגסט דו? זיי האָבען דיך אַזוי ליעב, זיי שווערען אַזוי!

עס וויינט דער בת-מלכה'ס האַרץ פון פאָטער'ס עגמת-נפש, דעם אמת זאָגען קאָן זי דאָך נישט...

זאָגט זי, אַז זי גלייבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציגע טאָכטער בין איך! ווייס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואָנציג יאָהר — דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו איהרע רייד!

— און זעה, — האָט זי צום פאָטער, צום מלך, געזאָגט, — איז דען נישט מיין הבר'טאָרין דבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַרוואָס פאָדערט מען זיך נישט צוזאַמען איהר כשר'ע האַנד צו פערלאַנגען? פאַרוואָס האָט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? — וויל איך בין דיין טאָכטער! וויל בת-מלכה בין איך!

דער מלך וויל איהר נישט זאָגען, אַז ער גלייבט נישט, אַז עס איז פּמיין שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איהר:

— ווייס איך? דינע בליצענדיגע, רויטע האָר, מיט די טיעפע, בלאָהע אייגען געפעלען, און איהרע זיידענע, פלאַקסענע האָר, מיט די עהרליכע, טיעפע אייגען — נישט... יעדער מענש האָט שוין זיין מזל...

און אין האַרץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער-עלטער-זיידען קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמעל"...

און אין דער רגע האָט זיך באַוויזן אין אָפענעם פענסטער אַ מילך-ווייסע טויב.

די בת-מלכה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון אירע טויבען, און זי האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטעלען אויפ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך-ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט פאַר'ן מלך אויפ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר'ן מלך, און אָנגעהויבען צו וואָרקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע יודלעך, מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיעבציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

– מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת-נפש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטען; דו וועסט אין דער בת-מלכה נאָך נחת דער-לעבען...

— נייט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פּרינ-צען, וואָס בעטען איהר האַנד. נישט איינער פון זיי איז איהר באַשער-טער, און נישט אין גלויבשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז באַשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבען-לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איהר באַשערטער וואָהנט, היים איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברענג איהם אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבייט שטעהן, גיב איך איהם, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבען-און-צוואָנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין און לאַנג לעבען

זאָלסט דו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפוילען דיר צו זאָגען... דיין בת־מלכה וויל זיין זיכער, אז דער, וואָס שווערט, אז ער האָט זי ליעב, מיינט נאָר זי אליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה.... דאָס גוטע פרומע הארץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען..

— ווי אזוי, וויסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אזוי געענטפערט:

— גרויסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטארק זאָלסט דו זיין און אייניקלעך דערלעבען זאָלסט דו, מלך! היים אידר אויסקלויבען די אָרימסטע קליידער, וואָס אידר הארץ וועט גלוסטען, פאר אידר און פאר דיר, מלך, און וואנדערט ארויס פון די ערטער, וואו מען קען אייך ליכט דערקענען. און אז אידר בעשערטער וועט זי ווערען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת־מלכה'ס גאָלדען הארץ נישט ציטערן, נישט שרעקען זיך.

— איך בין גרייט אלץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אהין און צוריק געהיפט און געבוקט זיך, ווי ביי'ם אויסגעהן שמונה־עשרה, און איז צוריק ארויסגעפלויגען פון פענסטער.

די בת־מלכה האָט קיין אויסרייד נישט געהאט, אויף דער טויב'ס עצה נישט צו בעשטעהן. האָט זי אויסגעקליבען צום וואנדערן קליידער פון שמאטעס־קלויבער.

די בת־מלכה האָט זיך אזוי געטראכט: אין אזוינע שמוציגע קליידער וועל איך קיינעם אין די אויגען נישט פאלען...

נאָר א מענש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכה האָבען גערעדט וועגען די וועגס־קליידער, איז יואָב, דער משנה־למלך, געשטאנען הינטער א זיידענעם פאָרהאנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער א טביעת עין, איך מיין: איין אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דערקענען נישט. מיט'ן ערשטען בליק זעהען זיי, ווער ס'איז גוט, ערליך און פרום באמת, און ווער ס'טראָגט נאָר א מאסקע אויפ'ן פנים — און האָט דאָס גיהנום אין הארץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געווען אין יואָב'ן פערנארט.

אַזוינס טהוט נאָר אַ פֿאַלשער, שלעכטער מענש, און דאָס איז ער געווען...

נישט ער האָט געדאַרפֿט זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאַנד!...

אין פּאַלאַץ אַריין איז ער געקומען דורך אַ צופֿאַל:

די מלכה, עליה השלום, אין ליכטיגען גן־עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרען אין קינפּעט, און מען האָט געדאַרפֿט פֿאַר דער בת־מלכה אַיין אַם, איז דער גורל געפֿאַלען אויף יואָב'ס ווייב. דורך איהר האָט ער בעקומען אַ צוטריט צום פּאַלאַץ...

איינמאָל האָט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפֿרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכה'ס אַם'ס אַ מאַן, און פֿערלאַנגען פֿערלאַנגט ער נישט מעהר, נאָר די ערלויבניש אָנצוזעהען ווי־נע אויגען מיט'ן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פֿון מלך'ס פּנים...

וואָס אַיין אַנגעל איז פֿאַר פֿיש, איז חנופֿה פֿאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבען אין פּאַלאַץ. ער איז געוואָקסען פֿון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרען משנה־למלך.

קלוג איז ער געווען, ווי אחיתופֿל בשעתו, און ער האָט זיין פֿרו־מע, עהרליכע ראָלע אַזוי פֿיין געשפּילט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמעלט, האָט נישט געדאַט אויף איהם צו ווייזען עפּעס אַיין עולה.

די בת־מלכה האָט יואָב'ן, דעם משנה־למלך, נישט געקאָנט ליידען. אַז ער האָט אויף איהר געקוקט, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַ פֿייכטער, קאַלטער וואָרם גליטשט זיך איבער איהר איבער'ן פּנים... זי האָט עס אָבער קיינמאָל נישט געבראַכט אויף די ליפּען, נאָר צוליעב איהר אַם, יואָב'ס געשטאָרבענע ווייב, צוליעב דעם פֿאָטער, און אפֿשר מעהר צוליעב דבורה'לען, אין וועלכער זי האָט אַ געטרייע, געליעבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כּח אָנגעטהון, און פֿון צייט צו צייט מיט איהם אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט בעניצען דערמיט און ווערען דעם מלך'ס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געווען, נאָר געהאַלטען האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פֿיין, ווי נאַטירליך, געפֿאַרבט די באָרד און די האָר פֿון קאָפּ

און אַלע האָבן אָן זיינע יאָרן פֿאַרגעסן...

די פֿריילינען פֿון הויף האָבן צו איהם געוואונקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית איך... אַזוינס טהוט נאָר אַ פֿאַלשער, שלעכטער מענש...

ליתר תוקף ועוז האָט ער אויפֿגעקויפֿט ביי אַלערליי כשוף-מאַכערס ליעבעס-טראָפּען, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטהון אין דעם אַלעם, וואָס די בת-מלכה האָט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפּענס העלפֿען נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס בעניצט זיך מיט די טראָפּענס, האָט אמת און עהרליך ליעב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת-מלכה האָט אָבגעזאָגט אַלע פּרינצען, האָט ער איך געהאַלטען ביי זיך פֿאַר אַ גוטען סימן. און כּדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפֿגעהערט נאָכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת-מלכה און אונטערצוהערען, וואָס זיי רעדען.

און אַז ער האָט, שטעהענדיג הינטער דעם זיידענעם פֿאָרהאַנג, דערהערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרויסצוּוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפֿנונג נישט פֿערלאָרען.

פֿערקעהרט, עס האָט איהם נאָך מעהר פֿערנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת-מלכה, וואָס האָט אַזוי פֿיעל ליעבעס-טראָפּען אויסגעטרונקען, האָט אַליין פֿאָרגעשלאָגען דעם פֿאָטער דעם שידוך, און כּדי געוואָהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פֿאָהרען זיי אַרויס פֿערשטעלט איף דער מדינה, געוואָהר צו ווערען, וואָס מען זאָגט איף איהם.

און וויל ער האָט פֿאָרט מורא געהאַט, מען זאָל איף איהם אין דער מדינה פֿאַר'ן מלך, און דער עיקר — פֿאַר דער בת-מלכה, נישט רעדען קיין בייז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלען זיי נאָכגעהן טריט ביי טריט, און טאַקי טעגליך איהם שרייבען איף תשר'יק-כּתב, וואו זיי זענען, און וואָס זיי טהוען.

אין דער התחלה האָבען איהם די בריעף, וואָס ער האָט בעקומען פֿון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער בת-מלכה געהען און געהען, און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אָב. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט איהם מודיע געווען, אַז זיי זענען אַרויס אויס דער גרע-

ניין, האָט זיך דער משנה־למלך זעהר דערפרעהט: ער איז געפאַלען איין אַיין אַנדערן, גאָר אַ לייכטען פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת־מלכה אומברענגען! און אין דער פרעמט וועט ער דאָס טהון גאָר אָהן פּחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו די אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה־למלך, און היינט במקום מלך, וויס גאַנץ גוט, אַז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטען מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידען און צעשיקען שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איהר זאָלט ניצל ווערען פון דער תליה, און נאָך גרויס ווערען...

— אַז איהר וועט טהון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכען פאַר׳ן ערשטען מיניסטער, און דעם צווייטען — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלען דעם משנה־למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסען שווערען אויף די קניע, אַז זיי וועלען טהון זיין פערלאַנג!

און די גזלנים האָבען געשוואָרען: איינער — ביי אַלע ווילדע וועלדער און פּוסטע חרבות, וואו שדים און רוחות וואָהנען, און ביי אַלע ניט־בעגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטען, זאָלען זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חרבות, און אַלע רוחות רעות פון די פערוואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרען, און האָט נאָך צוגעגעבען, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימניס — ביי זיין פאָטער׳ס מזיל, וואָס ער האַלט אין עסיג אין אַ פּאַהיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יואָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדען האָט איהר, בלאַנקע שפּיזען גיב איך אייך... און פערד וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך׳ס שטאַל, וואָס פליהען ווי די אָדלער, וואָס יאָגען־איבער דעם ווינד...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איהר וועט טרעפען צוויי שמאַטעס־קלויבער: אַ גרוי־גראָהען אַלטען, ווי אַ טייב, און אַ יונג מיידעל, וואָס איהר פּנים וועט אַרויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינ־

מערדיגען בלייערנעם וואָלקען,— פערהאַלט זיי!
— און דעם אַלטען זאָלט איהר טייטען באַלד אויפ'ן אָרט!
— און מיט דער טאָכטער זאָלט איהר אַזוי טהון:
— איהר וועט זי פרעגען, צי זי וויל האַלטען אַליץ בסוד און אַהער קומען זיין מיין ווייב.
— אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אייך צושווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבען און ברענגט זי אַהער.
— אָ ניט — טייט זי!
— בעגראָבט זיי ביידע אויפ'ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איהר האָט אַליץ געטהון בשלמות, זאָלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!
די גזלנים זענען בעשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת-הדרך, בעוואָפענט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויסגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...
און דער שלעכטער מענש איז זיכער, אַז עס וועט איהם געראָטען...
מלך וועט ער זיין!
און קוים וועט ער ווערען מלך, וועט ער וויסען, וואָס צו טהון...
די מלוכה וועט ער שוין בעפעסטיגען!
ווי אחשורוש וועט ער טהון!
אַ קעניגליכע סעודה וועט ער מאַכען— פאַר גאַנץ וואונדער-לאַנד אַ סעודה...
אין גרויסען גאָרטען וועט ער גאָלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בייגען אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע ווייגען וועלען זיך גיסען ווי וואַסער...
און אַלע שפּיעלער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען און שפּיעלען, און זינגען, און טאַנצען —
עס וועט זיין אַ יום-טוב, אַ פרייד פאַר גאַנץ וואונדער-לאַנד!
און זיבען טעג און זיבען נעכט וועט מען טרינקען, זיבען טעג און זיבען נעכט וועט זיין אַ לעבען...
און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען...
און ער וועט אַרומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.
און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכה זיין...

י. ל. פרץ.

פיערטעס קאַפּיטעל.

דבורה מוז ענטלויפען. — זי געזעגענט זיך. — בּיי דער מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט שטאַרק געליטען, ווייל די בת מלכה איז אַוועק.

זי איז געבּליבּען איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליעב געהאַט. מיט איהר געבּוירען ווערען האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרעהט; דעמאָלט איז ער אָרים געוועזען, און איין איבּריג מויל אין שטוב איז נישט געוועזען פון די גוטע זאַכען. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרען עטליכע וואָכען, האָט ער עס פּלוצלינג פיינד געקריגען; ער האָט זיך בּעקלאָגט, אַז עס איז נישט זיין קינד, אַז מען האָט איהם דאָס קינד אין וויעג פערטוישט. שפּעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פּאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך בּעהאַלטען די שנאה בּיי זיך אין האַרץ און האָט געגען זיין איינענער טאָכטער געשפּיעלט די זעלבּע פאַלשע ראָלע, ווי געגען אַלע.

קוים אָבּער איז דער מלך מיט דער בת־מלכה אַרויסגעפאָהרען, האָט ער די מאַסקע פון פּנים אַראָבּגעוואָרפען.

דאָס ערשטע איז געוועזען, וואָס ער האָט פערטריבּען פון פּאַלאַץ אַלע אָרימע און קראַנקע, און האָט צוגענומען בּיי זיין דבורה'ן דעם שליסעל צום מלך'ס אוצרות.

נאָך מעהר געליטען האָט זי דאָך דערפון, וואָס זי האָט געזעהן, ווי דער פאָטער איהרער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פּלוצלונג אָבּגעשאַפט אַלע אַלטע עהרליכע גענעראַלען, אַלע פערדיענטע בּעאַמטע פון שטעדט און דערפער, ווי אויך אַלע עהרליכע שופטים ושוטרים, פון נידריגסטען בּיז'ן העכסטען סענאַטאָר, וואָס איז געזעסען אין סנהדרין. די אַלע שטעלען האָט ער בּעזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענשען, מיט זיינע שמייכלער און טעלער־לעקער, וואָס זענען גרייט געוועזען צו העלפען איהם אין אַלע בּייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפּרובּט איהם מוסר זאָגען, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל בּעשלאָסען, דער טאָכטערס פּטור צו ווערען. ער וואָלט זי געטייט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, ווייל דבורה איז בּיי אַלע געווען בּעליעבּט, גלייך

מיט דער בת־מלכה. האָט ער זי געוואָלט התונה מאַכען פאַר וועמען עסאיז פון דער פרעמד, און האָט געזוכט פאַר איהר אַ מאַן צווישען די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגען קומען קיין גלויבשטיין וועגען געשעפט.

איינער אַזאַ סוחר איז איהם שטאַרק געפעלען. עס איז געוועזען אַ דיקער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינסטערליכע בליקען. דער, האָט געבראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פון דער האַנד נישט אַרויסלאָזען, און ער האָט איהם פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפיהרט אין פאַלאַץ אַריין און פאָרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פערבראָכען די הענד, אַ קוואַל טרעהרען האָט איהר אַרויסגעשפריצט פון די אויגען. די פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבראָכען. און זי איז דעם פאָטער געפאַלען צו די קניע און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט'ן פוס אַוועקגעשטופט.

— מאָרגען שטעלט מען דיר אַ חופה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איהר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה ענטלאָפען פון פאַלאַץ.

די סאָלדאַטען פון דער וואַכט האָבען זי פאַר רחמנות נישט פערהאַלטען, און אַ רחמנות'דיגע בלאַסע לבנה האָט איהר בעלויכטען דעם וועג דורכ'ן גאָרטען אין די אָבגעלעגענע אַלעען.

ענטלויפענדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטען און האָט זיך אַלע ווײַלע אָבגעהאַלטען ביי אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איהר געזעגענט און געקושט. און נישט אויף איין רויזען־אָדער־ליליען־בלעטעל איז געבליבען הענגען איהר'ס אַ טרעהר, ווי אַ טראָפען פרישער טהוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זעהן! — האָט זי גערופען צו די בלומען, צו די ביימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט איהרע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגעל, וואָס האָבען זיך געוויעגט צווישען די שטילע צווייגען.

און אַ שטילער, זעהר אַ שטילער שאָראָך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטען, ווי עס וואָלט געזאָגט: שווייגט! ש—ש—ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע ענטלויפט, זי ענטלויפט פון איהר פיינעם פאַלאַץ, פאַר איהר שלעכטען טאַטען, פאַר איהר פאַלשען טאַטען... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון גאָרטען איז זי אַריין אין אַ וואַלד.

בײַם ערשטען בוים אין װאַלד האָבען אױף איהר געװאַרט דרײַ משונה־דיגע היה׳לעך, װײַסע װי מילך, מיט גאָלדענע שטרײַפֿען און הערנדלעך, װאָס צװײ האָבען געהאַט פֿון שילדקרעט, און אײנס— פֿון עלפֿענבײן.

דבורה האָט זיך פֿאַר זײ אָבגעשטעלט און אַזױ געבעטען:

— אָ, גוטע היה׳לעך מיט די װײַסע פֿעלעכלעך, גאָלדענע שטרײַפֿעלעך, שילדקרעטענע און עלפֿענבײנענע הערנדלעך! האָט רחמנות אױף מיר, און װײַזט מיר דעם װעג צו דער הײל, װאו די גוטע כשוף־מאַכערין װאָהנט.

און זי זאָגט זײ, אַז זי איז נאָך בײַנאַכט אין װאַלד נישט געװעזען, אַז בײַ דער שײַן פֿון דער לבנה זעהט אַלץ אַנדערש אױס, און זי קאָן נאָך פֿערבלאָנדזען, און שלעכטע מענשען װעלען זי געפֿינען און צוריק פֿיהרען אַהין, װאו זי דאַרף נישט און טאָר נישט זײַן...

די היה׳לעך האָבען, אַ פּנים, פֿערשטאַנען יעדעס װאָרט, זײ האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּעלעך אױף יאָ און געבוקט זיך אַ פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געװעזען אַ סימן, אַז זײ האַלטען עס פֿאַר רעכט און װילען איהר װײַזען דעם װעג.

און דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפֿענבײנענעם הערנדעל איז אַרױסגעטרעטען פֿון דער שורה, און האָט זיך איהר געשטעלט פֿון פֿאָרענט; די צװײ מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך— רעכטס און לינקס אױף בײדע זײַטען.

און זײ האָבען אָנגעהױבען צו געהן.

און זײ זענען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָב, בערגלעך אַרױף, צװישען פֿערפֿלאָכטענע צװײַגען, ביז דבורה׳לע האָט דערזעהן אַ פֿײַן־גאָלדענעם שטראַהל, װאָס האָט אַרױסגעשלאָגען פֿון דער ערד.

דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפֿענבײנערנעם הערנדעל האָט שטיל דערמיט אָנגעקלאַפּט.

— װער איז דאָרט?— האָט מען געפֿרעגט פֿון אונטער דער ערד.

דבורה׳לע האָט דערקענט דער כשוף־מאַכערינס קול און האָט זיך געװאונדערט, װי אַזױ די טױבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּען פֿון קלײנעם הערנדעל.

— איך, איך, איך,— קלאַפּט װײַטער דאָס היה׳לע, װאָס האָט קײן לשון נישט. נאָר אין דער אײגענער רגע האָט אַ רױש געטהון צװישען די צװײַגען פֿון אַ נאָהנטען בױם, אַ װײַסע טױב האָט זיך בעװיזען און אױסגערופֿען מיט אַ קול פֿון אַ מענשען:

— מוהמעשי, עפען! דבורה׳לע איז געקומען! דבורה׳לע מיט די גרויסע, שווארצע אויגען, און האר ווי פלאקס... עפען, מוהמעשי, ס׳איז די העכסטע צייט...

די הייל האט זיך געעפענט, און דבורה׳לע איז אריינגעקומען און גע־טראפען די אלטע, זיצענדיג ביי פעדערן, וואס זי האט געפליקט אין א גרוי־סען טאפ אריין.

— גוט׳ן אבענד, — זאגט דבורה׳לע שטיל; און קוקענדיג פערוואונדערט אויף דעם אלעם, וואס אין הייל טהוט זיך, האט זי פערגעסען צו בעטען, מען זאל זי אויפנעמען.

פאר דער אלטער, זעהט זי, שטעהט גאר א קליין לעמפעלע, און עס בעלייכט דאך די גאנצע הייל. אין מיט׳ן דער הייל שטעהט א פיין גענעט בעטעל, און די דערקענט עס: עס איז איהר אייגען בעטעל, מיט איהר בעט־געוואנד, מיט איהר ויידענער, גאלדגעשטריקטער קאלדרע...

— גוט יאהר, — ענטפערט דערווייל די כשוף־מאכערין. — איך האב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האב ארויסגעשיקט מיינע קראהען, זיי זאלען ארויס׳גנב׳ענען פון פאלאץ דיין געלעגער... אויף א פרעמד בעט שלאפט זיך נישט גוט...

דבורה׳לע שווייגט, נאך מעהר פערוואונדערט.

און די אלטע מאכט:

— ביזט מיעד, דבורה׳לע, טהו דיך אויס, לעג דיך שלאפען. מארגען וועסט דו אלץ וויסען.

דבורה׳לע האט געפאלגט, און אז זי איז איינגעשלאפען, האט זיך די אלטע אויפגעהויבען שטיל, און האט גענומען א שניי־ווייסען פליגעל פון א שוואן און געמאכט אין דער לופט אין אלע פיער זייטען, און צוגעברומט שטילערהייד:

גוטע חלומות, קומט
פון אלע זייטען, קומט
צו דעם גוטען מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם הארציגען מיידעלע...
צו ר׳ שלמה׳ס טעכטערל...

און פון אלע זייטען זענען אנגעפלויגען ווייסע טויבען, מיט שניי־ווייסע דריזאנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין געפלויגען איבער דבורה׳לעס בעט.

פינפטעס קאַפּיטעל.

אַ פריה־מאָרגען אין הייל. — וואָס טהוט זיך אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל? — אַ מעשה פון אַ גרויסע נשמה. — ווי אַזוי זי איז געבוירען געוואָרען און איז איינגעשלאָפען.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגען, אַז דבורה'לע האָט זיך אויפגעהאַפּט, האָט זי בעמערקט, אַז די הייל איז אָבגעטיילט מיט אַ פּאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָבּרייסען די אויגען.

— וואָס, ווילסט וויסען, — פרעגט זי די אַלטע מיט אַ שמייכעל, — וואָס אין יענער העלפט הייל טהוט זיך?...

— ניין, מוהמעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו ביסט יאָ אַזוי גוט, — ענטפערט די אַלטע, — וועל איך דיר דערצעהלען. דערווייל וועט זיך אָבקאָכען די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פריהשטיק.

און די אַלטע האָט איהר דערצעהלט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָבגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט, און געזעהען, אַז עס פיהרט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערען, און אויב זיי קלערען שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספיהרען, האָט ער געהייסען אַראָבשיקען איין נשמה האָטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגיץ געבאָרען געוואָרען אַ קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען אַ יונגעל, און אַז ער האָט געעפענט זיינע גרויסע אויגען אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרען מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויסגעוואַקסען, האָט ער אויך גאָר נישט אויסגעקלערט, ווייל ער האָט קיין ציים נישט געהאַט צו קלערען...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיעל אומגליק געוועזען, אַזוי פיעל אונבעהאָלפענקייט, אַזוי פיעל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפען, עצות צו געבען, טובות צו טהון... עמיצער פאַלט, הייבט ער איהם אויף; עמיצער וויס נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער איהם אַ צווייג; עמיצער קאָן אַ לאַסט

נישט דערטראָגען, העלפט ער איהם צו; ווער עס דאַרף אַיין עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפען, האָט ער זיין האַרפע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּיעלט.

און די האַרפע האָט געהאַט אַ זיסען קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפע, און זיסער פון ביידע איז געווען דאָס ליעד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקליכערע צייטען... ווען אַלע חולים וועלען געהאָלפען, ווען אַלע טרעהרען וועלען אויסטרוקענען, אַלע קרענק פערשווינדען, אַלע עולות פערגעהן, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלען גליקליך זיין...

— צי איז דאָס אמת? — פרעגט דבורה...

— אַיי, ווי דיינע אויגען האָבען זיך אונטערגעצונדען! — ענטפערט די אַלטע...— נאָר צי עס איז אמת? איך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענשען האָבען געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרען דאָס לעבען...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה בעקומען, און וואָס מעהר שם ער האָט געהאַט, מעהר אָרימע, מעהר אונבעהאָלפענע, מעהר אונגליקליכע האָבען בעדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

— גאָט, — האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימעל — פאַרוואָס האָסט דו מיך נאָר איינעם בעשאַפען? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפען?

און אַ בת קול ענטפערט איהם פון הימעל:

— איך האָב איין אָדם הראשון בעשאַפען, און פון איהם איז די וועלט אַרויס. זוך דיר דיין חוה'ן...

און ער האָט אַליין פערלאָזט און אנגעהויבען זוכען...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטען איין אמת'ע חוה... נישט געקינצעלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש-נאַריש-נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט ווייטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט! — זאָגט ער.

און פון הימעל האָט מען איהם געענטפערט:

„אַז דו קאָנסט ניט זוכען, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכען און געפינען...“

און מען האָט איהם איינגעשלעפט דאָ אין דער הייל; און ער שלאָפט

שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי איהם פאַר אַ וועכטערין געשטעל'ט, עס זאָל איהם אין שלאָף קיין בייז נישט געשעהען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מוהמעשי?

— מעהר ווי הונדערט יאָהר... מעהר... ווילסט איהם זעהן, דבורהלע?

דבורה ציטערט אויפ'ן גאַנצען לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

די אַלטע ציהט ביי אַ שנירעל, דער פאָרהאַנג צושפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל בעוויזט זיך אַ שלאָפענדיגער יונגער מאַן, שען ווי אַ חלום פון אַיין אונשולדיג יונג מיידעל...

דבורה איז פּלוצלינג אַרויסגעלאָפען פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איהר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכעל און באַלד דערנאָך אַרויס-געבייגען דאָס אַלטע קעפּעל פון דער הייל און אַ פייף געטהון. די דריי הירהלעך האָבען זיך אויף איהר פייף, און דער זעלבער סעקונדע, אויף דער ראַנד פון דער הייל בעוויזען.

— וואָס איז דיין פערלאַנג, נשמה פון וואַלד? — האָבען זיי גע-פרעגט.

און מיט'ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזען אויף דבורה'ן, וואָס האָט נאָך צווישען די ביימער געמינעט, און ווייטער געלאָפען.

— וואָס איז מיט איהר געשעהן?

— אַ חלום, — שמייכעלט לייטזעליג די אַלטע, — איז איהר, אינים מיידעל-האַרץ געבוירען געוואָרען, און ווי אויף פליגעל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָבענד-צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די הירהלעך זענען פערשוואונדען.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל. — דבורה וועקט זיך אונרוהיג אויף. — וואָס זי זעהט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אונרוהיג געשלאָפען. דער חלום האָט איהר מיידעל-האַרץ געוואָקסען, די פליגעל צושפּרייט. אָבער נישט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מעהר, פיעלייכט, די זאָרג וועגען

נען שולמית דער בת־מלכה און איהר פאטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאך מיט געשלאסענע אויגען טראכט זי:

וואו זענען זיי?

וואו וואנדערן זיי אצונד?

וואס האבען זיי איבערגעלאזען די מלוכה און שלעכטע הענד, אומגליגליכע און ארימע — אהן הילף...?

מאכענדיג וועט זי איבערן מויל אויפ'ן פאטער קיין בייז ווארט נישט ברענגען. און הארץ ווייס זי דאך, ווי שלעכט איהר פאטער איז. אומזיסט פלאגט זי זיך און ווארפט זיך פאר, פארוואס זי האט איהר פאטער נישט ליעב! זי קאן איהם נישט ליעב האבען — שלעכט איז ער, זעהר שלעכט! אז שלמה, ווייס זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צוריקקומען, וועט ער פון וואונדערלאנד א חורבה מאכען, פון גלויבשטיין וועט א גיהנום ווערען... פון תפיסה וועלען ארויס געגעראלען און ריכטער, און עהרליכע לייט וועט מען שמידען און אין פינסטערע גריבער אריינווארפען.

און פון שולמית וואס וועט זיין?

און איהר הארץ בענגט און ציטערט.

און זי עפענט די אויגען און זעהט:

פון עטליכע ברענענדיגע קוילען, וואס זענען אויפ'ן קוימען געבליבען, פליעסט איבער דער גאנצער הייל א העלע, רויטליכע שיין. די ווענד ארום זענען בעדעקט מיט גרינע צווייגען און פערשיעדענפארביגע בלומען, און דאס אלץ, דאכט זיך, וואקסט און בליהט אין דעם רויטליכען גלאנץ. און רוהיג און שטיל פלאטערט דער פארהאנג, וואס טיילט אב די נישע, וואו יענע שלאפט, פון דעם רעשט הייל, און אינם רויטען גלאנץ דאכט זיך, אז די היבשע פייגעלעך און קליינע פליגעלעך, מיט וועלכע דער פארהאנג איז אויסגעשטריקט, לעבען, ציטערן און ריהרען מיט די פליגעלעך... זיי ציטערן און צאפלען, גלייך ווי זיי וואלטען געוואלט זיך אבריסען פון דעם פארהאנג און צוועקפליהען אין דער וויטער וועלט אריין!

זי וואלט זיך פון דעם פארהאנג נישט אבגעריסען!

אה, ווי וואלט זי געוואלט, דער פארהאנג זאל זיך שטארקער אביסעל בעוועגען, עטוואס עפענען, עס זאל זיך די קלענסטע שפארע מאכען, זי זאל איהם נאך אמאל, נאך אמאל זעהן! האטש איין שטראהל זאל גיין איהר פון זיין ליכטיג פנים אראב!

גאר וואס העלפט עס! נישט פאר איהר האט איהם דער הימעל

איינגעשלעפט... וואָלט שולמית דאָ געוועזען!

גאָר זעהן וויל זי איהם, זעהן מעג זי איהם! גאָר זעהן!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איהר אייגענעם געדאַנק, גלייך ער וואָלט זינדיג געוועזען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקעל פון דער הייל. אַ וואונדערליך־ווייסער שימער הייבט זיך, ווי אַ לופטיגע קרוין, איבער איהרע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שוים.... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיעף!

זי זעהט — ביי דער אַלטער צופיסענס ליעגען מאַסען קנוילען פון פערשיעדענפאַרביגען פאָדעם, און די קנוילען ריהרען זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פערשיעדענפאַרביגע פעדעם הייבען זיך פאַמעליך, גאַנץ פאַמעליך אַרויף צו דער אַלטער'ס שוים, און וועבען זיך דאָרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָלדענער, בליצענדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעהט זי אַ חלום?

— מוהמעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסעל דערשראָקען.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפען... דער וואַלד וואָלט גאָר איינגאַנצען איינגעשלאָפען. און דו וואָלסט מאָרגען אָבגעשיילטע ביימער געפונען, פערוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע וויהלעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרען, ווען איך שלאָף איין!... און ער, דער — אונטער דער פאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפּגעוואַכט...

דבורה'לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טהוסט דו, מוהמעשי?

— איך, טאָכטער? איך טהו גאָר נישט, דערהייל גאָר נישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זעה, וואָס עס טהוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טהון, מיינס טהון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבען!...

— אין וואָס, מוהמעשי?

— אין דעם, וואָס עס טהוט זיך...

— וואָס טהוט זיך, מוהמעשי?

— ווילסט זעהן, טאָכטער?

— איך מעג?...

— אַביסעל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילען ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָב פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס ווערט זיך אויף דער אַלטערס שויס...

— איך זעה גאָר נישט, מוהמעשי! — רופט זי אויס געטוישט.

— קוק בעסער, ווישׁ דיר דריי מאָל די אויגען אויס.

דבורה טהוט עס און שרייט אויס מיט פריידע:

— איך זעה, איך זעה, מוהמעשי!

— נאַר, שטיל! דעם וואַלד וועקען טאָר מען נישט! וואָס זעהסט דו, קינד?....

— אַ פּלאַץ זעה איך, אַ שטילען מאַרק, — דאַכט זיך... און אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.

— אַ מאַרק איז עס.

— אַ שטילער מאַרק....

— לעער?

— וואַרט, מוהמעשי... איך זעה שוין, — צוויי געשטאַלטען זעה איך... אָרימע לייט, פערבעצטע, צעריסענע קליידער...

— שמאַטע-קלויבער?

— דאַכט זיך... איין אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידעל...

— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!

— גאָט מיין איינציגער! — איז דבורה אויסגעשפּרונגען, — שולמית! דער קעניג!

— נאַר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פּאַדאַנג, צו וועקען...

— וואָס טהוען זיי, מוהמעשי?

— זיי וואַנדערן... זיי וועלען באַלד אַריבער די גרעניץ פון וואונדערלאַנד.... אַזוי ווי די טויב האָט געראָטהען...

— זיי שטעהען דאָך....

— דער מלך שלמה איז אַביסעל פערוואָרגט.

— פאַרוואָס? עס איז איהם שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?
— ניין, קינד. ער האָט בעמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...
— שלעכטע מענשען, מוהמעשי?
— גזלנים!
— זיי ווילען זיי שלעכטס טהון?
— זיי ווילען... נאָר זייערע פעדעם וועבען זיך אַרויס פון דער רעם... עאַרט נישט!
— און שולמית, זי האָט אויך מורא?
— זי ווייס נישט דערפון....
— עפּעס שטעהט זי פערטראַכט —
— זי קוקט.
— אויף וואָס, מוהמעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איהר פון די אויגען אַרויס....
— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעהסט דו, קינד?
— אַ פענסטער'ל זעה איך... אַ פענסטער'ל פון אַ קליין הייזעל, ווי אַ גרינ־בעדעקטע סוכה...
— און אין פענסטער'ל?
— .... זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט.. אויף גע־שוירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פעדעם שטריקט ער... איין אָדלער שטריקט ער.... ביי די פליגעל אַרבייט ער... ווי די פליגעל, די גאָלדענע פליגעל וואַקסען אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבאַסטער־ווייסע הענד... גאָל־דענע פליגעל.... נאָר גאָלדענער איז דער גלאַנץ פון זיינע בלאָהע, ריינע און טיעפע אויגען... אַזוי אויך איז אַמאָל... בלאָה, קלאָר ווי דער הימעל, און טיעף, זעהר טיעף... ווי די אויגען שטראַהלען!....
— מיט נחת.
— וואָס פאַר אַ נחת?....
— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט בעשאַפען... ווער עס בעשאַפט, דער שטראַהלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגען וועבט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען בעשאַפט.... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביג אין דער ארבייט, אויף דעם בעשאַפענעם, און ווער עס זעהט עס, צו דעם, אין דער נשמה אַריין, ושטראַהלט אַריין דאָס נחת, די פרייד...
— פערשטעהסט מיך, קינד?

— איך פיהל עס, מוהמעשי, נאָר וואָס ציטערן אַזוי דיינע ליפּען?

— דאָס זינגט ער אַזוי, טאָכטערשי. ווער עס אַרבייט און בעשאַפט אין דער אַרבייט, דער זינגט! דאָס געזאַנג ווערט אויך אין דער אַרבייט אַריין פערכשופ׳ט!

— אַז משיח וועט קומען, וועלען אַלע אַזוי אַרבייטען!

— עס געפעלט דיר, טאָכטערשי?

— יאָ... זעהר... נאָר יענער געפעלט מיר מעהר!

— יענער, הינטער דער פאָרהאַנג?

— יאָ...

— איי, ווי דיין אָטהעם פיהלט זיך הייס, ער שמעקט און איז הייס! אַזוי צופלאַטערט אַמאָל אַ רויז, אַ זיסע רויז... יאָ, קינד... וואָס זעהסט דאָ ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף איהם!... עס איז אפשר איהר בעשערטער, בוהמעשי?

— אפשר!

— נאָר דבורה דערמאַנט זיך עפּעס און רופט אוים דערשראָקען!

— זאָל די אַוועקגעהן, מוהמעשי! זאָל זי ענטלויפען! זי טאָר ניט, געשוואָרען האָט זי!

— און דו רעדסט צופיעל! — האָט זיך די אַלטע אָנגערופען מיט אַ געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האָבען זיך די קוילען פערלאָשען, דאָס געזעבעכטס איז פערשוואונדען, און די הייל איז געבליבען בעלויכטען פון פריהמאָרגען, וואָס האָט זיך אַריינגעריסען דורך דער שפּאַרע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זעהן, מוז שווייגען. — מוסר׳ט זי די אַלטע מיט גוטען. —

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

צווייטער טייל.

זיעבענטעם קאפיטעל.

ווי עס וואנדערט זיך אין וואנדערלאנד און — נאך דער גרעניץ פון וואנדערלאנד. — די ארבייט דא און — דארט. — ווי מען קוקט אויף פרעמדע אין דער פרעמד. — „העלף דיר אליין!" און נאך גוטע זאכען. — א שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פערבאטען". — דער בת־מלכה'ס ווהי.

בערוהיגט, האט דבורה צוריק די אויגען פערמאכט און איז איינגעשלאפען, אדער וואכענדיגערהייט איהר זיסען חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה געשפינט. און מיר וועלען זיך בענוצען מיט דער צייט און זעהן, האט עס טהוט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאס שווערסטע ביי אונז, דאס, וואס א בעל־תשובה נעמט ביי אונז אויף זיך, אבצוקומען פאר די שווערסטע זינד — דאס וואנדערן, „גלות לײדען" איז אין וואונדער־לאנד זעהר א לייכטע זאך, און פערשאפט נאך פיעל פערגניגען.

דאָ, וואו מענשען זענען גוט, איז אַלץ גוט; פיהלט מען זיך אוי־מעטום היימיש.

אויף וואס דו וואַרפסט איין אויג, דאָס בעגעגענט דיך מיט נחת מיט שלום; דאָס שמייכעלט דיר אַקעגען; פון קלענסטען גרעזעל אין וואַלד ביז דער העכסטער, צו'ם הימעל געוואַקסענער סאָסנע, ביז'ן שטאַרקסטען, צעלעגטען דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַקעגען! טויזענדערליי פאַרביגע שוואָמען גיקען דיר צו מיט די פיינע קאַפעלושען; די בלימעלעך רוקען אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופען צו דיר: „גוט מאָרגען"; הויך־נעקרייגטע ביימער פערבעטען דיך אין זייער שאָטען צו'ם זיסען אָבּרוהען...

טרעפסט דו אַ האָלץ־העקער אין וואַלד, לעגט ער, אַז ער דערזעהט דיך נאָר, די האַק פון האַנד אַרויס און גיעהט מיט דיר, ווייזט דיר, וואו, פון וועלכען בוים עס רינט אַ דערפרישענדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפריצט אַרו'ס אַהעל־לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטען זיך ביהגען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פער־גלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויך דאָס פעלד, וואו דער פויער אַרבייט מיט געזאַנג; הערצליך בעגריסט ער דיך און ווייזט דיר זיין „קאָביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון בעהאַלטען. — „עס", בעט ער דיך; און איבער זיין קאָפּ פליהען אַרום זינגענדיגע שוואַרען פון פייגעל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדעל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליהען אַרום איהם און זינגען איהם צו צו דער אַרבייט... און די פייגעל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און בעגריסען דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געווען דאָרט" — הייסט עס — „געוועזען! אַלע, ברוך השם, געזונד!"

און וואו דו לעגסט דיין קאָפּ נישט אַניעדער, אויף גינגאָלדענעם, וויכען מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטען, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסט דו אַלץ רוהיג און געזונד איין... שמעקענדיגע לופטלעך שוועבען דיר אַרום פנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינשען דיר: „שלאָף, גוטער מענש, שלאָף — דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשעהן".

אין שטאָדט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפען, ווי די מענשליכע הערצער! דו גיעהסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבייטען אין טהירען און פענסטער, בעגלייטען

דיך מיט גוטע אויגען, מיט האַרציגע ווערטער: „געה", אָדער „קום גע־זונד", הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט'ן לעצטען ביסען, מיט'ן לעצטען טראָפּען....

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך איין עק, און שלמה דער זיעבענ־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זענען, פערקליידט אין שמאַטע־קלויבער, שוין אַריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסען... וויט, וויט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן וויטער, און וואָס וויטער פון דער גרעניץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעסטיגער. אַנדערע שטעדט, אַנדערע פעל־דער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטען; קלוגע און שלעכטע מענשען וואָהנען אין די שטעדט, און זיי האָבען זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תפיסות פערשלאָסען, אויף שלעסער און ריגעל פערמאַכט!

יעדער טויער איז בעוואַכט; ביי יעדען טויער קוקט מען דיך אָן מיט השד, אויגען און מיילער פרעגען דיך: ווער ביזט דו? ווען האָסט דו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלויבער קוקט מען ביין! יעדער רוקט זיך אָב, ער זאָל זיך נישט אָבווישען אין שמוץ:

„וויטער, וויטער, מיסט איז אונטער דער שטאָדט, דאָרט קלויבען אַלטע וויבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;" — טרייבט מען זיי פון די שטעדט.

און די אַלטע וויבער אונטער דער שטאָדט טרייבען זיי אויך אַוועק:

„אונזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזערע הזקה! היי־מישע האָבען אויך קיים געגוג!"

און דער מלך מיט דער מלכה וואַנדערן אַלץ וויטער און וויטער....

און דער האַלץ־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגען, און דער פויער אויפ'ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף" מיט אַ מיאוס'ער קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי בייז?

— ווייל זיי אַרביטען שווער און אָהן השק. ביי דער אַרבייט אָהן נשמה קאָן נישט געראָטען; וואַקסען דערנער צווישען די זאַנגען, און כל'עס בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פערשאָלטענע מענשען זענען זיי. פערשאָלטען איז זייער אַרבייט, פערשאָלטען דער וו.. ב און דאָס

פעלד.... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענעדיגע דערנער!

און קיין פרייען פויגעל אין דער לופט זעהט מען נישט; מען שיעסט צו זיי, צוליעב דעם קלענסטען נוצען, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָבצוקיהלען, אָדער אַ קונץ צו בעווייזען — ענט־לויפען זיי, די פייגעל... פליהען זיי שטיל דורך אין פערוואָלקענטע, שטומע נעכט, און קיין מענשליך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעהט מען נישט... אויסגעריסען ווערען די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס גיצליכעס פערזייעט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפגעגעסען...

און אַ מענש אָהן בלומען, פייגעל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר זיך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפען און הייבט־אָן פאַלען, פאַלט ער, און עס וועט איהם קיינער קיין האַנד נישט אויסשטרעקען אונטערצוהאַלטען, קיין ביסען דערלאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקען, קיין טראָפּען וואַסער, די ליפּען זאָלען נישט פערברענען!

און ווער עס פאַלט אַרויס פון דער קאָלעע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טייטען...

און פול זענען די טראַקטען מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פאָליציי, וואָס יאָגען זיי נאָך טריט ביי טריט....

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי....

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכה אין שמאַטעס־קלייבער פערשטעלט; דאָס געלד, וואָס זיי האָבען געהאַט, איז זיי אויס־בעגאַנגען, צום אומגליק האָבען זיי נאָך פערבלאָנדזעט, פרעגען זיי פון וואונדער־לאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין ק י י ן געאָגראַפיע קיין „וואונ־דער־לאַנד" נישט בעצייכענט! אַלטע ווייבער פלעגען אַמאָל פלוידערן פון וואונדער־לאַנד, אַלטערטהומס־פאָרשער האָבען אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער־ליעדער געפונען, וואָס האָבען פון אויסגעטראַכטען וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פערוועהרט... דעם קלענסטען קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערצעהלען; אמת גילט, היינער, נאַקעטער אמת....

— משוגעים! — שאָקעלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטען זיי היימישע געוועזען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פערמאַכט: פרעמדע היילען און שפּייזען וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אָנשטעל איז אַיין אמת געוואָרען!

דער מלך מיט דער בת־מלכּה זענען אמת'ע שמאַטע־קלויבער געוואָרען....

כּל זמן עס איז זומער געוועזען, האָבען זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט בּעקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהייסען. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזען צום גוטען", — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית טרייסט זיך מיט איהר איינציגען געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבען, לעבען! געלויבּט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקען!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכעלט אויס איהר מיט גוטען, דעם קונסט־שטיקער בּיי דער גרעניץ נישט פערגעסען? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט....

אַנדערש איז אָבער געוואָרען ווינטער־צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעהט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פערקאָוועט די ערד. פלוצלונג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח בעפאַלען, און נאָך זיין ערשטען הויך איז געפאַלען אַ רעגען פון דערפרוירענע פייגעל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירען...

און אויף שלמה דעם זיבען־און־צוואַנציגסטען איז אַ שווערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידען...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פערהונגערט, דערפרוירען... אפשר וואָלט ער אויך שוין גערופען: „אני שלמה", נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלויבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמה'ן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פערבאָטען. אויף אַלע טהירען און טויערן העגען פערגילדטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען"... איינמאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענד, און אַ באַרמהערציגע דאַמע האָט איהם נישט איבערגעגעבען דער פּאָליציי, און מיט רחמנות דערלאַנגט — אַ בּראָשורע, זעהר אַ קלוגע; געהייסען האָט זי, די בּראָשורע: „העלף דיר אַליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבער'ן מיסט אונטער דער שטאָט, און גראַבעלט מיט די פערשאַטאַרטע הענד. די אַלטע ביינער קנאַקען... אַ פרייע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט-קלויבער, גלויבט מען עס!

און אַקעגען שטעהט די בת-מלכה... שוואַך זענען אידרע הענד, פון פראָסט פלאַצט אידר די דינע הויט, דאָס גראָב-אייזען לעכערט אידר דאָס פלייש....

די גראָבט, און טראָפּען בלוט רינען פון דער פערוואונדעטער האַנד און ווערען צוגעפרוירען צום גראָב-אייזען...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלט-בלוטיג צוזעהן נישט געקאָנט. ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיגט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופען מיט ביטער-קייט, — און דאָס איז אונזער שטראָף...

— געזינדיגט? — שטאַמעלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָלץ ביזט דו געווען אין האַרץ, זעהר שטאָלץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנד האַלטען.... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטען אין שטייג! ער וויל, אַ מענש זאָל האָפען און גלויבען! מיט האַלב-פערמאַכטע אויגען זאָל יעדערער נאָכגעהן זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט'ס שטראָף... מיר וועלען שוין דאָ בלייבען... מיר וועלען שוין גלויבשטיין און וואונדער-לאַנד צוריק נישט זעהן!

שולמית רעכענט אויך, אַז דאָ איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצונד — טראַכט זי — מעג איך אידם אויסזאָגען אַלץ, אַלץ... זאָלען מיר האָטש געהן פון דער וועלט אָהן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט בעשולדיגען!"

און זי פאַלט צו צום פאָטער און נעמט אידם אַרום און, קושענדיג, און האַלזענדיג, דערצעהלט זי אידם אַלץ...

נישט שטאָלץ איז זי געוועזען, נאָר פאַר זיין לעבען האָט זי גע-פּזרכט..

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף-מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו אידר חופּה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפּלאַצטע ליפּען קושט זי דער אַלטער שלמה

— שרעק נישט, אויב אַזוי, — רופט ער אויס מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפען! וועט ער אונז נישט פערלאָזען...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון ווייטענס האָבען זיך צוויי רייטער בעוויזען... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגען, מיט בלאַנקע שווערדען אין די הענד.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער געדופען צום צווייטען, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגען מיט שרעק, און האָט אומדיסט געזוכט מיט די אויגען אין אָרט, וואו צו ענטרינען, וואו זיך צו בעהאַלטען — אַ פריי פעלד, אָהן אַ הייל און אָהן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופען, — איידער זיי אין די הענד אַריינצופאַלען!

אַ כ ט ע ס ק אַ פּ י ט ע ל.

אין אַ גוטער שעה. — אַ געהאַנגענעמ'ס מויל. — וואָס די ערד וואַרפט אַרויס

ווען שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה שולמית, זאָלען געווען, חס ושלום, אומקומען פון גזלנ'ישע הענד, וואָלט קיין מעשה נישט געווען, אָדער עס וואָלט געווען אַ ש ל ע כ ט ע מעשה, און ש ל ע כ ט ע מעשיות דערצעהלען נאָר ש ל ע כ ט ע, פ ע ר־ב י ט ע ר ט ע מ ע נ ש ע ן.

דעם וואונש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנ'ישע הענד", האָט שלמה אויסגערופען אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער איהם געשפּאַלטען, און ער מיט דער טאָכטער זענען אַריינגעפאַלען; אַ רויטער, פלאַמענדיגער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פערשוואונדען, און די ערד האָט זיך צוריק צוגעשלאָסען.

ביידע גזלנים זענען שטעהן געבליבען פערבליפט.

אז זיי זענען אַביסעל צו זיך געקומען, האָבען זיי פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטן.

— איך וועל באַלד וויסן, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראָג שטענדיק מיט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטענ'ס מויל, — געהאָנגען האָט מען אים פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדנדיק, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אָנגע־הויבן פרעגן.

— מויל, מויל! — מיין טאַטענ'ס, עליו השלום, דעם געהאָנגענעמ'ס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפּיק קול. ווי פון ערגיץ אונטער דער ערד:

— אַ הייל פון אַ רייכען קאַרליק.

— און וואָס איז די פלאַם געוועזן?

— דער אָבגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמעלט אין דער הייל.... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבן אויפגעפלאַמט די אויגן פון תאוה צום גאָלד.

— זאָלען מיר איינרייסען די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטען.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטענס איז די ערד צו געפרוירען, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטען, צווייטענס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כשוף־מאַכער, און דריטענס — ווער עס וויל אַרבייטען, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טהוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלען דאָ וואַרטען, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפּאַלטען; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפען, קאָן נאָך אַמאָל געשעהן.

און די גזלנים שמועסען זיך אָב, צו האַלטען וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס בעוויזען.

דערווייל איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און כדי נישט איינצושלאָפען און געפרוירען צו ווערען, בעשליסען זיי זיך, דורכצורעדען די גאַנצע נאַכט.

נאַטירליך, רעדען גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריהער האָבען זיי זיך איינער דעם צווייטען דערצעהלט פון זיך

זאַליין; געלויבט זייערע גבורות ביי רציחות, און חכמות ביי גנבה'שע זאַכען. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פערפעהלט, האָבען זיי אָנגעהויבען רעדען פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַלאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדליך האָט איינער אַ הויכען, גענייץ געטהון און געפרעגט:

— טאָמער ווייסט דו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען געלד?

איך ווייס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאנגענעם טאַטענ'ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערצעהלט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַלאַנגע מעשה.

זיי האָבען זיך אָנגעצונדען קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטען האָבען זיך בעוויזען אין דער שטילער, הייס־בליצענדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ'ס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאנגענעם טאַטענ'ס מויל דערצעהלט — זענען אויף דער וועלט צוויערליי מענשען געוועזען. צוויערליי מינים מענשען.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואָהל־לערנער, די בטלנ'ישע מלמדים! — בעמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פערקעהרט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונדע גופים...

— פון זיי קומען מיר אַרויס! — מאַכט יענער מיט פערגניגען.

— האַק נישט איבער, עס איז אַלאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טהו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפען.

— וועסט נישט איינשלאָפען — הער!

די צוויי מינים האָבען צווישען זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פשוט'ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט'ן צווייטען קיינמאָל נישט משדך געוועזען; זיי האָבען ביי איין טיש נישט געגעסען, נישט געטרונקען, און אפילו צווישען זיך נישט געהאַנדעלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געוועזען! האַנדלען מעג מען מיט'ן גרעסטען שונא..

—... זיי האָבען שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפירט: אָהן רחמנות, אָהן פאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיעל בלוט פערגאָסען געוואָרען, אַז אַלע טייכען און אַלע ימים זענען בלוטיג־רויט געוועזען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונענס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיעל בלוט נישט געקאָנט איינזאַפּען, און פון חיות רעות, און פון ווילדע עופות אָבגעפליישטע ביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטען אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגען פּחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבען זיך ביידע צדדים מישב געוועזען, — זיי וועלען האָבען אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגען, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פסק׳ינען? פון הימעל קומט קיינער נישט אַראָב, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדען און פסק׳ינען נאָר מענשען, און די מענשען זענען אַלע אין מחלוקת....

האָט מען זיך מישב געוועזען, מען וועט אויסזוכען אַ מיטעל־מענש. דאָס הייסט אַ מענש, וואָס איז מיטעל אי מיט׳ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטעל־מענש: מען האָט איהם אַרויפגעפירט אויף אַ הויכען באַרג, געזעצט אונטער׳ן שאָטען פון אַיין אַלטען, הייליגען בוים און געזאָגט איהם: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט איהם אויסגעשפּרייט אַ וויס־זיידענע חופּה איבער׳ן קאָפּ, געלעגט אונטער די פיס אַ סאַמיט־געשווירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסען שופט, און געגעבען איהם דריי טעג, אויסצוהערען די טענות און אַ ישוב צו האָבען!

און ביידע צדדים האָבען געשוואָרען דעם פּסק עהרליך צו האַלטען...

נאָר דאָס מיטעל־מענשעלע, וואָס איז טאַקי נישט געווען אינטערעסירט, איז געוואָרען אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפען;

— פון וועמען?

— פון אונזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

פאַר אַ פעטע קוה מיט צוויי קעלבלעך האָט דאָס מיטעל-מענשעלע אַרויסגעגעבען אַ פיינעם פסק:

— ביידע מינים מענשען, זאָגט ער, מוזען זיך צוטיילען מיט דער ערד... העלפט אויף העלפט! נאָר —

די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות זאָלען וואָהנען אויף דער ערד, און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופים — אונטער דער ערד!

— אַהאַ! אַ פיינער פסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַוודאי!

— און וואָס טויג די גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבען גענומען צו ביסלעך בראָנפען, און דער, וואָס האָט אַלץ געוואוסט פון געהאנגענעם פאָטערס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערצעהלט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבען די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות אויפגעהערט זיך צו בעגנוגען מיט'ן שטח פון איבער דער ערד. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אין איהר אַיינצוגראָבען, וואָס אַמאָל טיעפער, טיעפער. אייזען זוכט מען, קופער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע — זענען עס געוואָהר געוואָרען, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטען אַזוי:

וועט זיין מלחמה — פערפאַלען; וועט מען זעהן, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כח, צי די נשמה מיט איהרע המצאות, און וועט קומען צו'ן אַ דין-תורה, וועלען זיי שוין דעם שופט אָבגילטען!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, ענטפערט דער ערשטער. מיין טאַטען איז, ברוך השם, ביים לעבען כמעט קיין וואָהר וואָרט פון מויל נישט אַרויס....

— נאָר עס קאָן זיין פשוט, — רופט זיך אָן דער צווייטער — די זאַמלען אפשר אַלץ וואָס גלאַנצט — גאָלד, בריליאַנטען, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פינסטער אין די היילען! זיי בענקען צו דער זון, צום ליכט, וואָס זיי האָבען דורך דעם איבערגעקויפטען מיטעל-מענש פערשפיעלט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלען.... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפאַלטען, אַרויסגעוואָרפען פון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת-מלכה

האָבּען געטראָגען און האָט זיך צוריק פערמאַכט....

— האָטש דאָס! האָבּען די גזלנים אויסגעשריגען מיט פרייד; און, מיט'ן טאָג צו גלייך, געזאָטעלט די פערד צוריק צו רייטען קיין גלויבשטיין.

זיי וועלען זאָגען, אַז זיי האָבּען זייערס געטהון, בּיידע געהרג'עט. אַ וואָרט־צייכען האָבּען זיי: די מלבּושים!...

און בּלאָנזען וועלען זיי נישט! וואו די וועגען שיידען זיך, שטעלט מען זיך אָב, און מען פרעגט דעם געהאַנגענעם טאַטען'ס מויל!

נײַנטעס קאַפּיטעל.

אין דער הייל. — די ווייסע טויב. — דער שוואַרצער אָדלער. — צוריק בּגדי מלכות. — דער קאַרליק אַליין פאַרגעשטעלט. — דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פערשלאָסען איבּער שלמה המלך און זייך טאָכטער, די בּת־מלכּה, זענען זיי בּיידע געבּליבּען פערבּליפט און פערבּלענדט, נישט ווייניגער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם היטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַמט פון אַלע הענד פון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בּלי־צענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליענט אַרום די וועגד, איז הורכגעזייעט.

אין שלמה און שולמית שטעהען פערבּליפט, און בּעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בּעקאַנטע — די ווייסע טויבּ, וואָס איז אָנגעפלייגען און פליהט איבּער זיי, מיט אַ פרעהליך וואָרקען, איבּער די קעפּ.

נידריגער לאָזט זיך אַראָבּ די טויבּ, פליהט ווי פאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אַייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה גע־פאָלגט, און עס וועט אַייך אויסגעהן צום גוטען.

— דערווייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פערוואונדערונג נישט ענטפערן, — דערווייל זענט איהר אין דער הייל בּיים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגע־לייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרױעריג מיט'ן קאָפּ, און די בת-מלכּה האַפּט זיך אַרױס מיט אַ זיפץ:

— ניין, גוטע, װייסע טױב! פאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פאַראַן!

— האָף און גלױב! — ענטפערט די טױב. — אין אַ קליין פענסטער'ל בײ דער גרעניץ פון װאונדערלאַנד שפּינט און װעבט זיך דײן גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אױסגעשריגען.

— האָף און גלױב! — זאָגט װייטער די טױב. — דורך דײן גליק װעט אויף שלמה דעם זיבּען-און-צװאָנציגסטענ'ס גראָהען קאָפּ קיין איינציגע האָר נישט געקרומט װערען!

— צי איז מעגליך?... דער קוקו... די כשוף-מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... — שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טױב, איך בין די כשוף-מאַכערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזױ רעדענדיג, איז פון דער טױב געװאָרען אַ קוקו, פון קוקו — צוריק אַ טױב, פון דער טױב — די כשוף-מאַכערין, װעלכע מיר קענען פון װאַלד אונטער גלױבּשטיין, און פון דער כשוף-מאַכערין איז נאָך אַמאָל צוריק אַ װייסע טױב געװאָרען.

— גאָט'ס װאונדער! — שרײט-אױס שולמית דערפרעהט...

— צי איז עס כשוף, אָדער גאָט'ס האַנד? — פרעגט שלמה.

— כשוף איז אויך אַ גאָט-זאַך! — ענטפערט מיט אַ שמייכעל די טױב. — נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צײט נישט דערפון צו רעדען, באַלד װעט אָנקומען דער קאַרליק, און איהר מוזט אַייך פריהער איבערטהון.

שלמה און שולמית בלײבען װייטער פערװאונדערט: װאו װעלען זיי נעמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגעץ קיין צייכען נישט פון קיין קליידער. נאָר אין דערזעלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופליהען אין דער הײל אַריין אַ שװאַרצער, ברייט-און גרויס-פליגעלדיגער אָדלער, און האָט זיי געװאָרפען צו די פיס אַ גרויס, היבש בינטעל. אַראָבפאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פערגאַפט געבליבען: זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, װאָס זיי האָבען, פאַר'ן פערשטעלען זיך אין שמאַטע-קליידער, איבערגעלאָזט אין גלױבשטיינער פּאַלאַץ!

— אײלט! — װאַרענט זײ די טױב, — װײל איך הער שױן דעם קאַרליק'ס טריט. זאָל ער אײַך שױן אין אײַערע אײגענע קלײדער גע־פינען... איך פליה. נאָך עסען פאַר אײַך.

די װײסע טױב איז אַרױסגעפלױגען פון היל, און אינ'ם אַרײנגאַנג צו אַ נישע האָט זיך בעװיזען דער קאַרליק.

קלײן, שרעקליך קלײן איז ער געװעזען, נאָר גרױס איז געװעזען זײן לאַנגע, זילבערנע באָרד; אידרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פאַר זיך אין דער האַנד, זײ זאָלען איהם נישט פאַלען אונטער די טריט.

גרױס זענען אױך געװעזען זײנע צװײ בלאָהע, טיעפע אױגען, מיט װעלכע ער האָט אױף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — בעגריסט ער זײ מיט אַ זיסער שטימע, — ברוך הבא, שלמה דער זיבען־און־צװאָנציגסטער, דער מלך פון װאונדערלאַנד, אין װעלכען משיח שלאָפט און װעט אין קורצען אױפװאַכען און אױס־לײזען די װעלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הײבט אָן לײכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קלײנע הענד, נישט אַרױסלאָזענדיג פון זײ די שפּיצען פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזען זיך אַראָב דרײ גאָלדענע שטוהלען.

ער בעט זײ זיצען, און אַלע דרײ זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד, און עס בעװײזען זיך פיער לײבען; זײ געהען לאַנגזאַם און טראָגען אױף די קעפּ אײַן אָניקסינעם בלאַט פון אַ טיש מיט פערצירונג פון פערל־מוטער בעשלאָגען, מיט קריסטאָלען געשיר בעשטעלט. די לײבען שטעלען זיך אין מיטען דער היל, צװישען די דרײ גאָלדענע שטוהלען.

— שלאָפט אײַן! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לײבען, — און זײ זעצען זיך אױף די אונטערשטע פיס, ציהען אײַן די צונגען, פער־מאַכען די אױגען און בלײבען פערשטאַרט, װי לײבען אױס קופּער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק װענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרײט געדעקט, נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פון דער הײך, פון אױבען, מיר האָבען דאָ קײן שוהטים נישט. און אײדער דאָס עסען װעט קומען, װעל איך אײַך בעקענען. — בדי איהר זאָלט קאָנען אױסגעלײזט װערען, און אַנדערע מיט אײַך, מוזט

אידר צו מיר האָבען צוטרויען, מוזט אידר מיר גלויבען...

— איך גלויב! — האָט זיך אַרויסגעריסען פון שולמית׳ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האָסט שוין דיינע שטראַהלען אין האַרץ, נאָר קענען מוזט אידר מיך נעהנטער... מיר האָבען אַ סך בשותפות צו טהון!

— דערצעהל, — זאָגט שלמה. — איך וויים דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופען.

— ווי אידר ועהט, — הייבט אָן דער קאַרליק צו דערצעהלען, — לעב איך אין אַ היהל, ווי אַלע קאַרליקעס, קלויב גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, גליך מיט זיי, מיט׳ן אויסזעהען בין איך געווים אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירען... איך בין אַמאָל אַיין אַיינפאַכער מענש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... ווי פיעל? — געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? — פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— אַ יאָהר זעקסהונדערט! — ענטפערט דער קאַרליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענשעל בין איך געווען: אַ שמש, אַיין אָרימער שמש, אין אַיין אָרימער שוהל. אין אַיין אָרימער אונטער־גאַס.

און אין דער אייגענער שטאָדט באַגדאַד האָט געלעבט אַ יוד אַ גביר, אַ תקיף, אַ קרוב למלכות און אַ כהן, וואָס האָט אַיין איינ געהאַרפען אויף אַ גרושה, און געוואָלט, אַז דווקא דער רב הכולל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל איהם געבען חופה וקדושין, און אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער איהם פאַלש געמסר׳ט, און דאָס מלכות האָט איהם אַרויסגעטריבען פון שטאָדט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופען, אַז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען אַ היתר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאַכען מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די בעלי־בתים האָבען געשוויגען; אַלע האָבען מורא געהאַט פאַר׳ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצען לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציגער דיין האָט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טהון. ער האָט זיך געווענדעט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט בעשטאַנען. ער איז אַראָבגעפאַלען צו שמשים פון שוהלען און בתי־מדרשים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָך

פרנסה געהאַט, האָט דיין נשמה נישט געוואָלט פערקויפען, — ביז עס איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָבגעפיהרט, און אַ פאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כתב־רבנות פאַר מיר... אַ כתב־רבנות געחתמ'עט פון אַלע בעלי־בתים, וואָס זענען אָבהענגיג געווען פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופה געווען, און אַרום האָבען הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאָרקאַצען געפלאַמט... און געבליצט האָבען צרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד בענייטע, מיט טייערע שטיינער בעהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געוועזען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען — אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער... אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן... און פון פינסטערן הימעל איז פלוצלינג אַראָב גאָט'ס פיערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַגס־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען, ווי ברענעדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט!

און פלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפיהרערס הענד די חופה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געסט צעלאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, — זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען, גלייך מיט זיי, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָבען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע

שטיינער, נישט פֿאַר זיך, נאָר פֿאַר דעם אָדער פֿאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפֿען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! — האָט זי אויסגערופֿען פֿול מיט רחמנות

— גאָט'ס געגאַר איז דאָך גרויס! — ענטפֿערט דער קאַרליק, — איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט איך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר ער האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

צעהנטעס קאַפּיטעל.

דאָס קאַרגע פֿריהשטיק. — ווער איז די טויב? — ווי מלכים הערען קרעכצען. — עס בלאָזט אויף טאָג. — קיין גליבשטיין!

עס איז טאַקי די טויב געוועזען, און אַ קאַרג פֿריהשטיק האָט זי געבראַכט: אינגאַנצען אַ טעפּעל רייז!

— פֿון פֿאַלאַץ? — וואונדערט זיך דער קאַרליק, — פֿון פֿאַלאַץ אַזאַ קאַרג פֿריהשטיק?

— פֿאַר מיר איז גענוג, — פֿאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פֿריהשטיק די־כער שמעקען, אַז זי וועט הערען, פֿון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פֿון קריסטאַלענע טעלער, די־נענדיג אויף גאָלדענע שטוהלען, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסען.

און די טויב דערצעהלט, וואו זי האָט דאָס פֿריהשטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פֿאַלאַץ נישט געוועזען! זייט יזאָ־פֿיהרט דאָס רעדעל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גליבשטיין נישט געוועזען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פֿערשפּרייטען זיך פֿון אויבען! ביי דער גרענ־ץ

פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז בעקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל אַ רוהיגס, אַ קליינס, און דאָרט, אין אַ קליין פענסטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב'ן בעמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און רייטעלט זיך.

— ווי שען ער אַרבייט, דער יונגערמאַן!... ווי שען איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר אַיין אויגען קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ'ן סאַמעט! דו קענסט איהם, שולמית! טיעף האָסט דו איהם געמוזט אַריינקוקען אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויס'ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָב די אויגען.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענעדיגע אויגען זענען פערשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקען.

— אַזוי זעהט ער אויס! אַיין אַלטע פרוי איז ביי איהם געשטאַנען, געגלעט איהם די האָר, געבעטען, ער זאָל עסען — אָט, פון דעם טעפּעל רייז, וואָס זי האָט פאַר איהם געשטעלט — און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט איהם, אַז אָהן עסען קאָן מען נישט לעבען, און ער ענטפערט איהר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבען... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבען, האָט זיך איהם איינמאָל בעוויזען און איז פערשוואונדען געוואָרען, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טהאָלען און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעדט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פערגעניגען, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פנים, ווי איהר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָב; מיט אַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגען, און האָב ביי איהם דאָס טעפּעל רייז געקויפט!

— געקויפט? — שפּרינגט אויף שולמית מיט בליצענדיגע אויגען.

— געווים! — ענטפערט לאַכענדיג די טויב. — און איך האָב איהם מיט ער בעצאָהלט פאַר די רייז: איך האָב איהם געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָה, ניין! איך האָב איהם אַזוי געזאָגט:

אין עטליכע טעג אַרום — האָב איך איהם געזאָגט — וועט ער הערען, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגעגזל'ט די מלוכה, וויל חתונה האָבען...

אַ סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכען, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָהן אַ צאָהל עופות וועט מען שעכטען, וועלדער-חיות וועט מען קוילען, אָקסען וועט מען אויסשפּאַנען פון די פלוגעס און פיהרען צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובערייטען צו דער סעודה... און ויין און אַלערליי משקות וועלען זיך גיסען ווי וואַסער..

און פון מזרח און מערב וועלען זיך צוזאַמענקומען שפּיעלער, זינגער און טענצער, קונצענמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פערבעטען ווערען מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלען, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכּה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און, אַז ער וועט דאָס הערען, — אַזוי האָב איך איהם געזאָגט — זאָל ער צושטעהען צו אַ חברה זינגער אָדער שפּיעלער, — זינגען און שפּיעלען קאָן ער, דאָס זעהט מען אין די אויגען, אין יעדער תנועה זעהט מען עס איהם אָן, — און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית! — ענדיגט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויס'ן אויער דערצעהלען.

שולמית מיט דער טויב זענען אַרויס אין אַ וויטיגע הייל אַריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביים קאַרליק — פרעגען, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגען:

די איז אויך אַמאָל אַ מענש געוועזען, און אַ שען מיידעל געוועזען, דערנאָך אַ יונג ווייבעל...

בלינד איז די ליעבע, און די האָט איהר יונגען מאַנ'ס פעהלער נישט געזעהן, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז איהם געטריי און ווער עס הנפּ'עט איהם...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרען געוואָרען, האָט ער שוין אַלץ, וואָס זיי האָבען געהאַט, פערשוועגדט, עס איז נישט געוועזען קיין ווארים וואַסער פאַר דער קימפעטאָרין, קיין שטיקעל ליינוואַנד, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקען... דעמאָלט האָט זי פלוצלינג אויפגעשיינט דאָס

בליק: מען האָט פאַר אַ בת־מלכה איין אַם געזוכט, און זי האָט מען צאָלס די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט האַריץ־וועהטאָג האָט זי איבערגעלאָזט איהר אייגען קינד אָהן אַ וויעג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגען דעם לאַנד אַ בת־מלכה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאָך, אַז זי איז, נאָך עטליכע וואָכען, געקומען זעהן איהר קינד, האָט זי עס געפונען אָבגעשוואַכט און כמעט פערהונגערט...

און דעמאָלט איז איהר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישען די קינדער! נישט אויף לאַנג,— זי וועט דערנאָך צוריקטוישען, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישען האָט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבען ביידע קינדער הערליך בעקומען...

איהר אייגען קינד אין דער קעניגליכער וויעג האָט בעקומען גאָלדענע, בליצענדיגע האָר, די אמת'ע בת־מלכה — ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געוועזען, וואו?— פרעגט שלמה דערשראָקען.

— אין וואונדערלאַנד,— ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשעהען, און שולמית און דבורה זענען די פערטוישטע קינדער.

שלמה האָט אַראָבגעלאָזט דעם גראָהען קאָפּ אונטער שווערע געדאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגען?— פרעגט ער.— צי האָט זי נישט געוואוסט, אַז פאַר'ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרען... אין אין ווייב'ס זכות האָט מען איהם אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האָט איהם רייך בעשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מעהר האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט איהם אַרומגעשטריקט מיט הנופה, אַריינגעגנב'עט זיך צו איהם אין האַרץ און איז מיט יעדען טאָג גרעסער געוואָרען..

אַז דאָס ווייב האָט געענדיגט איהר דיענסט, האָט ער זי אין אַ קעלער פערשלאָסען... דאָרט איז זי געשטאָרבען. זי האָט געשריגען, גערופען, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איהר קול פערשטיקט געוואָרען!

— איך בין ווערט געוועזען דאָס גלות!— רופט זיך אָן שלמה,— אין האָב שווער געזינדיגט!— נישט איינמאָל, שפּאַצירענדיג ביינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצען געהערט, האָב איך מיר שטאָלץ געטראַכט:

אין מיין פאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצען, עס מוז זיין דער ווינד, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים-אויערן פאַר יעדער הנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצען... אַלץ איז דער ווינד!

— נאָר — טרייסט איהם דער קאַרליק — דיין גלות ענדיגט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערען... נאָר דאָס מוז בלייבען בסוד — שולמית בלייבט בת-מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה?!

— וועט גליקליכער זיין — אַלע אוצרות פון דער הייל וועלען איהר געהערען!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט ביכען, ווי אַזוי די אוצרות צו בענוצען...

אין דערזעלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזען ווי פון אַ טראָמפייט.

דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן! — זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מוהמע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכען, אַז עס ווערט טאָג, אונזער רייגער, העלער טאָג!

אין דערזעלבער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פרעהליך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איהר נאָך אַמאָל אין מיין נאָמען און אין זיין נאָמען געשוואָרען, אַז זי וועט גליקליך זיין. און שלמה דעם זיבען-און-צוואַנציגסטען וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איהר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט! — האָט אויסגערופען דער קאַרליק. — דער אָדלער וואַרט פאַר דער הייל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פערביטען! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסעל..

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבען מיט דער האַנד, און די הייל האָט זיך געעפענט, און שלמה זעהט, ווי איין אונגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליהט זי, מיר וועלען

נאָכקומען, אונזערע אָדלער וואַרטען אויך...
און די הייל האָט זיך צוריק פערשלאָסען.

עלפטעס קאַפּיטעל.

דער שטראַהל. — דער כשוף־מאַכערינ'ס ברכה. — דבורה'ס חלום.

אַ בלאַסער, סוף־ווינטערדיגער פרימאָרגען האָט זיך אַריינגעלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלעטענדיג זי איבערן פּנים, די כשוף־מאַכערין געוועקט.

דער שטראַהל, וואָס דער פרימאָרגען האָט געלאָזט אין דער הייל, איז'דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלען, גלייך ער האָט איהר פון הימעל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרעהליכען וואָרף געטהון מיט'ן אַלטען קאָפּ, אַ פּאַליע זילבערנע האָר האָט זיך צוטיילט אויף בּיידע אַקסעל און עס האָט זיך בעוויזען אַ שמייכעלדיג פּנים מיט גלאַנצענדיגע אויגען.

עס ציטערען איהר די ליפּען, דאָס זאָגט זי „מודה־אני". דערנאָך גיסט זי זיך אָב די נעגעל, און הייבט די אויגען אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריג שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיך, שעפער פון דער וועלט, פאַר'ן היינטיגען פרימאָרגען, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַהל פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דעם אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינס גלייכען...

איך בין שוין מיעד געוואָרען, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנגעהויבען בענקען אין מיין רוה אַריין... אַ קראָה וויל אַזוי לאַנג נישט לעבען.

דערנאָך האָט זי געוואָרפען אַ שטאַרקען בליק אויף די פאָרהענגלעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאָפען דער פער'כשופ'טער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטהעם, — די פאָרהענגלעך רידערן דיך: מען קאָן איהם שוין וועקען.

אַצונד האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער און איז אי־

בערגעגאַנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה׳ס בעט. זי לעגט איהר די האַנד אויפ׳ן שטערען, וועקט זי מיט אַ קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגען אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקען און קוקט זיך אַרום פערוואונדערט.

— פון וואַנען קומסט דו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפיהרט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער׳ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקליכער, אַ וואונדערליכער חלום!

— קאָנסט דו איהם דערצעהלען...

— געווים, מוהמעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפ׳ן ראַנד פון דבורה׳ס בעט, און דבורה דערצעהלט:

— איך בין געזעסען — דערצעהלט זי — ערגיץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָדט, אין איין אָבגעלעגענער ענגער גאַס, צווישען צוויי שורות קליינע, פינסטער־פערשלאָפענע, אָבגעשיילטע היזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסען... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבער׳ן קאָפּ האָט זיך מיר נידריג אַראָבגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינסטערער הימעל,— ווי מיט אַ וואָלקען בעדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגען דער הימעל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טהו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פערלאָרען?

און מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף ערגיץ געהן און ערגיץ עפּעס טהון, עס זאָל פלוצלינג צעריסען ווערען דער וואָלקען, עס זאָל אויפגלאַנצען אַ זומערדיג־לאַכענדיגער הימעל, עס זאָל אויפלעבען די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלען אָנהייבען וואַקסען און וואַקסען אין הימעל, ווי די העכסטע פאַלאַצען און הייליגקייטען, און פון די פאַלאַצען און הייליגקייטען זאָל זיך הערען אַ זינגעריי, אַ גערופעריי פון גליק,— אַ בשורה טובה זאָל דורכפליהען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אין גאַנצען עטליכע טריט האָב איך געדאַרפט געהן, און גאָר אַ קלייניגקייט טהון; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו געהן און וואָס צו טהון;

און שרעקליך וועה טהוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטהון ווערען, איידער די אָרימע, פערשאָלטענע גאַס האַפּט זיך אויף... איך פיהל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפהאַפּען מיט אַ זינדיגען כעס, ווי אַ היה רעה וועט זי זיך אויפהאַפּען, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּען... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימעל וועט נאָך פינסטערער ווערען, און גאָט וועט פערהאַמערן די טויערען, און מעהר נישט אַרויסלאָזען קיין מאָרגענשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין אַיין אייביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מיר געווענדט, זוּן איך האָב אַלץ פערגעסען!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצען הימעל אַ ווייסען, שווי־מענדיגען פלעק דערזעהן...

פון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב.

עס איז אַ ווייסע טויב געוועזען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזעהן, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ'ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַקעגען דעם שניי־ווייסען האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע צוראָבנעמען.

און איך האָב אויפגעבונדען דאָס רויטע שנירעלע פון חייסען האַלז, און דאָס בריוועלע געעפענט, נאָר לעזען האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינסטער געוועזען!

נאָר אין דערזעלבער רגע, האָט מיר גלייך איבערן קאָפּ אויפגעפלאַמט אַ שטערן אויפ'ן הימעל, און האָט מיר דאָס בריוועלע בעשיינט...

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטהעם צוהאַפּען.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען.... עס איז געשטאַנען, אַז איך.... איך, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל איך דיר זאָגען, וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מוהמעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואב דעם רשע'ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת־מלכּה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פערטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט עַנטלויפען פון דער הייל

צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלען אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערען פון גלות און צוריק קריגען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסט דו אָננעמען שלמה'ן ביי דער האַנד און צופירען צו דער געשטאָרבענער מלכה'ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און וויזען, צו ווען דו ביזט עהנליך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערען בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פּיקפּיצלעך צעריסען און אויס'ן ווינד פערזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צו־פלויגען...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף געהן, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טהון, איז נישט אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ אַרויפצולעגען.... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגיץ אַנדערש, האָטש האָו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַ צונד?

ווי אַרויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה'ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּען.

— וואַרט, אביסעל שפּעטער; דערצעהל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשעהן?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגען, און דער שטערן האָט זיך אָראָבגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פריידשטעה אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטעס קאַפּיטעל.

עופר בלאָזען. — אהשוירוש'עס סעודה. — הוש! הוש! גנעה וועקען!

אין דער לופט האָט זיך געפיהלט אַ הויך פון פריהלינג, נאָר דער

גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אין גאַנצען מיט שניי בעדעקט. די ביימער זעהען אוים ווי אומגעקעהרטע טראָלבען מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפ'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכען דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצען אַקעגען דער אויפגעהענדיגער זון מיליאַרדען שנייענע בריליאַנטען.

די אַלטע כשוף-מאַכערין מיט דבורה'ן זענען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויפ'ן האַלז הענגט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָלדענער קייט.

די האָט זיך אָבגעשטעלט, גענומען דעם שופר צום מויל,

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פיהלט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער איהרע פיס פון כּוויזענדער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקען פון וואַלד לויפען זיי זיך צוזאַמען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, דער כשוף-מאַכערין צו דער רעכטער האַנד.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כשוף-מאַכערין בעגריסט זיי מיט אַ פרעהליכען „גוט-מאָרגען", און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן אידר מיט אַ פרעהליכען: „גוט יאָהר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל.

תרועה!

עס פערקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלכלעך, פון אַלע עקען פון וואַלד, לויפען זיך צוזאַמען אויפגעוועקטע הירשען, און שטעלען זיך אוים אַ שורה, אַקעגען די סאַרנעס, דער כשוף-מאַכרין צו דער לינקער האַנד!

— גוט מאָרגען, הירשען!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

או (צום דריטען מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צום מויל, צום דריטען מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבען אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצען וואַלד וואַרפען זיך אויף קופּקעלעך שניי, און ס'שפּרינגען היה'לעך אַרוים, — אַ געלויפעריי, אַ געיאָגעריי אין וואַלד, — האַלב-פערשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האָזען, און הערזעלעך, און פיקסלעך קליינע און גרעסע, און נאָך אַלערליי קליינוואַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסען, מיט עלפענביינערנע און זילבערנע הערנ-

דלעך קומען אָנצולויפען, און שטעלען זיך אויס אויפ'ן פראָנט, אַקעגען דער כשוף־מאַכערין.

— גוט מאָרגען, היה'לעך!

— גוט יאָהר, מודמעשי!

און צום פיערטען, צום לעצטען מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הייך. און אונטערן הימעל, פון אַלע עקען פון דער וועלט, בעווייזען זיך שווימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרבּיגע פלעקען, און עס הערט זיך אַ גערויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגעל־קלאַפּעריי, און אַ גאַנצע המאַ'ע פון פליגעל און פייגעל שוועבען שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף־מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

· ערשטענס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אַייך היי־יאָהר אַזוי פריה געוועקט, אַזוי פריה צוזאַמענגערופען! איבער־אַ־יאָהר, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, וועט איהר דערפאַר לענגער רוהען, לענגער שלאָפען... דאָס מאָל מוזט איהר מיר טהון אַ טובה!

— גערן! גערן! — ווערט אַ גערופעריי פון אַלע זייטען, — וואָס דיין הערץ נאָר גלוסט!

— איהר אַלע, — זאָגט די כשוף־מאַכערין, — איהר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליהט! איהר אַלע זאָלט אַייך תיכף ומיד בעגעבען צום פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אַייערע בעקאַנטע וועגען, מיט אַייער קפיצת הדרך, זאָגען איהם פון מיר: „גוט מאָרגען!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגען אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע היהלעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגעל זאָלען זיך אויפהענגען ווייסע שנורען פערל, און די ווייסע פליגעל — שוואַרצע פערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלען און טייערע שטיינער!

די אַלטע בלייבט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסט דו געטהון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבען דאָס גאַנצע פערמעגען?

דבורה טראַכט אַ ווייל און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פערלירען, עס זאָל אויפהערען קנאה, שנאה....

— גוט, גוט, — שמייכעלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און ווענדענדיג זיך צו די פליגעל און היה׳לעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם וואָלט איהר פליהען, לויפען און טרייבען צום גלויבשטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב....

— דער פאַלשער יואָב,— פאַלען היה׳לעך און פליגעל אַריין אין די רייד:

— נישט אַייער זאַך,— בייזערט זיך די אַלטע,— דאָרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה,— זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וואונדערליכען שמייכעל,— ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבען; די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין! — טופּעט די אַלטע מיט׳ן פוס — זיין טאָכטער שטעהט פאַר אַייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער! — עס ווערט אַ געוואַלד...: מיר ווייסען, מיר ווייסען!

— און אַז מען ווייסט,— לאַכט די אַלטע,— איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק אַיין ערנסט פּנים און זאָגט:

— און אַ סעודה וועט זיין כיד המלך! זיעבען טאָג און זיעבען נעכט אַ סעודה! טויזענדער פאַרביגע לאַנטערנען וועלען פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטען! טישען אָהן צאָהל וועלען זיך ברעכען אונטער דער לאַסט פון עסענוואַרג און וויינען, הונדערטער קאַפּעלען פון מוזיקאַנטען, הונדערטער כאָרען פון זינגער און שפּיעלער, וועלען זיין אין זאַלען און אַלעען צעוואָרפען.... פון גאָלדענע, עלפענביינערנע און פּערלמוטערנע שיפלעך, וואָס וועלען זיך גלישען איבער׳ן בלאָהען שפּיגעל, וועט שווימען געזאַנג, פון יעדען בלומענשטרויס וועט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּיעלען....

אויבען אין הימעל וועט שווימען אַ געלע, פערשעמטע לבנה, קיין שטערן וועט מען גאָר נישט זעהן, בעהאַלטען וועלען זיי זיך פאַר קנאה....

אונטען וועלען שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וואונדערלאַנד,— די שענסטע פרויען פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פאַרביגעהן פאַר׳ן טראָן...

אויפ'ן טראָן וועט זיצען יואב, יואב מיט'ן אַלטען, פערשרומפּענעם פּנים, מיט פערגלעזערטע אויגען, מיט אַ ברייט געעפענט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקען, קוקען און וועלען זיך אויסקלייבען אַ מלכּה...

— פוי! — ווערט אַ געראָפּעריי און געפּייפעריי צווישען די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איהר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — ריהרט אייך! צעשיט אייך! צעיאָגט, און צופליהט אייך! יואב'ס יעגער קומען אָן — ווילד־פּרעט דאַרף מען! זאָל אייך קיין מיל ניט טרעפען, קיין קויל ניט ריהרען! דוש! דוש!

די פליגעל און די הויז'לעך זענען פערשוואונדען געוואָרען, און די אַלטע נעמט אַרום דבורה'ן, קושט זי און זאָגט:

— אַצונד, אין גאָט'ס נאָמען, געה און וועק, וועמען דו ווייסט!

דרייצעהנטעס קאַפּיטעל.

וואָס די אַלטע קראָה ווייסט און דערצעהלט.

אין די לעצטע טעג איז ניט רוהיג געוועזען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קוים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגעל צעלאָפען און צעפלויגען, האָבען זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסען יעגער בעוויזען. עס איז געוואָרען אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבען געיאָגט און געשאָסען בעזונדער און חברות'ווייז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסעל פעפער און פוילע, וואָס האָבען דער כּשוף־מאַכערינ'ס רופען און בלאָזען אין שלאָף ניט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפען. — אַזעלכע האָבען דערפאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפּרעט פאַר יואב'ן צו דער סעודה....

דערנאָך האָבען אָנגעהויבען די געסט צו געהן, צו רייטען און צו פאָהרען, פון אַלע זייטען פון דער מדינה, אויף אַלערליי פוהר־ווערק, מיט אַלערליי געשפּאַן.

שפּיעלער און זינגער און קונצענמאַכער — צו־פוס, אָדער אַ גאַנצע

חכרה האָט זיך געשלעפּט אויף איין פוירעש פיהרעל — אַ געהאַקט געלעגנהייט. אויך שווערע וועגען זײַנען געגאַנגען, זיי האָבען די שענסטע דאָרף־מיידלעך געפיהרט, — פרעהליכע אויגען האָבען דורכגעבליצט, פערשיעדענפאַרביגע בענדער האָבען דורכגעוויהט, לוסטיגע ליעדער האָבען דורכגעקלונגען, עס האָבען זיך אויך פיעל וואָלענטען, קאַטשען, קאַרעטען געריזען. מיט בליצענדיגע שויבען, מיט גאָלד און זילבער בעשלאָגען געשפּאַן און טייערע פערד...

עס האָבען קיין הילכעך געוויהערט, עס האָבען קיין פייגעל געזונגען און פול מיט גערויש און געזאַנג איז געווען דער וואַלד, און די ערד אונטער איהם האָט געציטערט אונטער די פוס־געהער, רייטער און כאָהרער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבער קיין גלויבשטיין, איז דער וואַלד געבליבען שטום, שרעקליך שטום..

צוטרעטען און צומאַרשטען איז דער שני; דורכגערעדערט, אויסגעוואָרפען — דער וואַלד.

נאָר עטליכע קראָהען זענען אויף אַ ווישטען בוים געבליבען, און די עלטסטע פון זיי דערצעהלט די יונגערע, וואָס אין גלויבשטיין איז געשעהן.

די האַלט אין דער מיט ערצעהלונג:

— אַיין אונגעהויער לאַנגע שורה פון שײַנהייטען האָט זיך געצויגען פאַר יואָב'ס שטוהל....

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט בײַ טריט מאַרשירט, בײַ דעם קלאַנג פון אַ שטילער, זיסער, פערכישופטער מוזיק.

אַלע קאַפעלען האָבען בײַ די פענסטער פון פאַלאַץ געשפּיעלט, אַלע כאָרען האָבען געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבליצט פון בריליאַנטען און בריליאַנטענע אויגען....

פערשיעדענפאַרביגע טואַלעטען האָבען געבלענדט....

און דער אַלטער יואב זיצט אַיינגעבויגען מיט אַ בלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגען, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזעהן, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטעהט אַ שענער יונגער מאַן מיט אַ ווייסער טויב אויף איין אַקסעל. וואָס טהוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעהט זיין אייגענע טאָכטער דבורה'ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגען שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ'ן קאָפּ, נעבען אַ יונגעךמאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגען, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פון פאָרענט זעהט ער — קומט אַריין שולמית....

עס איז נישט שולמית, עס איז איהר געשטאַלט געווען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויף'ן בערידהמטען שטיקער'ס אַקסעל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו איהם דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פערמאַטערט, גענעהנט.

און פון ווייטענס בעוויזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות גע־קליידעט....

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָב פון שטוהל, און אויף אַלע פיער ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגען פערשטאָרבען ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'ס געשטאַלט פערשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייטע ליפען צו'ם זוים פון איהר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אויס ליעבשאַפט צו דיר געטהון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופען די יונגערע קראָהען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקען און דערצעהלט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערליכע זאַך געשעהן.

שולמית און די ווייסע טויב האָבען זיך צוריק מיט די געשטאַלטען פערביטען.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם בערידהמטען שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איהר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פערדולט און משוגע פאַר תאוה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פערשטאָרבען ווייב דערזעהן, אין תכריכים איז זי פאַר איהם געשטאַנען, און אַ וויים־טויטע האַנד איהם אויפ'ן קאָפ געלעגט....

און אין דער זעלבער רגע האָבען זיך געעפענט דריי טהירען, פון פאָרענט, רעכטס און לינקס...

פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיער ווייסע בעָ־רען האָבען געטראָגען פיער גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופה מיט פערל און בריליאַנטען געשטיקט, און האָבען זיך נעבען דעם בערידהמטען שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופה גענומען.

און פונקט אַזויגע פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען לינקס,

און האָבען אויך אונטער אַזאַ חופּה גענומען די צווייטע פּאָר, דבורה׳ן, יואָב׳ס טאָכטער, מיט׳ן ליכטיגען שטערן אויפ׳ן קאָפּ, און דעם יונגען מאַן מיט די שטערנשטראַהלענדיגע אויגען...

און פון פּאָרענט זענען אַריינגעפלויגען פיער שוואַרצע, שרעקליך שוואַרצע קראָהען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבען זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב׳ס און זיין ווייב׳ס קאָפּ...

און אונזער מוהמע האָט זיך אויך בעוויזען...

אונזער אַלטע מוהמע מיט די ווייסע האָר, ברענענדיגע אויגען און מיט׳ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך בעוויזען אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימעל — אַ שוואַרץ-שטריימעל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַהלען — ער וועט ביי די רויטע חופּות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטהון —

שברים האָט זי געבלאָזען...

און ביים בלאָזען האָבען זיך די פיער שדים אין געשטאַלט פון קראָהען מיט דער שוואַרצער חופּה אויפגעהויבען און אַרויסגעפלויגען מיט יואָב׳ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה צוזאַמען....

און אינ׳ם פליהען איז אַראָבגעפאַלען די קרוין פון יואָב׳ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבען-און-צוואַנציגסטענס פיס....

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופּות האָט זיך אָנגעהויבען...

און באַלד דערנאָך האָבען זיך אונזערע חיות און עופות בעוויזען און האָבען דעם קאַרליק׳ס אוצרות דבורה׳ן צו די פיס געלעגט.

— דאָס איז זיין נדן; האָבען זיי געזאָגט.

— אויפ׳ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגען די יונגע קראָהען און פרעגען:

— און ווייטער וואָס איז געשעהן?

גאָר די אַלטע קראָה רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל גערויש איז געוואָרען אין וואַלד, שטילע טריט האָבען זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטעל מיט בריליאַנטען-בליצענדיגע אַראָבגעלאָזטע עקען, מיט קליינע זילבער-בליצענדיגע שטריימלעך, און מיט אויגען, וואָס האָבען אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך בעוויזען אין וואַלד.

און האָבען רוהיג און שטיל דורכמאַרשירט.

די קראָהען האָבען זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זענען פערשוואונדען געוואָרען

— וואָס איז דאָס? פרעגען די יונגע קראָהען ביי דער אַלטער.

— די אַלטע זאָגט זיי:

איך ווייס און וועל אייך זאָגען:

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקען אַרויס צו שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען.

זיי, די מענשען מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילען שלום מאַכען מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבען זיי עס נישט געפּרובט?

— נאַ! זיי ווייסען, אַז שאַפען, האָבען ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האָבען ביז אַהער ליעב געהאַט מלחמה צו האַלטען; יעדער נצחון איז געוועזען אַ נייער בריליאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פיהרען... ער האָט גלות געליטען, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערען און פערשטעהן...

— פאַר וואָס האָבען זיי נישט געפּרובט ביי שלמה דעם ערשטען? ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפיהרט און איז אַ חכם געוועזען....

— ביי איהם זענען זיי טאַקי דריי מאָל געוועזען און נ י ש ט געטראָפען... ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פרעה'ס טאָכטער פאַר'ן טויזענדסטען וויב געבראַכט און האָט זיך איהר צוליעב, זי צו דערפרעהען, אויף אַ גאַנץ יאָהר פון דער מלוכה אָבגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען איהם אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך ווייניגער צייט געהאַט, און דער עולם אין ירושלים האָט זיך דערווייל לוסטיג געמאַכט איבער די קליינע מענשעלעך!

צום דריטען מאָל האָבען זיי נאָך ערגער געטראָפען: די מלכה־שבא איז געוועזען צו גאַסט!

עס איז, זעהט אויס, אַ הימעל־זאַך געוועזען: מען האָט דאָרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבען אָנגעהויבען גאָר אין גאַנצען מסופק צו זיין, צי איז ער טאַקי, דער שלמה, אַזאַ חכם: מאַלע וואָס אַ וועלט זאָגט!

די אַלטע קראָה פערשווייגט און פּיקט זיך אין עק שטאַרק פערקלערט.

— און היינט, — פרעגען די יונגע — וועלען זיי פּועל׳ען?

— ווער ווייסט? — דער הינטיגער שלמה איז עהרליך און גוט... דער בערידהמטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורה׳ס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיגע אויגען זאָל ווערען משנה למלך...

זי פערטראַכט זיך ווייטער און פּיקט זיך אין עק.

ג ד ע.